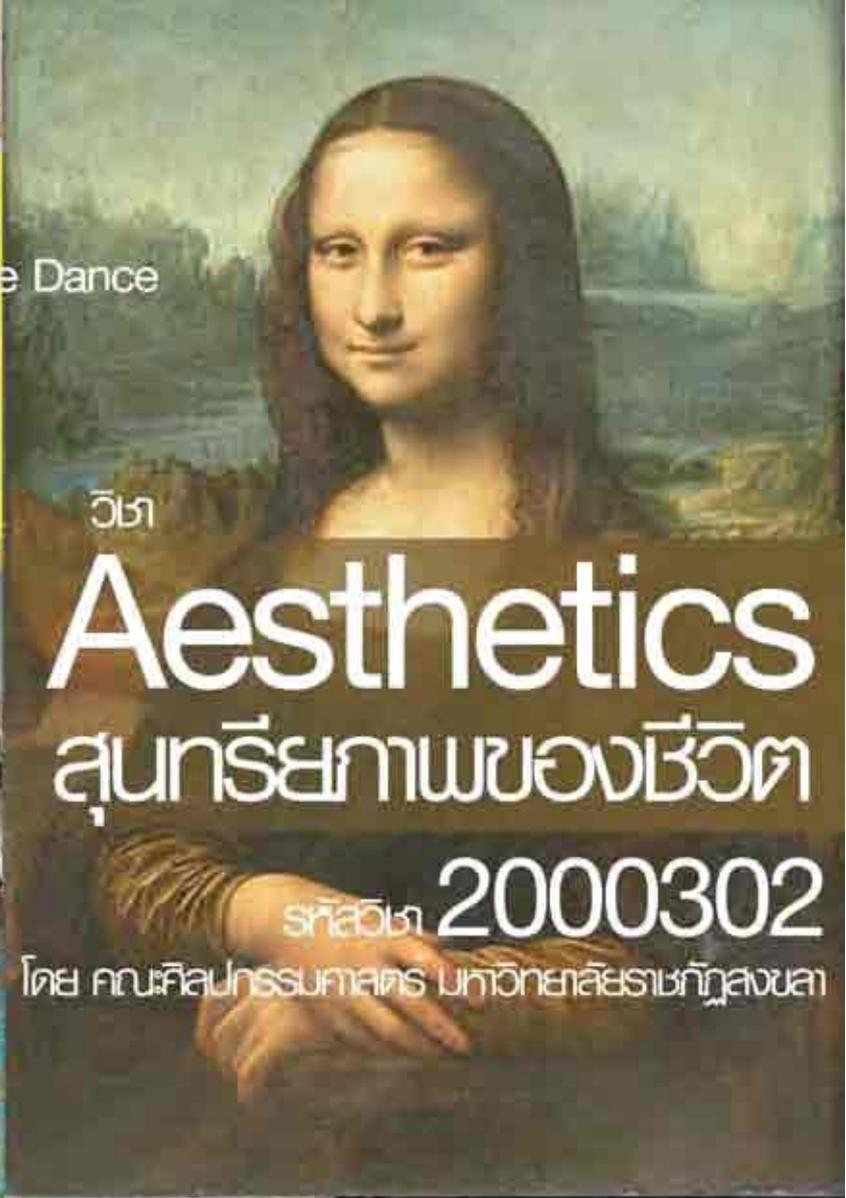

Arts
Music
Performance Dance

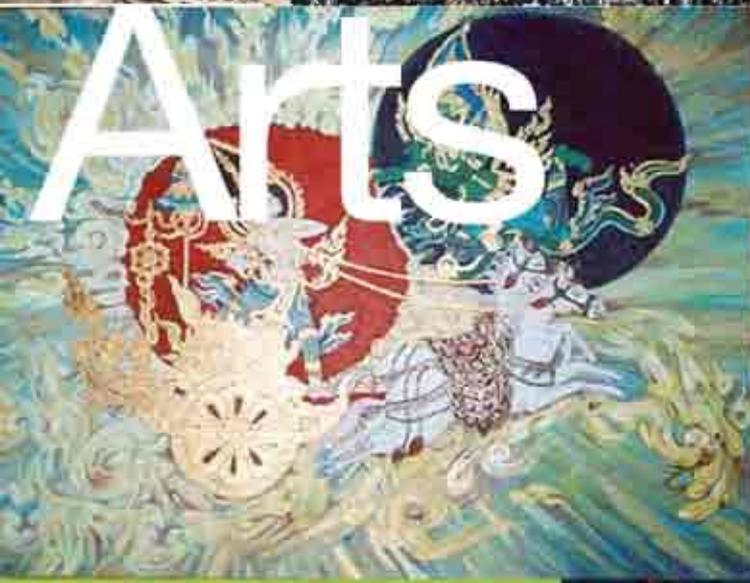
วิชา

Aesthetics

สุนทรียภาพของชีวิต

2000302

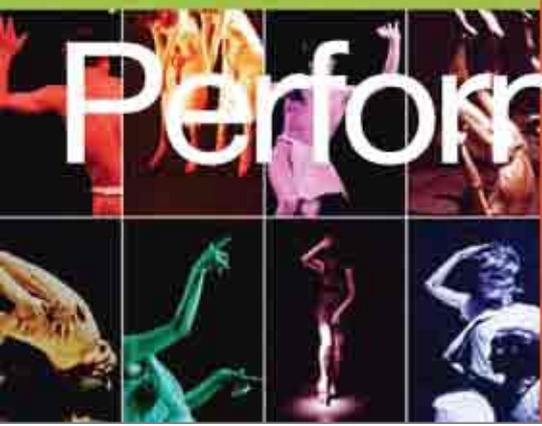
โดย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

Arts
Music
Performance Dance

Music

Performance Dance

Arts
Music
Performance Dance

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนวิชาสุนทรียภาพของชีวิตฉบับนี้ คณะผู้จัดทำได้ปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับหลักสูตรปริญญาตรี โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจกับฐานศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ และส่งผลต่อการรับรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นการจัดหน่วยการเรียนรู้จึงสรุปเฉพาะสาระสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจกรอบแนวคิดเชิงสุนทรียภาพ ประกอบกับการฝึกกิจกรรมที่ช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงคุณค่าทางสุนทรียภาพได้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะนำไปพัฒนาทั้งตนเองและสังคมในโอกาสต่อไป

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บทนิยามและความหมาย	1
บทนิยามและความหมาย	1
สุนทรียภาพของชีวิต	5
สุนทรียศาสตร์เชิงความคิด	5
สุนทรียศาสตร์เชิงพฤติกรรม	7
ความงามในธรรมชาติ	8
ความงามในศิลปะ	9
ความหมายของศิลปะ	12
ขอบข่ายของงานศิลปะ	12
กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ	13
สุนทรียศาสตร์กับความเป็นมนุษย์	14
คุณค่าความเป็นมนุษย์	15
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ความสำคัญของการรับรู้กับการก่อกำเนิดของฐานศาสตร์ทางการเห็น	17
ฐานศาสตร์ทางการเห็น	17
ศิลปะภาพลักษณ์หรือทัศนศิลป์กับการรับรู้	25
องค์ประกอบของการเห็น	27
ส่วนประกอบของทัศนธาตุ (Visual Elements)	29
หลักของการจัดองค์ประกอบศิลปะ (Principles of Organization)	33
กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ	35
ขั้นตอนการสร้างงาน	35
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ฐานศาสตร์ทางการได้ยิน	37
เสียงกับการรับรู้ของมนุษย์	37
ลักษณะของเสียงและคุณสมบัติของเสียง	38
กำเนิดศาสตร์ดนตรี	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
องค์ประกอบของดนตรี	41
หลักการจัดองค์ประกอบของดนตรี	44
ดนตรีไทย	45
วงดนตรีไทย	49
ประเภทของเพลงไทย	51
ดนตรีพื้นบ้าน	54
ดนตรีสากล	56
วงดนตรีสากล	59
ประเภทของเพลงสากล	61
ดนตรีกับชีวิตประจำวัน	63
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 ฐานศาสตร์ทางการเคลื่อนไหว	68
ปรากฏการณ์ทางการรับรู้ทางศิลปะการแสดง	76
แขนงต่าง ๆ ของศิลปะการแสดง	79
นาฏศิลป์พื้นเมือง	83
นาฏศิลป์ตะวันตก	87
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 ประสบการณ์การเรียนรู้เชิงคุณภาพทางสุนทรียภาพ	90
การประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพ	94
คุณค่าและแบบอย่างในงานทัศนศิลป์	94
คุณค่าและแบบอย่างในงานดนตรี	94
คุณค่าและแบบอย่างในงานศิลปะการแสดง	94
ตัวอย่างการเรียนรู้เชิงคุณค่าทางสุนทรียภาพ	100
ผลงานชื่อ “แม่กับลูก”	102
ผลงานชื่อ “ขลุ่ยทิพย์”	103
บรรณานุกรม	104
ภาคผนวก	105

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

บทนิยามและความหมาย

ความซาบซึ้งในคุณค่าทั้งหลายที่อยู่ในจิตมนุษย์นั้น สุนทรียภาพเป็นคุณค่าประการหนึ่งที่มนุษย์ปรารถนาเป็นความต้องการคุณภาพชีวิตในเรื่องอาหารใจที่ได้รับจากทางตาและหู ถ้าหากขาดสุนทรียภาพเหล่านี้ไปเสียมนุษย์ก็ไม่มีชีวิตที่แตกต่างไปจากสัตว์มากเท่าไร รายได้ที่คนเราหามาได้นั้นส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปเพื่อแลกกับอาหารใจ แม้ปัจจัยสี่ก็ยังคงเลือกบริโภคเฉพาะที่มีคุณภาพทางสุนทรีย เช่น สินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันก็ต้องมีสีสัน รูปลักษณะสวยงามน่ากินน่าใช้ ชีวิตประจำวันของเราต้องได้พบได้เห็นแต่สิ่งที่สวยงามเจริญตา เจริญหู คือ เสียงที่ได้ยินก็ต้องไพเราะเพราะพริ้ง เป็นต้น ดังนั้น สุนทรียภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในฐานะอาหารใจ

บทนิยามและความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความงามหรือความหมายของสุนทรียะไว้ ดังต่อไปนี้

สุนทรีย , สุนทรียะ ว. เกี่ยวกับความนิยมความงาม

สุนทรียภาพ (ศิลปะ) น. ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่งาม และความเป็นระเบียบของเสียงและถ้อยคำที่ไพเราะ

สุนทรียศาสตร์ น. วิชาที่ว่าด้วยความนิยมความงาม

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2530 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความงาม ไว้ดังนี้

Aesthetic สุนทรีย เกี่ยวกับความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งงดงามไพเราะ หรือรื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรืองานศิลปะ มักกล่าวในลักษณะเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีทั้งในเชิงจิตวิทยา จริยศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวมทั้งประวัติ รสนิยม และการวิจารณ์งานศิลปะด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2530 ได้กล่าวถึงความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้ดังนี้

สุนทร หมายถึง ความงาม ความดี ความไพเราะ

สุนทรีย หมายถึง หลึงงาม นางงาม

สุนทรีย – สุนทรียะ หมายถึง ความนิยมในความงาม หรือ รสนิยม

สุนทรียศาสตร์ เป็นความนิยมในความงาม เป็นความรู้สึกปิติยินดี ประทับใจ อิ่มเอิบในใจเป็นส่วนหนึ่งของรสนิยมของแต่ละคน ที่แตกต่างกันและพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้

จากบทนิยามและความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า สุนทรียะคือ การศึกษาเกี่ยวกับ ความงาม ความดี ความไพเราะทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ ซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะ เป็น ธรรมชาติหรือผลงานศิลปะของมนุษย์สร้างขึ้น

สุนทรียศาสตร์ เป็นความนิยมในความงาม เป็นความรู้สึกปีติยินดี ประทับใจ อิ่มเอมในใจ เป็นส่วนหนึ่งของรสนิยมของแต่ละคน ที่แตกต่างกันและพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้

Aesthetics มาจากภาษากรีกว่า Aistheticos หมายถึง การรับรู้ได้ด้วยสุนทรียธาตุ

สุนทรียศาสตร์ เป็นเรื่องของความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความสวย ความงาม และความไพเราะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา เป็นคุณสมบัติหนึ่ง ที่ทุกคนต้องการ

คำว่า สุนทรียศาสตร์ มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “ สุนทรียะ ” แปลว่าความงาม (สุนทร แปลว่า งาม) ดี “ ศาสตร์ ” แปลว่า วิชา สุนทรีย + ศาสตร์ เป็นสุนทรียศาสตร์ จึงแปลว่า การศึกษา เรื่องความงาม คำว่า “ สุนทรียศาสตร์ ” เป็นคำที่ใช้แปลคำภาษาอังกฤษว่า “ AESTHETIC ” ซึ่งแปลว่า การศึกษาเรื่องความงาม หรือปรัชญาความงาม หรือรู้ได้ด้วยผัสสะ AESTHETICS มาจาก ภาษากรีกว่า AISTHETICOS คำกริยาว่า AISTHANOMAI แปลว่า รู้ด้วยประสาทสัมผัส

คำว่า Aesthetics บางแห่งกำหนดให้ หมายถึง ปรัชญา ปรัชญาศิลปะ บางทีก็นิยามว่า เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของความงามเป็นหลักใหญ่ คุณเ็น ๆ คำนิยามทั้ง 2 นี้ มีความหมาย อย่างเดียวกัน แต่ความเป็นจริงแล้วแตกต่างกัน เพราะความงามไม่ได้มีเฉพาะในศิลปะเท่านั้น แต่มีในธรรมชาติก็ได้ และมีโนภาพเรื่องความงามเป็นเพียงประเด็นหนึ่งในปรัชญาศิลปะเท่านั้น คำว่า “ สุนทรียศาสตร์ ” จึงหมายถึง “ วิชาที่ว่าด้วยความงาม ” ซึ่งอาจเป็นความงามในธรรมชาติ หรือความงามในผลงานทางศิลปะก็ได้ ผลงานในทางศิลปะแท้จริงเป็นสิ่งที่มีความงามอยู่ด้วย มนุษย์เรารู้สึกทึ่งหรือชื่นชมต่อผลงานทางศิลปะ เช่น รูปปั้น แกะสลัก ภาพวาด ผลงานทาง สถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้าง บทประพันธ์ เสียงดนตรี สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานของมนุษย์ที่มีความงาม หรือความน่าทึ่ง สิ่งที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ให้มีความงาม เรียกว่า “ ศิลปะ ” ความงามจึงมีอยู่ในศิลปะ แต่ในธรรมชาติซึ่งไม่ใช่ฝีมือสร้างของมนุษย์ก็อาจมีความงามหรือความ น่าทึ่งได้เช่นกัน เช่น รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ชมน้ำตก ธรรมชาติของสัตว์ ทิวทัศน์ป่าเขาลำเนาไพร เป็นต้น ความสุข คือ ความพึงพอใจในความงาม ซึ่งอาจเป็นความงามในธรรมชาติ หรือความงามในผลงาน ทางศิลปะก็ได้ คำว่า AESTHETICS เริ่มใช้ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1750 โดย Baumgarten ซึ่งมีความหมายว่า วิทยาศาสตร์แห่งความรู้เกี่ยวกับความรู้สึก

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) มาจากความหมาย ดั้งเดิมสมัยโบราณของ GreeK : Aisthenathai หมายถึง การรับรู้ (to perceive) คำหนึ่ง กับอีกคำหนึ่ง Aestheta หมายถึง สิ่งที่ได้รับรู้ได้ (Perceptable things) ทั้งคู่นำมาใช้รวมกันเป็นคำเดียวกัน Aisthetikos หมายถึง : สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางการรับรู้ (pertaining to sense perception)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยความสวยงาม ความงาม และความไพเราะ สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปิติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจและชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาปะทะอาจจะเป็นในธรรมชาติเองหรือที่มนุษย์ผลิตคิดค้นขึ้น โดยมีจุดประสงค์ให้มีความงาม นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้อีกมากมาย อาทิเช่น

BAUMGARTEN ให้ความหมายสุนทรียศาสตร์ว่า ความรู้ที่ว่าด้วยความงามในธรรมชาติและศิลปะที่ว่าด้วยเงื่อนไข และความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของมัน

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้ความหมายของสุนทรียภาพไว้ในหนังสือศิลปะสังเคราะห์ ซึ่งแปลโดยพระอนุমানราชชน สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกธรรมชาติของคนเราซึ่งรู้จักคุณค่าของวัตถุที่งาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและถ้อยคำไพเราะ

รองศาสตราจารย์อารี สุทธิพันธ์ นักวิชาการทางศิลปะ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่า สุนทรียศาสตร์ ว่าเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับรับรู้ หรือศาสตร์ของการรับรู้ทางความงาม

สุนทรียภาพ (Aesthetic Experience) หมายถึง ประสบการณ์ทางความงามเกิดขึ้นจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงาม ความไพเราะ แล้วทำให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ เกิดความปิติสุข เพลิดเพลิน ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพเหมือนอาหารจานใหญ่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ลิ้มรส ได้ชิม หรือเลือกรับประทานได้ตามชอบใจ ตามรสนิยมของแต่ละคน

ประสบการณ์ทางความงามมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ประสบการณ์ตรง (ได้พบของจริง) และ ประสบการณ์รอง (ได้ดูจากภาพถ่าย) ประสบการณ์ตรงมีผลต่อการรับรู้ค่าสุนทรีย์ หรือค่าความงามมากที่สุด แต่เมื่อไม่มีโอกาสที่จะมีประสบการณ์ตรงได้ ก็จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์รอง เช่น ภาพเขียนโมนาลิซา หอไอเฟล ประติมากรรมเดวิด บทเพลงของโมซาร์ท คีตกวีชาวออสเตรีย การแสดงบัลเลต์ของฝรั่งเศส สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานศิลปกรรม (สิ่งสุนทรีย์) ของชาวตะวันตก ชาวตะวันออกส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้ไปเห็นของจริง (ประสบการณ์ตรง) จึงรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์รอง จากโทรทัศน์ วีดีโอ ภาพยนตร์ ฯลฯ

ประสบการณ์ทางความงามของคนทั่วไป จะใกล้เคียงกันในระดับต้น ๆ เช่น การจัดลำดับเพลงอันดับ 1 จะเป็นเพลงที่คนส่วนใหญ่ชื่นชอบมาก อันดับ 2 อันดับ 3 ลดหลั่นกันลงไป แต่ในกลุ่มของผู้ที่ชื่นชอบเพลงอันดับ 1 แต่ละคนก็ยังคงมีความชื่นชอบที่ลึกซึ้งต่างกัน

คนส่วนมากให้ความสำคัญกับเรื่องของค่านิยมของสังคม เช่น ค่านิยมที่จะเรียนต่อระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยของรัฐ จึงทำให้มีการแข่งขันกันอย่างกัน ในขณะที่มีสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ก็ได้มาตรฐานในการการศึกษาระดับอุดมศึกษาอีกมาก รสนิยมกับค่านิยมต่างกันที่ค่านิยมเป็นความนิยมของสังคม เป็นวงกว้าง มากกว่ารสนิยม ซึ่งเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน การรับรู้ค่าความงามที่ลึกซึ้งเป็นเรื่องของรสนิยมของแต่ละคน

สุนทรียภาพ ที่มาของคำและความหมาย : เกิดจากรากเหง้าทางความคิดสร้างสรรค์ของกรีก ที่ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ของความรู้สึก (The Study of sense experience) อันเกิดจากความงามของธรรมชาติและศิลปะ เพลโต (Plato) กับอริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญากรีก ต่างก็ซักฟอกหาคำตอบว่า ในความเป็นตัวแทนของความงามและศิลปะนั้น สามารถนำไปเป็น ความรู้สู่ระดับสังขธรรมได้หรือไม่ เพลโต ปฏิเสธเพราะจุดยืนของความงามและศิลปะต่างก็ ห่างไกลที่จะสัมผัสได้จากความเป็นจริง (Reality) ทางความคิด แต่อริสโตเติลกลับมองว่าแม้มิได้ เป็นจริงจากชาวปัญญาทางความคิด แต่ก็มีผลกระทบต่อความเป็นจริงในประสบการณ์ทาง ความรู้สึก ต่อมาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 นักปรัชญาเยอรมัน บอมการ์เตน (Baumgarten, A.G) ได้ขยายแนวคิดของความงามและศิลปะให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นได้อย่างชัดเจน เป็นครั้งแรกว่า รวมอยู่ในขอบข่ายของแนวคิดทางวิจิตรศิลป์ (Fine arts) แต่จะอยู่ในลักษณะใดนั้น ความชัดเจนที่แท้จริง ยังหาจุดยืนไม่ได้ ในขณะที่แนวคิดของนักปราชญ์อื่น ๆ ต่างก็ได้ตระหนัก ในเรื่องที่จะนำแนวคิดทำนองเดียวกัน ไปหาความเป็นมาตรฐานในเชิงอรรถ เพื่อจะนำไป ตัดสินค่าของรสนิยมกับความงาม โครงสร้างทางแนวความคิดของความเป็นสุนทรียภาพ ได้ขยาย ฐานแยกออกมาเป็นความรู้สาขาหนึ่งของปรัชญา ก็ด้วยพลังความสำนึกของนักปรัชญาชาวเยอรมัน อีกคนหนึ่งคือคาร์น (Kant Immanuel) ที่มองเห็นเป็นเรื่องที่จำเป็นขั้นมูลฐานของชีวิตที่ไม่สามารถ แยกออกไปจากประสบการณ์ของความเป็นมนุษย์ได้ แม้ว่าการตัดสินคุณค่าของสุนทรียภาพ (Aesthetic Judgment) ไม่เป็นไปตามกรอบของเชิงทฤษฎี (ความคิดและความเข้าใจ : that is cognitive) คุณค่าจาก เชิงการปฏิบัติหรือพฤติกรรม (ศีลธรรม จรรยา : that is moral) แต่เป็นการตัดสินคุณค่าความผ่อง ใสเป็นหนึ่งในตัวของ จิตวิสัย (Society Subjectivity) ที่สะท้อนออกมาจากภายในจิตใจคน ดังนั้น สุนทรียภาพ จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้สึกกับพฤติกรรมตามธรรมชาติของคน ซึ่ง หมายถึง จิตของคนที่มีความเป็นอิสระเสรีตามธรรมชาติของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ความคิดดังกล่าวจึง ได้แสดงให้เห็นความเป็นของสุนทรียภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า สุนทรียภาพ คือ ประสบการณ์ทางความงาม ที่เกิดจากการเรียนรู้และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางการรับรู้ เป็นความจริงตามแนวความคิดที่เป็น ธรรมชาติและมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เป็นรสนิยมและค่านิยมของสังคมที่แตกต่างกัน

สรุป จะเห็นได้ว่านิยามและความหมายของสุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพ ทั้ง 3 ความหมาย ดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางการรับรู้ที่เกี่ยวกับความงาม ความไพเราะ และ ทำทางการเคลื่อนไหวของมนุษย์ คำว่า “สุนทรียะ” จะหมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับความงาม ความดี ความไพเราะ ทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจซาบซึ้งในคุณค่า คำว่า “สุนทรียศาสตร์” จะหมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความสวย ความงาม และความไพเราะ สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปีติยินดี พอใจและชื่นชมในสิ่งนั้น ส่วนคำว่า “สุนทรียภาพ” จะหมายถึง

ประสบการณ์ทางความงาม ที่เกิดจากความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่งาม รวมถึงความไพเราะของเสียง และความงดงามของท่าทางการเคลื่อนไหว อันเป็นที่มาของความงามทั้งสิ้น

สุนทรียภาพของชีวิต

การใช้ชีวิต การดำเนินชีวิตย่อมมีทั้งประสบผลสำเร็จ ไม่ประสบผลสำเร็จ ล้มเหลวใน ส่วนใดก็ตามที่ทำให้เราเพลิดเพลิน ปิติสุข โดยไม่เดือดร้อนตนเอง และเดือดร้อนผู้อื่นนั้น คือ ส่วนหนึ่งของสุนทรียภาพของชีวิต คนอยู่เฉย ไม่ทำอะไรเลยจึงไม่มีโอกาสรับรสสุนทรียภาพ ของชีวิต

สุนทรียภาพของชีวิต จึงเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับ ความดี ความงาม ความไพเราะของสุนทรียต่างๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต จนสามารถรับรู้ค่าสุนทรียได้ ปรากฏเป็นความประทับใจ ความ เพลิดเพลิน ปิติยินดี ในรูปลักษณะ เสียงและลีลาการเคลื่อนไหว

ในสถาบันระดับอุดมศึกษาปัจจุบัน จึงจัดให้มีการเรียนการสอนวิชานี้เป็นวิชาพื้นฐาน ทั่วไปสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีทุกสาขา อยู่ในกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ หมวดวิชาการศึกษา ทั่วไป เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพร้อมกันไปทุกด้าน เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

สุนทรียศาสตร์เชิงความคิด

สุนทรียศาสตร์เชิงความคิดแนวตะวันตก

ถ้าจะตั้งคำถามว่า สิ่งแท้จริงของความงามอยู่ที่ใด เช่น เมื่อมองเห็นดอกไม้งาม ถ้าจะ ถามว่าความงามอยู่ที่กลีบ อยู่ที่สี อยู่ที่ช่อหรืออยู่ที่ใบ หรือว่าอยู่ในใจของเรา ปริศนาคำถามเหล่านี้ ย่อมต้องการคำอธิบายมากมาย นักปรัชญาตะวันตกได้มีข้อถกเถียงได้แย้งในเรื่องแก่นแท้ของความงาม มาหลายศตวรรษมาแล้ว แม้จะยังไม่ได้ข้อสรุปหรือคำตอบเป็นที่น่าพอใจ ก็พอที่จะสรุปความคิด ได้ 2 ทรรศนะ คือ

1. ปรนัยนิยม (Objectivism) เป็นทรรศนะที่อธิบายว่า ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ ความงามอาจเกิดจากรูปร่าง ทรวดทรง สีสัมผัสของวัตถุ แบบแผนลีลาการเคลื่อนไหว หรือเกิดจาก ความประสานไพเราะของเสียง วัตถุที่มีความงาม การเคลื่อนไหวที่งดงาม หรือเสียงที่ไพเราะย่อม เกิดจากปัจจัยคุณสมบัติภายนอก คือ ตัววัตถุ ซึ่งตรงกับคุณสมบัติของความงามอยู่ในตัว ความงาม และความไพเราะและลีลาการเคลื่อนไหวที่งดงามจะต้องมีมาตรฐานของตัวเอง

2. อัตนัยนิยม (Subjectivism) เป็นทรรศนะที่คิดว่า ความงามเป็นเรื่องความรู้สึกอยู่ใน ใจของคนไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุสิ่งของที่เรามองเห็นหรือสิ่งที่เราได้ยิน ใจของเราเป็นตัวกำหนดว่า สิ่ง ที่เรามองเห็นงามหรือไม่ เสียงที่เราได้ยินไพเราะหรือไม่ ทุกอย่างล้วนเกิดความคิดในใจ จาก ความรู้สึกภายในทั้งสิ้น วัตถุชนิดเดียวกันคนหนึ่งอาจเห็นว่างาม แต่อีกคนหนึ่งอาจเห็นว่าไม่งามก็ได้

เช่นเดียวกับการฟังเพลงเดียวกัน คนหนึ่งบอกว่าไพเราะแต่อีกคนบอกว่าไม่ไพเราะ ซึ่งการมองเห็นหรือการได้ยินของบุคคลทั้งสองถือว่าถูกต้อง ความงามจึงไม่มีมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความคิดความรู้สึกของผู้ที่สัมผัสเป็นหลัก

สุนทรียศาสตร์เชิงความคิดแนวตะวันออก

โดยพื้นฐานทางความคิดของนักปรัชญาตะวันออกจะแตกต่างจากตะวันตก ชาวตะวันออกมักมองสิ่งต่าง ๆ เป็นองค์รวม ไม่นิยมมองแบบแยกส่วนย่อย ๆ อย่างชาวตะวันตก พื้นฐานความคิดของชาวตะวันออกจะมีรากเหง้ามาจากปรัชญาของลัทธิพรามณ์ ซึ่งสนใจองค์รวมในส่วนประกอบของสื่อที่จะทำให้เกิดความงาม สื่อดังกล่าวได้แก่

1. วัตถุ คือ สิ่งที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ในที่นี้รวมถึงกริยา อากา และเสียงที่เราสัมผัสด้วย
2. ความงาม คือ คุณค่าที่แฝงอยู่ในตัววัตถุสามารถสัมผัสได้จากวัตถุที่มีความงาม เสียงที่ไพเราะหรือกริยาท่าทางการเคลื่อนไหว ที่มีลีลาน่าดูน่าชม
3. มนุษย์ คือ ผู้รับสื่อ อันได้แก่ วัตถุหรือเสียงที่มีความงามหรือไพเราะ ถ้าไม่มีผู้รับสื่อก็ไม่อาจรู้ได้ว่ามีความงามอยู่
4. รสนิยม คือ ความสามารถรับรู้แยกแยะระดับความงามความไพเราะได้ เช่น สามารถรับรู้ความงามของดวงอาทิตย์ตกดิน หรือความไพเราะของเสียงลมพัด และลีลาการเดินของนก

จะเห็นได้ว่าตามความคิดเกี่ยวกับความงามแนวตะวันออกเห็นว่าความงาม และความไพเราะนั้นจะเกิดขึ้นด้วยส่วนประกอบเพียงส่วนเดียวไม่ได้ ต้องเกิดขึ้นจากองค์รวม

สุนทรียศาสตร์เชิงพฤติกรรม

มนุษย์ไม่เคยหยุดนิ่ง ชอบสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อมนุษย์ได้สัมผัสคุณค่าความงามจากธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์ด้วยกันสร้างขึ้นมาก่อน ก่อให้เกิดความคิดและจินตนาการขึ้น ส่งผลถึงการแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การปั้น – แกะสลัก การก่อสร้าง การประพันธ์ การรำ การเรียบเรียงเสียงประสาน เป็นต้น พฤติกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวส่งผลให้เกิดเป็นผลงานศิลปะขึ้นมามากมาย เมื่อเวลาผ่านไป ความคิด จินตนาการ และเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานได้รับการสืบทอดต่าง ๆ กันมา จนเกิดเป็นศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ และพัฒนาต่อเนื่องจนอิมิตัวถึงขั้นเป็นแบบอย่างเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ตั้งแต่ระดับพื้นบ้านจนถึงระดับชาติ พฤติกรรมสร้างสรรค์วัตถุแห่งความงามดังกล่าวสามารถจัดรวมเป็นหมวดหมู่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางสุนทรียภาพ 3 ทาง คือ

1. ภาพลักษณ์
2. ทางเสียง
3. ทางการเคลื่อนไหว

ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวของตะวันตกและตะวันออกเกิดจากพื้นฐานความคิด และจินตนาการที่แตกต่างกัน

สุนทรียศาสตร์เชิงพฤติกรรมแนวตะวันตก

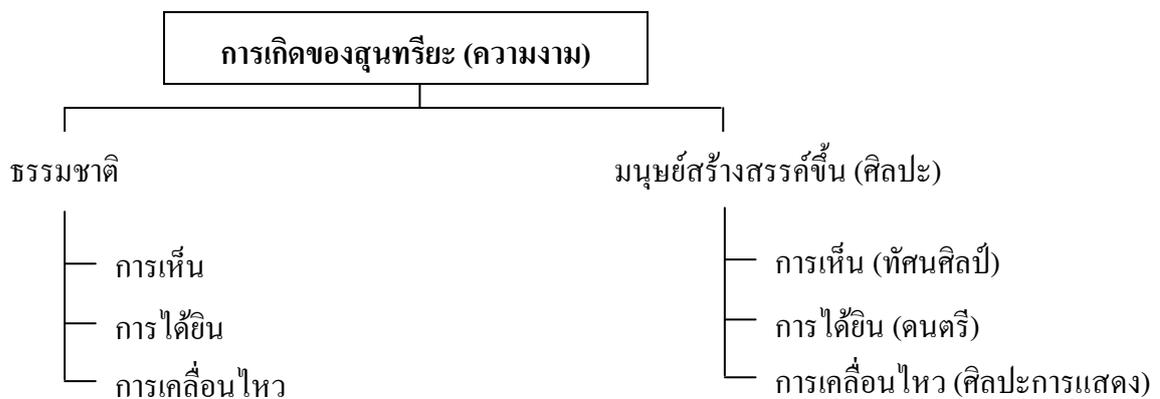
ความคิดและจินตนาการของชาวตะวันตกเกิดขึ้นนับย้อนไปตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ เชื่อว่าธรรมชาติ คือ ต้นแบบของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ศิลปะตามทัศนะของกรีก คือ การเลียนแบบธรรมชาติซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นหาความสมบูรณ์ของวัตถุสิ่งของตามความเป็นจริงหรือตามลักษณะที่ได้สัมผัสรับรู้ ภายหลังจากการเลียนแบบดังกล่าว มิได้จำกัดเฉพาะธรรมชาติ หากแต่รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกด้วย บ่อเกิดของสุนทรียศาสตร์เชิงพฤติกรรมแนวตะวันตก พัฒนาจากการเลียนแบบธรรมชาติก่อนแล้วจึงพัฒนาไปสู่การสร้างสรรค์เพื่อคริสต์ศาสนา จนกระทั่งถึงการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของศิลปิน โดยส่วนตัวอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สุนทรียศาสตร์เชิงพฤติกรรมแนวตะวันออก

ศิลปะตะวันออกแตกต่างไปจากศิลปะของโลกตะวันตก ซึ่งความจริงแล้วความแตกต่างนี้ก็คือความแตกต่างทางศาสนาของตะวันออกกับคริสต์ศาสนานั้นเอง ศิลปะตะวันออกมีพื้นฐานความเชื่อศรัทธาในศาสนา เช่น พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น คุณค่าทางสุนทรียภาพจึงเป็นคุณค่าความงามที่เกิดจากความคิดและปรัชญา (Ideal Beauty) อันมีที่มาจาก

ศาสนานั้นเอง ถึงแม้จะมีจุดกำเนิดจากธรรมชาติเช่นเดียวกับตะวันตกก็ตาม แต่ผลที่ออกมากลับแตกต่างกับชาวตะวันออกจะเสริมเติมแต่งอุดมคติตามความเชื่อของแต่ละชนชาติไว้ด้วยเป็นสำคัญ

การสร้างสรรคผลงานศิลปะ คือ สิ่งบ่งชี้ถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของตะวันตกและตะวันออก เป็นผลที่เกิดจากพฤติกรรมเชิงสุนทรียภาพ ภายใต้อิทธิพลที่เรียกว่า “ศิลปะ” ที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความงามในธรรมชาติ

ความงามของธรรมชาติเป็นความงามที่เกิดขึ้นจริง เป็นสมบัติของธรรมชาติ เช่น เนื้อของธรรมชาติ กิริยาอาการของธรรมชาติ ความคล้ายคลึงและการรวมตัวเป็นเอกภาพของธรรมชาติ และความเข้มข้นที่เกิดจากความแตกต่างของธรรมชาติ เป็นต้น เราอาจจะเกิดความประทับใจในคุณสมบัติของธรรมชาติบางขณะ และเมื่อกาลเวลาผ่านไปความประทับใจในคุณสมบัตินั้นอาจจะเปลี่ยนไป แต่ความจริงคุณสมบัติของธรรมชาติตรงส่วนนั้นมิได้เปลี่ยนไป เราควรจะเข้าใจว่าเนื้อของธรรมชาติก็ดี กิริยาธรรมชาติก็ดีเป็นสมบัติสุนทรียะเฉพาะของวัตถุ ต้นไม้ และวัตถุทุกชนิดที่ปลูกหรือวางในบริเวณส่วนย่อม มีผิวพรรณมีสัดส่วน มีขนาด รูปร่าง ล้วนแต่น่ามอง นั่นเพราะว่าคุณสมบัติของธรรมชาติ และวัตถุมีองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ดังนี้

ความสมบูรณ์ ได้แก่ ลักษณะอัตราความเจริญเติบโต การเจริญพันธุ์ของพรรณไม้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดูแลบำรุงรักษาให้ต้นไม้สมบูรณ์ ไม่ทรุดโทรม หรือคุณค่าของวัตถุแต่ละชนิดที่มีลวดลาย สี สันผิวพื้นให้ความรู้สึกว่าไม่มีตำหนิ และรักษาดูแลให้คงที่เป็นเวลายาวนานที่สุด เป็นต้น

กิริยาอาการ จากส่วนประกอบย่อยด้านรูปร่าง หน้าตา แววดา ที่แสดงออกโหม่มน้ำวให้เกิดความสนใจ พุ่งตรงไปยังกิริยาบางอย่างของสิ่งเป็นธรรมชาตินั้น ได้แก่ กิริยาของธรรมชาติกำลังเคลื่อนไหวด้วยกิริยาทางกายภาพ หรือเคลื่อนไหวด้วยความเปลี่ยนแปลงของสิ่งรอบข้างของกายภาพ เช่น แสง เงา ตำแหน่งที่เป็นเด่น ไม่เป็นเด่น ความหนาแน่นของมวลอากาศ เป็นต้น

ความแตกต่าง ความแปลกใหม่ เป็นความงามที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ฤดูกาล คุณลักษณะเด่น ลักษณะด้อยที่แอบแฝง หรือแตกต่างไปจากพันธุกรรมเดิม เช่น ภูมิวดลายที่ผิวหนังสวยงามแตกต่างจากธรรมชาติ งามที่มีสีขาวเผือกผิดไปจากพันธุกรรมเดิม หรือแมวสีขาวมีตาสีฟ้าหนึ่งข้าง สีเหลืองอัมพันอีกหนึ่งข้าง เป็นต้น

ความเป็นระเบียบ เรียงรายเป็นลำดับ ลดหล่นเป็นจังหวะในลักษณะถดถอยก้าวหน้าเป็นแถว เป็นแนวให้ความรู้สึกเรียบร้อยไม่สะดุดตาตรงส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น กลุ่มต้นหมากแดง มีต้นแม่อยู่ในตำแหน่งกลาง แดกแขนงแผ่ขยายต้นรอบต้นแม่ ลดหล่นความสูง ขนาด เป็นลำดับ เป็นต้น

ความสดใสสะพรั่งของช่วงระยะอิมตัว ให้ความรู้สึกสดชื่นตื่นตา เช่น ดอกไม้ทอดดอก ขยายกลีบ สีสดใสบานสะพรั่งอยู่ในช่วงระยะหนึ่ง เป็นต้น

ความยิ่งใหญ่ ความงามของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความน่าทึ่ง มีอำนาจดึงดูดให้ความรู้สึกเทห์ สง่า น่าเกรงขาม น่ารักน่าชัง อบอุ่น หนาวเหน็บ เช่น ความยิ่งใหญ่ของภูเขา ต้นไม้ใหญ่ ลูกสุนัขพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น

ความงามของธรรมชาติ เมื่อครบกำหนดอายุก็เริ่มสลายโรยรา เช่น สีที่เคยให้ความสดใส อิมเอิบ นุ่มนวล ชุ่มน้ำก็อาจแปรเปลี่ยนเป็นเฉาแห้ง แข็งกรอบไปตามกาลเวลา ความงามของธรรมชาติจึงเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ให้คุณค่าทางความงามเบื้องต้นที่มนุษย์สืบค้นหาความหมายของความงามให้กับรูปแบบต่าง ๆ พลังความงามจากธรรมชาตินี้เอง จะเป็นวัตถุดิบในการประเมินค่าความงามเป็นเกรดเป็นอันดับของการเลือกสรร

ความงามในศิลปะ

ความงามของธรรมชาติที่จริงแล้วไม่ใช่ตัวคุณค่าความงามโดยตรง คุณสมบัติของธรรมชาติที่เป็นความงามขึ้นมาก็เพราะมีความสัมพันธ์กับตัวมนุษย์ที่เกิดความประทับใจต่อคุณสมบัติเฉพาะตัวของชาตินั้น ๆ ความจริงแล้วธรรมชาติตัวเดียวกันอาจเป็นความน่าเกลียดก็ได้ ถ้ามนุษย์สัมผัสแล้วไม่เกิดความพึงพอใจ ความงามของธรรมชาติจึงอาจเปลี่ยนไปตามจิตใจของบุคคล หรือตามกาลสมัย บุคคลเดียวกันครั้งหนึ่งอาจเห็นว่างาม แต่ต่อมาอาจจะเห็นว่าไม่งามก็ได้ นั่นแสดงว่าคุณสมบัติของธรรมชาติถูกตีค่าความงามด้วยมนุษย์ การตีค่าความงามของมนุษย์อาจจะมีความรู้สึกไม่เหมือนกัน ซึ่งต่างก็เป็นธรรมชาติของคนต่างจิตต่างใจกัน มาตรฐานทางสุนทรียะย่อมแตกต่างกันไป

เพื่อให้การมองเห็นคุณค่าของความงามที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า “ศิลปะ” เราควรมองด้วยเกณฑ์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ต้องให้ค่าความเปลือยเปลือยอย่างบริสุทธิ์ ความงามในศิลปะมาจากความเปลือยเปลือยเพียงอย่างเดียว โดยไม่เอาความจำเป็นอื่นใดเข้าไปดำเนินเป็นเกณฑ์ตัดสิน วิพากษ์วิจารณ์หรือพลังบางชนิดเกี่ยวกับความงาม ส่งออกมาปะทะความรู้สึกครั้งแรก เช่น เมื่อเราได้ยินเสียงเพลงทำให้เรากเกิดความวูบวาบและชอบขึ้นในความรู้สึก ๆ แล้วก่อนเอ่ยออกมาแทบจะลืบทายอย่างไรเหตุผลประจักษ์การมองผลงานศิลปกรรมไว้เพียงสายตาของเด็ก เป็นต้น

2. ค้นหาคุณค่าในเชิงบวก เช่น ความถูกต้อง แม่นยำ แจ่มชัด กลมกลืน รู้สึกว่าลงตัวได้คุณค่าทางสุนทรียะ เป็นต้น

3. ต้องรู้จักมอง และเลือกเน้นลักษณะบางประการ ซึ่งมีเสน่ห์ดึงดูดในผลงานทำให้เกิดการหยั่งรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การเน้นยังช่วยให้ได้สัมผัสกับลักษณะเด่นที่สำคัญ เช่น รูปร่างหน้าตาของภาพบุคคลในงานศิลปกรรม สามารถโน้มหน้าจิตใจคล้อยตาม คือ เพ่งมองเค้าเงื่อนของคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงรายละเอียดและลักษณะนิสัยที่สำคัญ เช่น การมองภาพจิตรกรรมโมนาลิซ่า เป็นต้น

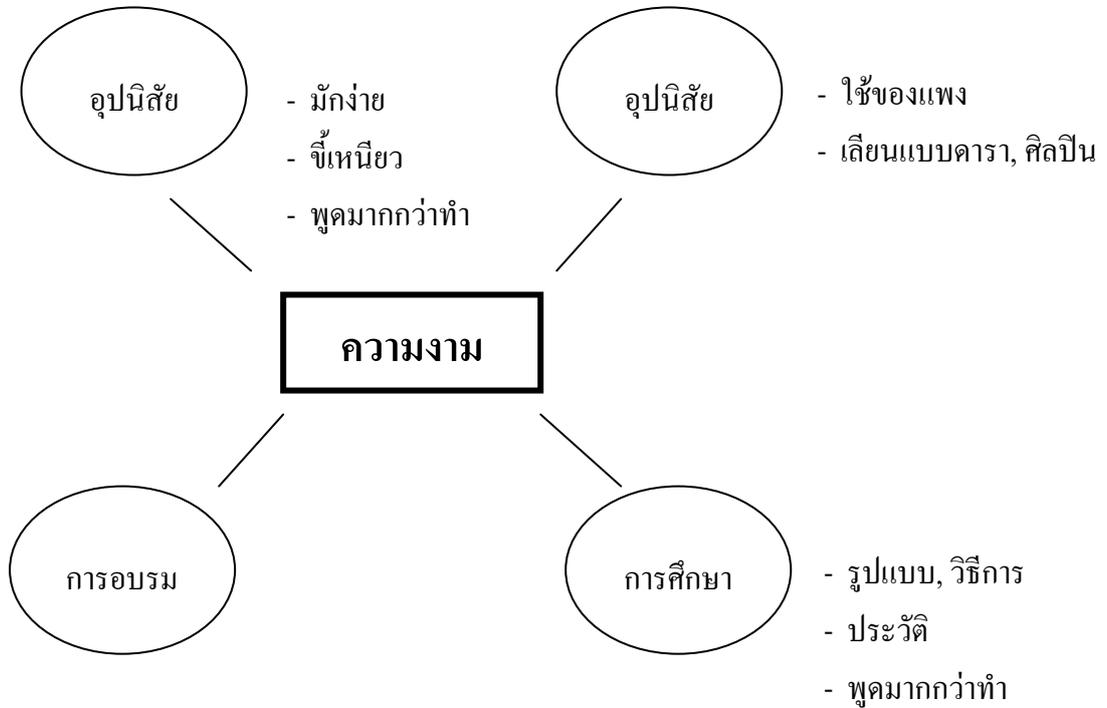
4. มองคุณค่าความสามารถด้านเทคนิคในผลงานศิลปกรรม

5. คุณค่าขององค์ประกอบทางศิลปะที่มีอยู่ในงานศิลปะ เช่น จังหวะของเส้น ปริมาตรของรูปทรง ระยะเว้นว่าง แสงเงา และสี เป็นต้น การใช้สีเส้นทั้ง 3 ประการ จะเชื่อมโยงกับความหนักเบา ลีลา และจังหวะเป็นสำคัญ

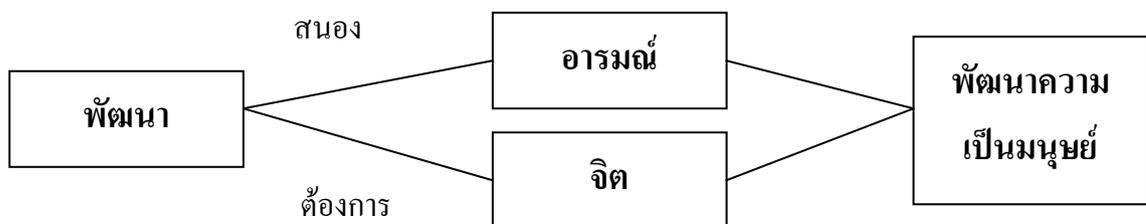
6. ความละเอียด ผลงานศิลปกรรมจะต้องแสดงความละเอียด ประณีต เช่น ได้ความรู้สึกว่าใช้เส้นละเอียด พิถีพิถัน แนบเนียน เป็นต้น

จากเกณฑ์ที่กล่าวมา ความงามทางด้านศิลปกรรมเป็นความสำนึกในคุณค่าทางความงามที่ศิลปินนำมาแสดงออก และสร้างสัมผัสทอดต่อเนื่องเป็นมรดกของชาติต่อ ๆ มา ฉะนั้น ประสพการณ์ด้านความงามจะได้บรรดาสหรือไม่ได้บรรดาสก็ขึ้นอยู่กับคุณค่าทางศิลปะที่ผู้สร้างหรือศิลปินถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นผลงานศิลปะสัมพันธ์กับรสนิยมของผู้ดูเป็นสำคัญ

แผนผังคุณค่าแห่งความงามที่จะเกิดขึ้นขึ้นอยู่กับอุปนิสัย ทัศนคติ การอบรม + การศึกษา

การศึกษาความงาม

พื้นฐานของความชื่นชม อาจเริ่มต้น คือ

1. ศึกษาจากหนังสือถึงผลงานที่ดีในอดีต
2. คุณทรรศการทางศิลปะบ่อย ๆ โดยไม่ต้องตั้งความหวังใด ๆ
3. อ่านคำวิจารณ์เกี่ยวกับศิลปะสาขาต่าง ๆ
4. ลองวาดสิ่งใกล้ตัวจากวัตถุง่าย ๆ
5. ปรับใจให้ยอมรับความงาม โดยวิเคราะห์ไม่ใช่มองเห็น
6. ศึกษาเรื่องสุนทรียวัตถุ หรือองค์ประกอบศิลป์

ความหมายของศิลปะ

คำว่า “ศิลปะ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Art” หมายถึง ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น โดยเฉพาะความหมายถึงจิตรศิลป์ก็ได้ หรืออาจจะหมายถึง ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะท้อนอารมณ์ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในแต่ละศาสนาก็ได้ นอกจากนี้ยังหมายถึง งานช่างที่แสดงฝีมือและความคิดของศิลปิน รวมทั้งหมายถึง ความสามารถของมนุษย์ในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ บางท่านให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง สิ่งสร้างสรรค์ที่แสดงออกอย่างสวยงามด้วยฝีมือและความคิดของมนุษย์

ขอบข่ายของงานศิลปะ

คำว่า “ศิลปะ” จึงมีความหมายกว้างมาก อาจสรุปได้ว่าเป็น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นตามความสามารถและทักษะของตนถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ โดยได้รับแรงคลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความประทับใจ ความสะท้อนอารมณ์

จากความหมายของศิลปะที่กล่าวมาอาจอธิบายได้ว่า ศิลปะคือ กิจกรรมของมนุษย์หรือศิลปินที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจให้แก่มนุษย์ด้วยความรู้สึกและจิตวิญญาณ

ศิลปะมีรูปแบบแตกต่างกันไปอย่างน่ามหัศจรรย์ รูปร่าง (Shape) เสียง (Sound) และการเคลื่อนไหว (Movement) ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมล้วนเป็นสิ่งที่จูงใจศิลปินให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงานศิลปะได้ทั้งสิ้น ผลงานศิลปะบางชิ้นสวยงาม บางชิ้นน่ารังเกียจ ศิลปะเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่สำหรับมนุษยชาติ สามารถสื่อความรู้สึกน่าเกรงขาม มีพลังอำนาจ นำพิศวงชวนให้อัจฉริยะใจสะท้อนความยุ่งยากซับซ้อนของจักรวาล ศิลปะช่วยให้เกิดการค้นพบและชี้ให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันเราสามารถทำความเข้าใจศิลปะได้จากความหมายต่อไปนี้

1. ศิลปะ คือ การเลียนแบบธรรมชาติ (Art is the Imitation of Nature) ตามความหมายนี้ ศิลปะ คือ การถ่ายทอดสิ่งที่ได้สัมผัสจากโลกภายนอก (External World) ความประทับใจในวัตถุและเหตุการณ์ โดยมีศิลปินอาจเลือกถ่ายทอดเท่าที่จำเป็น ตามที่ศิลปินเห็นว่าเหมาะสม การเลียนแบบต่าง ๆ จากการลอกแบบอย่างมาก เพราะการลอกแบบนั้นมีคุณค่าเพียงความเหมือนกับต้นฉบับที่สุดเท่านั้น

2. ศิลปะ คือ การสำแดงพลังอารมณ์ (Art is Expression) ตามความหมายนี้ การแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ศิลปะจึงสะท้อนถึงอารมณ์และความรู้สึกของศิลปินด้วย

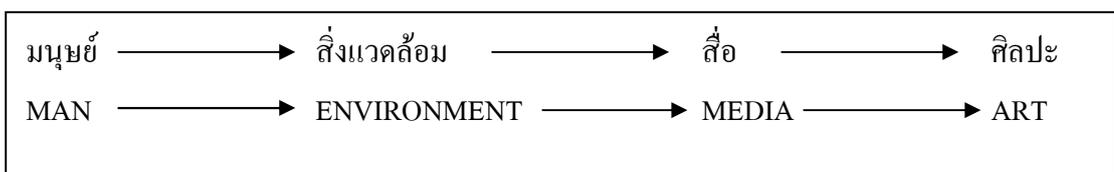
3. ศิลปะ คือ สื่อกลางสากลและเป็นภาษาอย่างหนึ่ง (Art is Communication and Language) ตามความหมายนี้ศิลปะเป็นตัวกลางระหว่างผู้สร้าง (ศิลปิน) และรับรู้ (ผู้ชม) ต่างเข้าใจร่วมกันได้ในรูปแบบที่สื่อออกมา ศิลปะจะไม่มีข้อจำกัด ศิลปะสื่อความคิดให้ผู้ดู ผู้ดูเลือกดูด้วยความพอใจมากกว่าสัญลักษณ์เป็นสื่อทางกาย ศิลปะเป็นสื่อทางใจ

4. ศิลปะ คือ รูปทรงที่มีนัยสำคัญ (Art is a Significant Form) ตามความหมายนี้ ศิลปะมีคุณค่าที่รูปทรงเป็นสำคัญ ผลงานศิลปะทุกชิ้นงานเกิดขึ้นได้ด้วยการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

ศิลปะที่ดีนั้นนอกจากมีเรื่องราวแล้ว จะต้องให้ความงามด้านสุนทรียภาพพร้อมกับให้ความคิดสติปัญญาของศิลปินเป็นสำคัญ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ทักษะของคนเราแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับรู้และประสบการณ์ ดังนั้นการที่จะหวังให้ศิลปินแสดงทักษะให้ตรงกับความต้องการของผู้ดูจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ศิลปะก็คือผลงานของการแสดงความรู้สึกนึกคิดเฉพาะตัวของศิลปิน (Self Expression) โดยผ่านสื่อออกมาเป็นผลงานศิลปะ เราอาจเขียนกระบวนการของผลงานศิลปะออกมาเป็นแผนภูมิให้เข้าใจได้ดังนี้

1. มนุษย์ เป็นผู้ถ่ายทอดผลงานศิลปะ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยความรู้สึกประทับใจหรือความสะเทือนอารมณ์

2. สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งเร้า ที่ตัวกระตุ้นให้มนุษย์เกิดอารมณ์ความรู้สึกและแสดงออกด้วยการถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ ได้แก่ ธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา เรื่องราวจากวรรณคดี ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

3. สื่อ เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ถ่ายทอดแรงบันดาลใจที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมออกมาเป็นรูปธรรม ได้แก่ กระดาษ สี ไม้ ทราย ปูน หิน เสียง ท่าทางการเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. ศิลปะ เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจสิ่งแวดล้อมของมนุษย์โดยผ่านสื่อให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เรียกว่า “ผลงานศิลปะ”

สุนทรียศาสตร์กับความเป็นมนุษย์

มนุษย์และสัตว์มีอวัยวะหลาย ๆ อย่างที่เหมือนกัน จนถึงบางครั้งเรามักจะเรียกพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่มนุษย์แสดงออกมาว่าเป็นสัญชาตญาณสัตว์ (ไม่สุภาพ, ไม่งามตา) สิ่งเดียวที่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้ชัดเจนก็คือ มนุษย์มีสมองที่เป็นเลิศสามารถคิดสร้างสรรค์และพัฒนาทางความคิด การกระทำให้เกิดเป็นแบบแผนที่ดีขึ้นตามลำดับ มนุษย์รู้จักวางมาตรฐานความดีและความชั่ว มนุษย์รู้จักแยกแยะอะไรงาม อะไรน่าเกลียด และมนุษย์รู้จักคิดโดยใช้เหตุใช้ผล ดังนั้นความคิดของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา

มนุษย์กับความคิด โดยธรรมชาติมนุษย์ทุกคนมีความอยากรู้อยากเห็น และมีความสงสัยในความเป็นไปของชีวิตและธรรมชาติ ปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้พยายามหาคำตอบ บางปัญหาสามารถอธิบายได้ชัดเจน แต่ก็ยังมีอีกหลายปัญหาที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ บางปัญหาแม้จะตอบได้แต่ก็ยังมีข้อสงสัยเหลืออยู่โดยธรรมชาติมนุษย์ช่างคิดช่างสมัย เราสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์โลกทั่วไปได้ มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้ความคิด และมีสติปัญญา ความคิดและสติปัญญาจะนำไปสู่การปฏิบัติ การสร้างสรรค์อันเป็นพัฒนาการสำคัญของสังคมที่นำมาซึ่งการเจริญรุ่งเรืองอย่างทุกวันนี้ ความสงสัยของมนุษย์เกี่ยวกับชีวิตและธรรมชาติแวดล้อม ก่อให้เกิดคำถามว่า *ความจริงคืออะไร*

ความจริง (The Reality) ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ร่างกายของคนในทัศนะของนักปราชญ์นั้นร่างกายของคนไม่ใช่ความจริง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่เด็กจนเติบโตใหญ่จนแก่เฒ่าชราและตายไป การเปลี่ยนแปลงมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าจะถามว่าอะไรคือแก่นแท้ หรืออะไรคือความจริงของชีวิตเรา อาจตอบได้ 3 ทัศนะ คือ

1. จิตนิยม เชื่อว่า ความจริงคือ จิตหรือวิญญาณ ร่างกายคนประกอบด้วยเนื้อหนังและจิตวิญญาณ ร่างกายเนื้อหนังจะเปลี่ยนแปลงเติบโต พัฒนา และเสื่อมโทรม เมื่อตายไปก็จะสลายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไป ส่วนที่เป็นอมตะนิรันดร์กาลคือ จิต หรือวิญญาณของมนุษย์ ดังนั้นสิ่งจริงแท้ของชีวิตคือ จิต หรือวิญญาณนั่นเอง พวกจิตนิยมเชื่อว่า พระเจ้ามีจริง พระเจ้าคือ จิตดวงใหญ่ที่ให้กำเนิดดวงจิต หรือชีวิตมนุษย์ พระเจ้าสร้างมนุษย์ พระเจ้าสร้างโลก พระเจ้าสร้างจักรวาล

2. วัตถุนิยม เชื่อว่า ร่างกายของคนคือเซลล์เล็ก ๆ ที่ประกอบเป็นเนื้อหนังมังสาเป็นอวัยวะต่าง ๆ ร่างกายคือ เครื่องจักรที่สามารถทำงานด้วยระบบกลไกของอวัยวะ ไม่มีจิตวิญญาณ การตายคือ การที่เครื่องจักรไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไป เป็นการเน่าสลายของเนื้อหนังจนกลายเป็นธาตุฐิวัตถุ กลายเป็นอมตะ หรือพลังงานซึ่งคือสิ่งที่เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป พวกวัตถุนิยมเชื่อว่า สิ่งจริงแท้ของชีวิตและจักรวาลล้วนเป็นวัตถุเพียงอย่างเดียว ไม่มีพระเจ้า ไม่มีสวรรค์ ไม่มีนรก ชีวิต โลก และจักรวาลกำเนิดขึ้นตามอวัชการณของธรรมชาติ

3. **ทวินิยม** เป็นทัศนะที่ประนีประนอมทัศนะจิตนิยมกับวัตถุนิยมไว้ด้วยกัน เชื่อว่าถึงแม้ความคิดของมนุษย์จะแบ่งเป็นสองขั้วสองฝ่ายก็ตาม แต่ก็ยังสามารถประสานความคิดทั้งสองฝ่ายได้ทัศนะนี้เชื่อว่าความจริงคือ ทั้งสองอย่างทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ ร่างกายและจิตคือ สิ่งจริงแท้

คุณค่าความเป็นมนุษย์

การที่มนุษย์ได้หาคำตอบจากปัญหาที่ว่า ความจริงคืออะไร ไม่ว่าจะเป็ทัศนะของจิตนิยมหรือวัตถุนิยม ทุกคำตอบต่างก็มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การดำรงอยู่ของชีวิต ซึ่งเป็นความเชื่อเบื้องต้นที่กำหนดบทบาททางพฤติกรรมและความประพฤติของคนเราให้อยู่ในแนวทางหรือมาตรฐานเดียวกัน เช่น คนที่เชื่อว่า ความจริงขึ้นอยู่กับจิต พระเจ้ามีจริง พระเจ้าสร้างมนุษย์ มนุษย์ต้องแสดงความเคารพนับถือต่อพระเจ้าย่ก็จะสร้างวิหารเพื่อเป็นที่สถิตย์หรือเป็นที่กราบไหว้บูชาพระเจ้า เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดการเรีงระบำเพื่อบูชาถวายพระเจ้า เกิดดนตรีเพื่อสวดสรรเสริญพระเจ้า เกิดการเสริมแต่งเพื่อให้เกิดสิ่งสวย ๆ งาม ๆ เพื่อเสริมพิธีกรรมให้ดูดี ดูขลัง และมีการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับความดีให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อของตน สิ่งเหล่านี้คือข้อกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ มาตรฐานทางพฤติกรรมที่ดีข้อมนำมาซึ่งการพัฒนาสังคม ทำให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุขสำหรับคนที่เชื่อว่าความจริงขึ้นอยู่กับวัตถุ จะมีมาตรฐานควบคุมพฤติกรรมของคนโดยใช้หลักกฎหมายและจะให้ความสำคัญต่อความเจริญ ความสมบูรณ์พูนสุขในโลกปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้คุณค่าความเป็นมนุษย์จึงควรมีมาตรฐานอย่างน้อย 3 ด้าน คือ

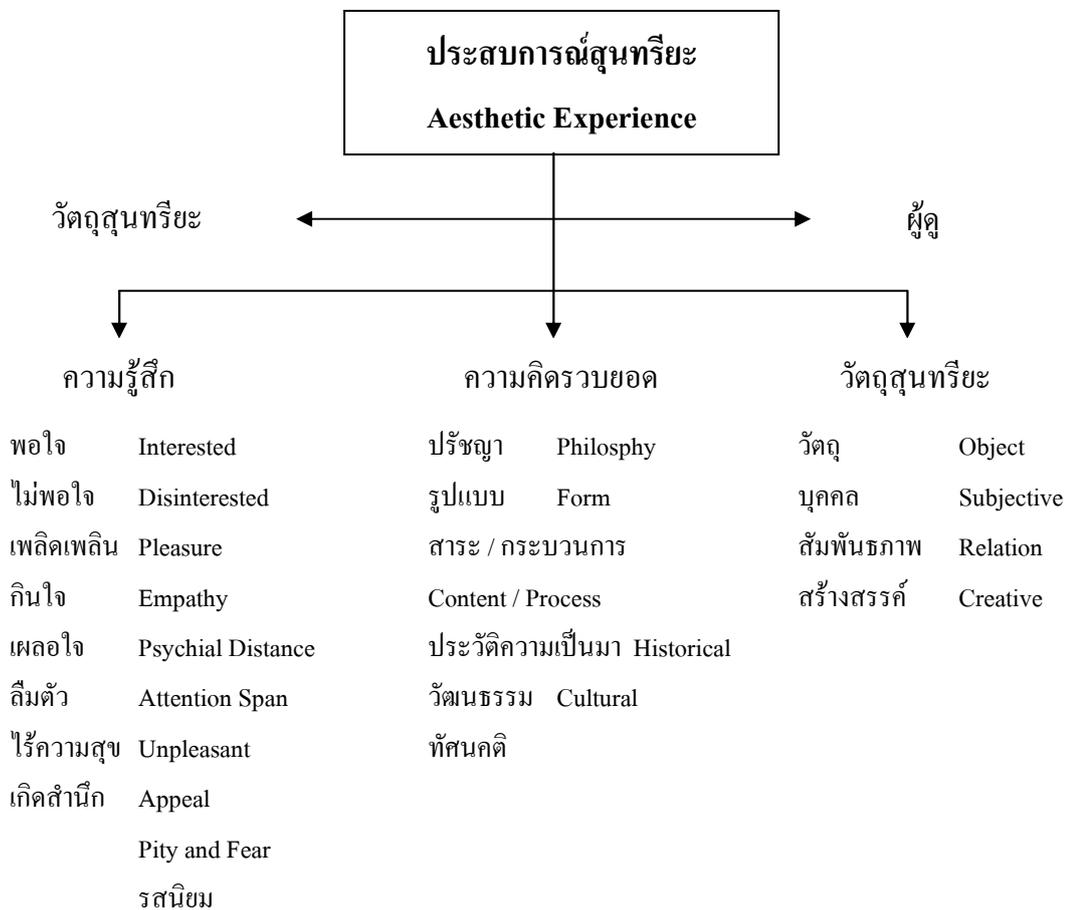
1. **จริยศาสตร์ (Ethics)** เป็นมาตรฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทางจริยธรรม จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยมาตรฐาน การกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ว่าอย่างไรคือความดี อย่งไรคือความชั่ว คุณค่าของความเป็มนุษย์ที่ได้รับการยกย่องประการแรกก็คือ *ความดี*

2. **สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)** เป็นมาตรฐานเกี่ยวกับการรับรู้ความงาม เป็นคุณค่าอีกอย่างหนึ่งซึ่งแตกต่างจากความดี คุณค่าทางความงามเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดจากการสัมผัส เช่น เมื่อเราเห็นภาพดวงอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้าระหว่างขอบน้ำทะเลยามเย็น เราจะมองเห็นความงาม ความงามจะทำให้เราเกิดความพอใจ ความยินดีหรือความสุข เมื่อเรสัมผัสกับสิ่งสวยงามทำให้เราสามารถแยกแยะวัตถุที่มีความงามว่ามีความโดดเด่นหรือแตกต่างจากวัตถุธรรมดาทั่วไปได้ ทำให้เราเข้าใจว่าอะไรทำให้เกิดความงดงาม เราก็อาจนำความเข้าใจนั้นมาเป็นหลักการสร้างความงามหรือสร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นมา

3. **ตรรกศาสตร์หรือตรรกวิทยา (Logic)** ว่าด้วยคุณค่าของความสมเหตุสมผล ว่าด้วยเหตุผล เป็นอาวุธหรือเครื่องมือของการศึกษาปรัชญา หากศึกษาปรัชญาโดยไม่มีอาวุธ คือตรรกศาสตร์ ก็ข้อมเข้าใจวิชาปรัชญาได้ไม่ลึกซึ้งพอ

สิ่งสวยงาม คือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์อีกประการหนึ่งที่เราจะละเลยไม่ได้ ถึงแม้มนุษย์จะประกอบคุณงามความดีเพียงใด แต่ถ้าเป็นคนที่มึฐ่ปร่างหน้าตาจี้รวิจี้เหร่ เนื้อตัวเสื่อผ้าสกปรก ก็ยังคงเป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป ดังนั้นการแต่งกาย การปรุงแต่งบุคลิกหน้าตาจึงเป็นปัจจัยในคุณค่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งในความเป็นมนุษย์ พิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาเป็นกิจกรรมต้องการปรุงแต่งให้เกิดความงาม วิหารของเทพเจ้าย่อมต้องการความงามกว่าบ้านธรรมดา เพลงสวดเพื่อสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ

แผนภูมิแสดงประสบการณ์สุนทรียะ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

ความสำคัญของการรับรู้กับการก่อกำเนิดของฐานศาสตร์ทางการเห็น

ความสำคัญของการรับรู้กับการก่อกำเนิดของฐานศาสตร์มีส่วนสำคัญต่อการรับรู้เชิงสุนทรียภาพ ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้จากธรรมชาติหรือจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นก็ตาม ซึ่งในที่นี่พอจะแบ่งฐานศาสตร์ได้เป็น 3 ฐาน ดังนี้

1. ฐานศาสตร์ทางการเห็น
2. ฐานศาสตร์ทางการได้ยิน
3. ฐานศาสตร์ทางการเคลื่อนไหว

ฐานศาสตร์ทางการเห็น

ฐานศาสตร์ทางการเห็น เกิดจากการรับรู้ด้วยการมองเห็นของมนุษย์ และแปลความหมายจากการรับรู้ตามประสบการณ์หรือสิ่งที่ตนเองเข้าใจ ซึ่งในที่นี่แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. **การเห็นตามธรรมชาติ** การมองเห็นของมนุษย์มีลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ สิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ หรือภูมิหลังของแต่ละคนที่ต่างกัน เช่น ในขณะที่ข่าวกำลังออกรวงเหลืองอร่าม ชาวนาจะมองด้วยความหวังและคาดการณ์ถึงผลผลิตที่นำรายได้มหาศาลมาสู่ตนเอง ต่างจากศิลปินที่มองเห็นความงามของแสง สี ที่กระทบกับรวงข้าว ให้ความรู้สึกอิมเม็บต่อสุนทรียภาพเป็นอย่างนัก ดังนั้นพื้นฐานทางการรับรู้จึงแตกต่างกัน

มนุษย์จะแปลการรับรู้เกิดเป็นการเรียนรู้ได้ดีที่สุดด้วยจักขุสัมผัสถึงร้อยละ 75 ของประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งหมายถึง การมองเห็นที่สามารถแบ่งการรับรู้ได้ ดังนี้

1.1 มอง (Looking) เป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์ปะทะกับวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ ซึ่งเป็นการรับรู้ระดับหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาตราบเท่าที่มนุษย์มีประสาทสัมผัสทางตาที่มีประสิทธิภาพอยู่

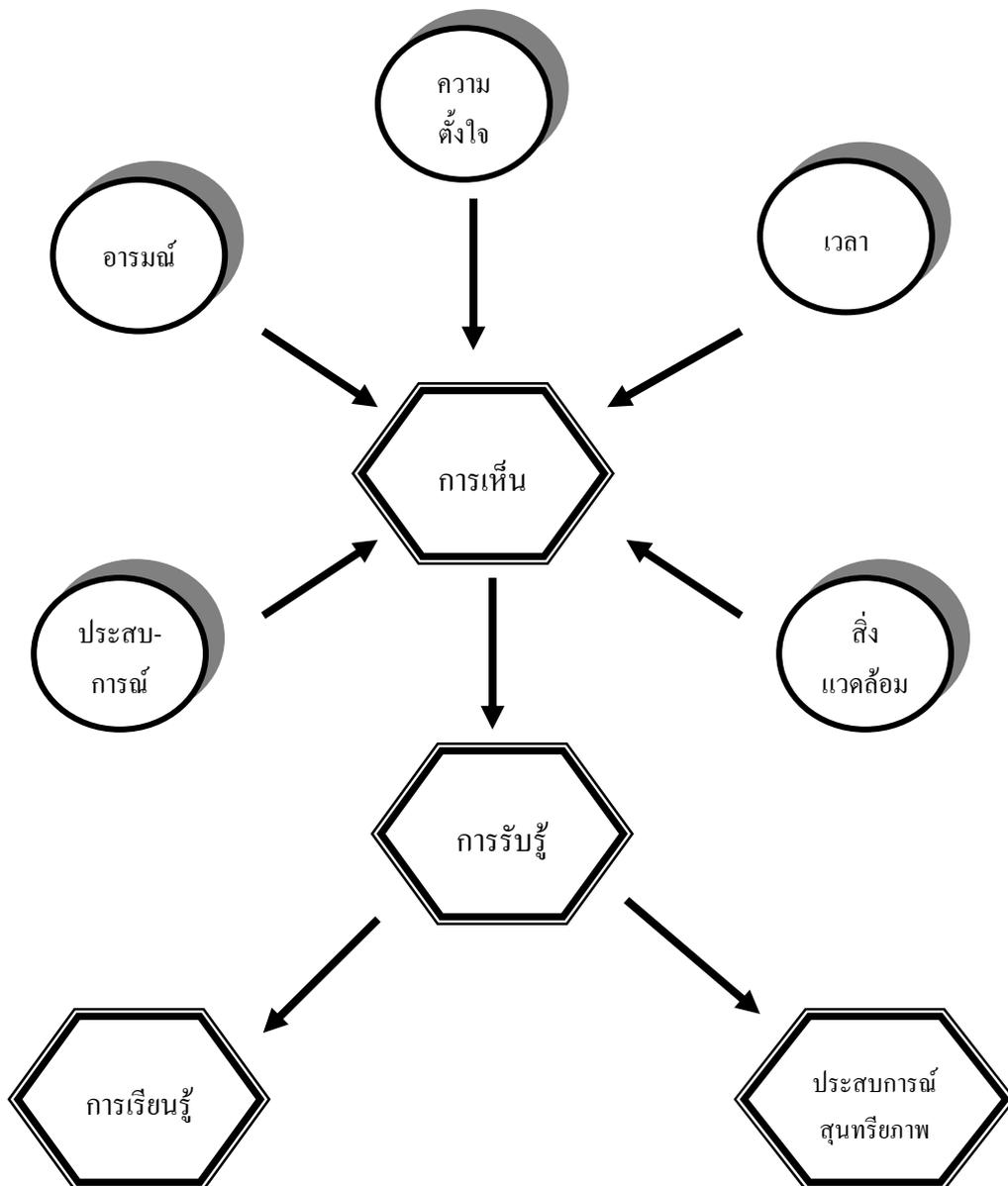
1.2 การเห็น (Seeing) เป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์แปลงการรับรู้ โดยอาศัยกระบวนการที่ละเอียดขึ้นเพื่อแปลความหมายของสิ่งที่เห็นตามที่ต้องการได้ ซึ่งโดยทั่วไปเราสามารถแบ่งระดับการเห็นได้เป็น 3 ระดับ คือ

1.2.1 การเห็นธรรมดา เป็นการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ทั่วไปตามที่ประสาทสัมผัสทางตารับรู้ เช่น เห็นต้นไม้ ทะเล ภูเขา เป็นต้น

1.2.2 การเห็นความสัมพันธ์ของส่วนประกอบ เป็นการมองเห็นที่มีการเชื่อมโยงการเห็นสิ่งต่าง ๆ กับประสบการณ์เดิมที่เคยรับรู้มา เช่น เมื่อเห็นทะเล ทำให้คิดถึงหมู่ปลาที่แหวกว่ายอยู่ในกลุ่มปะการังใต้ท้องทะเล และอาจเชื่อมโยงไปถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป เป็นต้น

1.2.3 การเห็นทะลุปรุโปร่ง เป็นการมองเห็นที่จัดอยู่ในระดับสูงที่สามารถแปลการรับรู้ได้อย่างลึกซึ้ง เช่น เมื่อเห็นทะเลมีคลื่นกระทบฝั่งเป็นละลอก ๆ ทำให้รู้สึกถึงความงามที่เกิดจากจังหวะของคลื่นผสมผสานกับบรรยากาศของท้องฟ้าที่มีแสงสีของธรรมชาติจัดไว้อย่างลงตัว การเห็นระดับนี้จึงเป็นการเห็นที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามจะพบว่า การเห็นของมนุษย์จะมีผลต่อการรับรู้มาก และยังเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ อีกด้วยคือ เรื่องของเวลา อารมณ์ สิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ ความตั้งใจเป็นสำคัญ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ในระดับต่าง ๆ ดังกล่าวข้างล่าง

แผนผังแสดงองค์ประกอบของการเห็น

โดยสรุป การมองเห็นตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเรามีความต้องการและตั้งใจที่จะรับรู้สิ่งนั้น ๆ ด้วยความตั้งใจ แล้วแปลการรับรู้ให้เกิดเป็นการเรียนรู้สั่งสม เป็นประสบการณ์สุนทรียภาพต่อไป

2. การเห็นจากผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้น การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ที่ศิลปินเกิดความประทับใจจากสิ่งแวดล้อมเชิงสุนทรียะเป็นผลงานศิลปะที่เกิดการรับรู้จากการเห็น พอจะแบ่งเป็นขอบข่ายของลักษณะผลงานโดยรวมได้ 2 สาขา ดังนี้

2.1 วิจิตรศิลป์ (Fine Art) หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้น โดยมีจุดประสงค์เน้นที่ความงามเป็นหลัก ส่วนประโยชน์ใช้สอย (Function) เป็นผลที่ติดตามมาภายหลังหรือได้โดยทางอ้อม ผลงานในสาขาวิจิตรศิลป์สามารถแบ่งเป็นสาขาย่อย ดังนี้

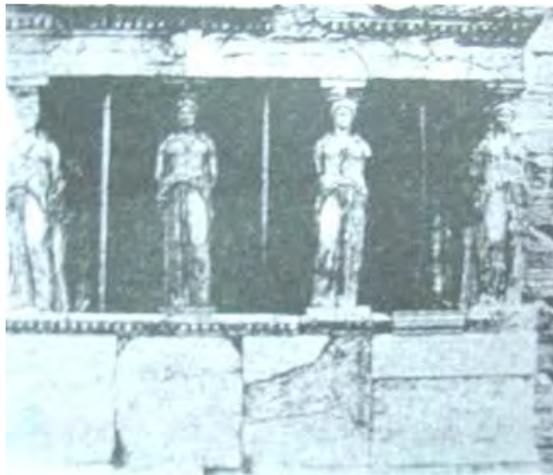
ทัศนศิลป์ (Visual Arts) หมายถึง ศาสตร์ของการรับรู้ทางสายตาที่เกิดจากตา และสมองของคนเรามีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก และเกิดเป็นผลที่ตามมาคือ ความชื่นชมศิลปะต่าง ๆ ได้กว้างขวางขึ้น หรือหมายถึง ศิลปะที่สื่อความหมายและรับรู้ได้ด้วยการเห็น ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพพิมพ์ และสื่อผสม

- จิตรกรรม (Painting) หมายถึง ผลงานศิลปะที่เกี่ยวกับการขีดเขียน ระบายสีด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็น 2 มิติ คือ ความกว้างและความยาว และความงามของจิตรกรรมขึ้นอยู่กับลักษณะหรือจังหวะการใช้สีให้กลมกลืนหรือขัดแย้งกัน แต่ยังคงเป็นเอกภาพเดียวกัน ได้แก่ ภาพทิวทัศน์ (Landscape painting) ภาพทะเล (Seascape painting) ภาพคนเหมือน (Portrait painting) ภาพคนเต็มตัว (Figure painting) ภาพอาคารสิ่งก่อสร้าง (Architecture painting) ภาพหุ่นนิ่ง (Still – life painting) ภาพจิตรกรรมผนัง (Mural painting)

งาน Sun Flower ผลงานของแวน โก๊ะ เขียนด้วยสีน้ำมัน

- ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง ผลงานทางศิลปะที่สร้างขึ้นโดยวิธีการปั้น แกะสลัก หล่อ เคาะ ทูบ ตี ฯลฯ ให้เกิดเป็นลักษณะ 3 มิติ คือ มีความกว้าง ความยาว และความหนา ด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น ดินเหนียว ดินน้ำมัน ปูนปลาสเตอร์ โลหะ พลาสติก ไม้ ฯลฯ ผลงานประติมากรรม แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ ประติมากรรมแบบลอยตัว (Round relief) ประติมากรรมแบบนูนสูง (High relief) ประติมากรรมแบบนูนต่ำ (Bas relief)

ประติมากรรมแบบลอยตัว (Round relief)
(ประติมากรรมแคโรอาทิด ณ วิหารอีเรกทีอุม กรุงเอเธนส์)

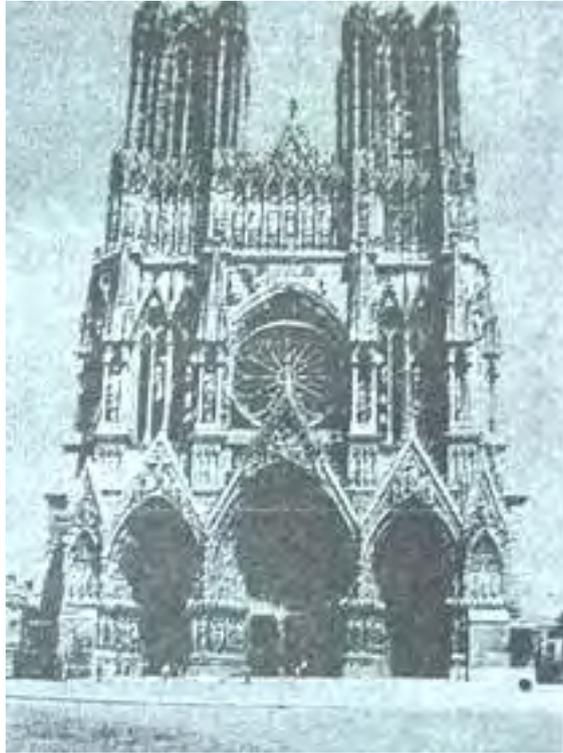

ประติมากรรมแบบนูนสูง (High relief)

ประติมากรรมแบบนูนต่ำ (Bas relief)

- สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึง ผลงานทางศิลปะที่เกี่ยวกับการก่อสร้างเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ในการดำรงชีวิตและความเชื่อ

สถาปัตยกรรมกอทิก มหาวิหารเร็ง (Rheims) ด้านหน้าหรือด้านตะวันตก

- ภาพพิมพ์ (Printmaking) หมายถึง ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสองมิติ เกิดจากการสร้างสรรค์ภาพจากแม่พิมพ์ด้วยกลวิธีต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทแม่พิมพ์ได้ 4 เทคนิคการพิมพ์ คือ ภาพพิมพ์คิวนูน เป็นการสร้างภาพจากแม่พิมพ์ที่แกะหรือขุดเนื้อวัสดุส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดหมึกให้ลึกลงไป ภาพพิมพ์ร่องลึก เป็นการสร้างภาพจากแม่พิมพ์ที่เป็นแผ่นโลหะ ภาพพิมพ์พื้นราบ เป็นการสร้างภาพจากแม่พิมพ์ผิวเรียบ ไม่มีการขูดขีดแกะสลักใดๆ เดิมใช้หินที่เรียกว่า กลวิธีพิมพ์หิน ภาพพิมพ์ลายฉลุ เป็นการทำแม่พิมพ์ดินเหนียวที่ผ่านการเผาแล้ว นำมาป่นเป็นผงใช้ผสมกับดินปั้นใหม่ในงานประเภทรูปปั้น หรือทำท่อน้ำดินเผา

ภาพพิมพ์ “Toros Vallauris” พ.ศ.2501 ผลงานของปิกัสโซ

- สื่อผสม (Mixed media) หมายถึง ศิลปกรรมแห่งพุทธศตวรรษที่ 25 ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ หรือวาดเส้น ที่มีวัสดุหรือวิธีต่างๆ เข้าไปผสมด้วย จนกระทั่งไม่อาจเรียกว่าเป็นงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะได้ ผลงานศิลปกรรมที่ผสมผสานกัน ระหว่างประติมากรรมดนตรี ลีลาเคลื่อนไหว และสิ่งแวดล้อม ก็ถือว่าเป็นงานศิลปกรรมสื่อผสมด้วย

งานสื่อผสม “หมวกใหญ่ กรุงเทพฯ” พ.ศ. 2533 ผลงานของกมล ทัศนัญชิตี

2.2 ประยุกต์ศิลป์ (Applied) หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นโดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก สำหรับความงามเป็นส่วนประกอบที่ช่วยเสริมทำให้ผลงานนั้นมีคุณค่าขึ้น เช่น งานศิลปะพื้นบ้านทุกชนิด งานโฆษณา หรือผลงานการประดิษฐ์ เป็นต้น

ผลงานในสาขาประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) แบ่งเป็นสาขาย่อยได้หลายสาขา เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

2.2.1 มัณฑนศิลป์ (Decorative Art) หมายถึง ศิลปะที่เกี่ยวกับการตกแต่งจัดบริเวณห้อง อาคารบ้านเรือน การจัดสวน เป็นต้น

ผลงานตกแต่งห้องออกกำลังกาย

ผลงานตกแต่งห้องรับแขก

2.2.2 อุตสาหกรรมศิลป์ (Industrial Art) ได้แก่ ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรม และเป็นศิลปะที่มีหน้าที่ใช้สอยเพื่อความสุขในชีวิตประจำวัน

งานออกแบบเครื่องปั้นดินเผา (Ceramic)

2.2.3 พาณิชยศิลป์ (Commercial Art) ได้แก่ ศิลปะที่มุ่งประโยชน์ทางการค้าเป็นหลัก เช่น ภาพโฆษณา การประดิษฐ์ของที่ระลึกต่าง ๆ การทำบัตรอวยพรต่าง ๆ การเขียนภาพประกอบเหล่านี้ เป็นต้น

โปสเตอร์ Peter Behrens, 1910

2.2.4 หัตถศิลป์ (Handicrafts) ได้แก่ เป็นงานอุตสาหกรรมย่อยหรือฝีมือช่างศิลป์ที่มักทำในครัวเรือนโดยอาศัยฝีมือความชำนาญ ความละเอียดประณีตในการทำ ซึ่งใช้เครื่องจักรหรือเครื่องทุ่นแรงช่วยไม่มากนัก

งานหัตถกรรมของประเทศไทยและอินโดนีเซีย

2.2.5 ศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) ศิลปะพื้นบ้านมิได้เป็นงานสร้างสรรค์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นงานสร้างสรรค์ของสังคมอันประกอบด้วยชาวบ้านธรรมดาสามัญ และได้พัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายชั่วคน จนถึงว่าบรรลุถึงความสมบูรณ์ เป็นแบบฉบับที่ยอมรับนับถือ และต่อเนื่องกันมา จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบมาจนทุกวันนี้

ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว

ศิลปะภาพลักษณ์หรือทัศนศิลป์กับการรับรู้

ศิลปะภาพลักษณ์หรือทัศนศิลป์ เป็นศาสตร์ของการรับรู้ทางสายตาที่เกิดจากตาและสมองของคนเรามีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก และเกิดเป็นผลที่ตามมา คือ ความชื่นชมศิลปะต่าง ๆ ได้กว้างขวางขึ้น ดังนั้น การรับรู้ทางการเห็นจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์มาก เพราะถือเป็นกระบวนการของการเห็นได้เลือกสรรสิ่งที่เห็นเป็นข้อมูลของการรับรู้ แล้วป้อนเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดทางสมองและจิตใจเป็นตัวแปรออกมาเป็นความหมายจากสิ่งที่เห็นว่าเป็นอะไรหรือหมายถึงอะไร ช่วงเวลาที่เห็น ซึ่งแต่ละคนอาจจะมีมุมมองที่เหมือนกันหรือต่างกันได้ อย่างไรก็ตามการรับรู้งานทัศนศิลป์จะเกิดการรับรู้ได้เป็น 3 กระบวนการ คือ

1. การรู้สึก (Sensing) การรับรู้งานทัศนศิลป์ องค์ประกอบที่มาปะทะต่อสายตา จะส่งผลต่อความรู้สึกต่อผู้ดูเป็นอันดับแรก เช่น เห็นภาพโมนาลิซ่า (Monalisa) ของลีโอนาโด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci) แล้วรู้สึกสงบนิ่ง ลึกลับ ฯลฯ แตกต่างกันไปตามความคิดของแต่ละบุคคล
2. การเลือกสรร (Selecting) เป็นการเลือกสรรสิ่งที่รับรู้ให้เหลือเฉพาะส่วนที่มีความหมายสาระ เช่น ลีตัน รูปทรง ฯลฯ

3. การรับรู้ (Perceiving) เป็นส่วนของการรวมตัวทั้งสองกระบวนการข้างต้นด้วยกัน แล้วแปลความหมายของสิ่งที่เห็นนั้นออกมาเป็นการรับรู้ ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้แล้ว

ภาพโมนาลิซ่า ขนาด $30\frac{1}{4}$ x 21 นิ้ว สีนํ้ามันบนผ้าใบ

องค์ประกอบของการเห็น

การรับรู้ของมนุษย์ด้วยการมองจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่มีส่วนทำให้เกิดการรับรู้ประกอบด้วยสิ่งสำคัญดังนี้

1. การรับรู้รูปและพื้น เป็นการรับรู้โดยภาพรวมที่เกิดจากการเห็นรูป และพื้นในลักษณะต่าง ๆ กัน ผลงานทัศนศิลป์บางชิ้นจะรับรู้รูปและพื้นแยกส่วนกันชัดเจน แต่ในบางชิ้นงานก็ไม่สามารถแยกส่วนของรูปและพื้นออกจากกันได้

ตัวอย่างภาพแสดงผลงานการรับรู้รูปและพื้น

2. การรับรู้รูปร่างและรูปทรง ลักษณะของรูปร่างและรูปทรง จะก่อให้เกิดการรับรู้เรื่องของมิติที่แตกต่างกัน ผลงานทัศนศิลป์ที่แสดงออกเป็นเส้นขอบนอกของรูปร่างต่าง ๆ จะมีลักษณะเป็นสองมิติ ส่วนผลงานที่แสดงออกเป็นรูปทรงก็จะมีลักษณะเป็นสามมิติ ซึ่งหากเป็นงานจิตรกรรมมิติที่สามเกิดจากภาพลวงตานั่นเอง ดังตัวอย่างในภาพ

รูปแบบผลงานรูปร่างสองมิติ

รูปแบบผลงานรูปทรงสามมิติ

ตัวอย่างภาพ แสดงผลงานรูปร่างและรูปทรง

3. การรับรู้ตำแหน่งและสัดส่วน การรับรู้ในเรื่องของตำแหน่ง และสัดส่วน มักจะสัมพันธ์กับระยะทางหรือตำแหน่งของผู้รับรู้กับสิ่งที่จะรับรู้ด้วย ดังนั้นหากเรามีการฝึกการรับรู้จักสังเกตวัตถุ หรือผลงานที่ปรากฏต่อสายตาในมุมมองต่าง ๆ ก็จะทำให้เข้าใจ และสามารถแยกแยะสัดส่วนและตำแหน่งที่เหมาะสม และเข้าใจถึงสุนทรียภาพได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างภาพแสดงผลงานการรับรู้ตำแหน่งและสัดส่วน

4. การรับรู้จุดเด่นหรือจุดเน้น เป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การรับรู้ชัดเจน และมีความหมายขึ้น ผลงานทัศนศิลป์ที่มีจุดเด่นชัดเจนจะทำให้เกิดการรับรู้ที่ไวและน่าสนใจมากกว่าผลงานที่ขาดจุดเด่น หรือจุดเน้นในตัวเอง

“ป่าต้นน้ำ : พืชพันธุ์ 2” ผลงานของ ศาสตราจารย์วิโชค มุกดามณี

5. การรับรู้แสงและเงา แสงสว่างและเงาที่มีผลต่อการรับรู้ที่แตกต่างกัน และช่วยให้วัตถุมีคุณค่า (Value) ที่น่าสนใจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับทิศทาง และระยะของแสงเงาที่ส่องกระทบต่อวัตถุนั้น ๆ การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ศิลปินจึงมักจะให้ความสำคัญของแสงและเงามาก เพราะจะส่งผลต่อความรู้สึกของผู้พบเห็น ได้เป็นอย่างดี

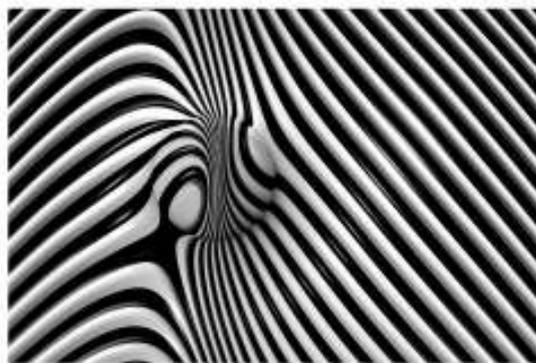

ตัวอย่างภาพแสดงผลงานการรับรู้แสงและเงา

ส่วนประกอบของทัศนธาตุ (Visual Elements)

เป็นส่วนประกอบหรือทัศนธาตุที่ปรากฏในงานทัศนศิลป์อันมีผลต่อการเห็นของมนุษย์ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๆ ตามลำดับดังนี้

1. เส้น (Line) เป็นส่วนประกอบที่ก่อตัวให้เกิดเป็นรูปร่างเพื่อแก้ปัญหารูปร่างในงานทัศนศิลป์ และช่วยให้ผลงานแสดงออกถึงความรู้สึกที่แตกต่างกัน อาจจะแสดงออกถึงพลังการเคลื่อนไหว หรือความรู้สึกสงบนิ่งก็ได้ ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้เส้นลักษณะต่าง ๆ มาจัดวางองค์ประกอบให้เป็นไปตามที่ศิลปินต้องการ

เส้นที่สร้างภาพลวงตา

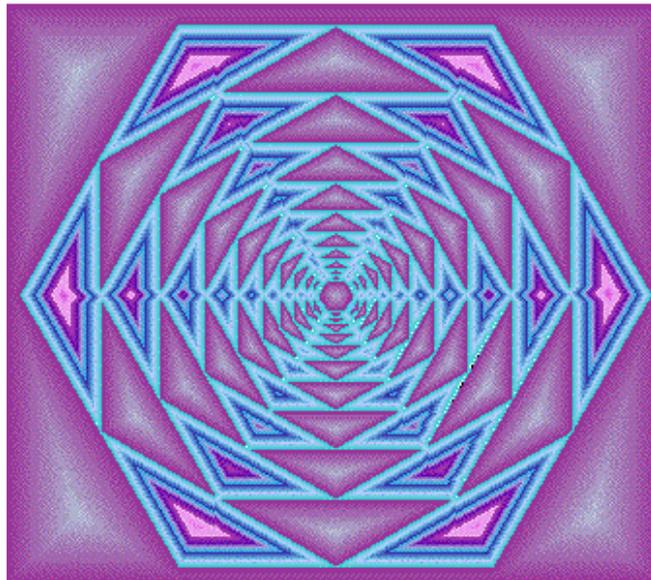
2. รูปร่าง (Shape) และรูปทรง (Form) จะปรากฏในผลงานทัศนศิลป์ทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพพิมพ์ หรือผลงานสื่อผสมก็ตาม ส่วนประกอบของรูปร่าง – รูปทรงทางทัศนศิลป์ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

2.1 รูปร่าง – รูปทรงธรรมชาติ

ภาพวารีกัญชร คัดจากวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

2.2 รูปร่าง – รูปทรงเรขาคณิต

ตัวอย่างภาพรูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต

2.3 รูปร่าง – รูปทรงอิสระ

ตัวอย่างภาพรูปร่าง – รูปทรงอิสระ

3. สี (Color) สีเป็นส่วนประกอบที่สามารถส่งผลต่อการรับรู้ด้วยความรู้สึกได้เป็นอย่างดี เป็นส่วนหนึ่งที่มีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถรับรู้เรื่องสีได้ 2 ทาง คือ

3.1 สีที่เห็นตามธรรมชาติ เป็นกลุ่มสีที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติ เช่น ท้องฟ้า ภูเขา ต้นไม้ ดอกไม้ เป็นต้น ซึ่งสีเหล่านี้มีความหมายต่อมนุษย์มาก เพราะจะมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก เช่น ท้องฟ้าที่มีสีสดใส กับท้องฟ้าที่มีครีเม้นจะทำให้ความรู้สึกแตกต่างกัน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ส่วนหนึ่ง ศิลปินจะได้รับประสบการณ์จากการสังเกตสีในธรรมชาตินั่นเอง

3.2 สีที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสีที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ เช่น สีที่สังเคราะห์จากวัฏธรรมาชาติเป็นสีน้ำ สีน้ำมัน สีโปสเตอร์ เป็นต้น หรืออาจเป็นสีที่เกิดจากแสง ซึ่งสีเหล่านี้สามารถนำมาสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ได้มากมายขึ้นอยู่กับความต้องการของศิลปินว่าจะใช้สีในลักษณะใด ซึ่งพอจะสรุปจุดมุ่งหมายการใช้สีของศิลปินดังนี้

3.2.1 การใช้สีเพื่อความสมดุลของการจัดภาพ (Balance of Composition)

3.2.2 การใช้สีเพื่อให้เป็นรูปทรงสามมิติขึ้น (Building of Form)

3.2.3 การใช้สีเพื่อการตกแต่ง (Decoration)

3.2.4 การใช้สีเพื่อแสดงความรู้สึกด้วยสีโดยตรง (Expressive Color)

3.2.5 การใช้สีเพื่อสร้างสรรค์ ควบคุมแสงและเงา (Controlled Light and Shadow)

3.2.6 การใช้สีเพื่อความเหมาะสมในการที่จะสลับแสงและเงา (To Replace Light and Shadow)

การใช้สีในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว ศิลปินมักจะยึดแนวหลักการใช้สีจากพื้นฐานของทฤษฎีสี เพื่อให้ผลงานเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้นั่นเอง

4. ความเข้มหรือค่าน้ำหนัก (Value) เป็นค่าความอ่อนแก่ของสีที่เกิดจากการผสมด้วยสีขาว – ดำ หรือความอ่อนแก่ที่เกิดจากค่าของสีในตัวเอง ทำให้เกิดการรับรู้ในเรื่องของระยะใกล้ – ไกล และมีมิติ ตลอดจนแสง – เงา ที่เกิดขึ้นในตัวผลงาน ซึ่งค่าน้ำหนักหากสร้างสรรค์ให้สัมพันธ์กับรูปร่าง รูปทรง และทิศทางได้เป็นอย่างดีก็จะทำให้เกิดภาพลวงตาที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

5. พื้นผิว (Texture) คือ พื้นผิวที่มีลักษณะต่าง ๆ เช่น พื้นผิวเรียบ พื้นผิวหยาบ พื้นผิวละเอียด พื้นผิวมัน เป็นต้น ซึ่งพื้นผิวในผลงานทัศนศิลป์สามารถกระทำได้หลายแนวทางในงานจิตรกรรม พื้นผิวอาจจะเกิดการปรุงแต่งลวดลายหรือรายละเอียดในผลงานแต่งงานประติมากรรม พื้นผิวอาจจะเกิดจากการขีดหรือแกะ หล่อ ให้มีลักษณะต่าง ๆ ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยการลูบคลำ นอกเหนือจากการสัมผัสทางตาเพียงอย่างเดียว และไม่ว่าพื้นผิวจะปรากฏอยู่ในผลงานประเภทใด คุณลักษณะของพื้นผิวที่แตกต่างกันย่อมให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันนั่นเอง ศิลปินจึงมักนำเอาคุณลักษณะของพื้นผิวที่ต่างกันมาประกอบกันเพื่อให้ผลงานมีจุดเด่นและมีคุณค่ายิ่งขึ้น

6. พื้นที่ว่าง (Space) เป็นการจัดวางองค์ประกอบระหว่างรูป และพื้นที่ให้มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งผลงานบางชิ้นอาจจะแยกพื้นที่ว่างออกจากรูปทรงอย่างชัดเจน แต่ผลงานบางชิ้นพื้นที่ว่าง และรูปทรงมีความกลมกลืนกันจนไม่สามารถบอกได้ว่าส่วนไหนคือ รูป ส่วนไหนคือ พื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบของผลงานนั้น

จากส่วนประกอบของการเห็นทั้ง 6 ประการนี้ มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์มาก เพราะหากศิลปินสามารถนำส่วนประกอบดังกล่าวมาจัดวางได้อย่างลงตัว ก็จะส่งผลให้ผู้พบเห็นผลงานเกิดความรู้สึกที่คล้ายตาม และเห็นคุณค่าของผลงานนั้น ๆ อย่างชัดเจน

การมองเห็นศิลปะภาพลักษณ์หรือทัศนศิลป์นั้น เป็นกระบวนการมองเห็นที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ทั้ง 3 ระดับ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งหากต้องการให้การเห็นอยู่ในระดับสูงคือการเห็นทะลุปรุโปร่งแล้ว ผู้ที่ชื่นชมผลงานทัศนศิลป์จะต้องศึกษา และทำความเข้าใจกับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และนอกเหนือจากองค์ประกอบต่าง ๆ แล้วสิ่งที่จะส่งผลต่อการรับรู้และทำให้มองเห็นถึงคุณค่าของผลงานทัศนศิลป์คือ ส่วนของเนื้อหา หรือเรื่องราวที่ปรากฏในตัวผลงาน เพราะจะทำให้เราเข้าใจถึงปรัชญา แนวความคิดของศิลปินว่าต้องการสื่อความหมายหรือสะท้อนอะไรให้กับผู้ชม หรือมีการชี้แนะสังคม ส่งเสริมวัฒนธรรม ฯลฯ ได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้นรูปแบบของการมองเห็นศิลปะภาพลักษณ์หรือทัศนศิลป์ จึงประกอบด้วย 2 ส่วนคือ การพิจารณาส่วนของรูปทรง และเนื้อหานั้นเอง

หลักของการจัดองค์ประกอบศิลปะ (Principles of Organization)

หลักเบื้องต้นที่ใช้ในการจัดองค์ประกอบของศิลปะนั้นประกอบด้วยดุลยภาพ สัดส่วน และการผันแปร (Proportion and Variety) ความกลมกลืนและความตัดกัน (Harmony and contrast) จังหวะและความเป็นเด่น (Rhythm and Dominance) หลักการเหล่านี้เป็นหลักการของการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อให้ได้งานศิลปะวัตถุที่มีความเป็นเอกภาพ

ดุลยภาพ (Balance) คือ การจัดองค์ประกอบของงานศิลปะให้อยู่ในสภาพสมดุลหยุดนิ่ง หรือทรงตัวอยู่ได้ ดุลยภาพอาจจะเกิดขึ้นจากรูปลักษณะที่แลเห็น เช่น ประติมากรรม หรือเกิดความรู้สึก เช่น งานศิลปะที่แสดงการเคลื่อนไหวในทิศทางที่ต่างกันอาจจะให้ความรู้สึกรุนแรงที่เกิดดุลยภาพได้ หรือดุลยภาพที่เกิดจากความรู้สึกในเรื่องของสี เช่น สีดำหรือสีเข้ม จะให้ความรู้สึกรุนแรงกว่าสีอ่อนหรือสีขาว ดุลยภาพอาจจะเกิดขึ้นตามแนวนอน (Horizontal Balance) เช่น ดุลยภาพของต้นสนที่มีกิ่งก้านถ่วงกัน เช่นเดียวกับดุลยภาพของประติมากรรมตามแนวตั้งที่มีองค์ประกอบถ่วงกันพอดี และดุลยภาพตามแนวรัศมี (Radial Balance) เช่น ดอกไม้ที่มีเส้นกลีบพุ่งสู่กึ่งกลาง

ชนิดของดุลยภาพ โดยทั่วไปดุลยภาพมีที่ใช้อยู่ 4 ชนิด คือ

1. **ดุลยภาพแบบเหมือนกันสองข้าง (Symmetrical Balance หรือ Formal Balance)** ดุลยภาพแบบนี้จะเหมือนกันสองข้าง เช่น สถาปัตยกรรม โบสถ์ ดุลยภาพชนิดนี้จะให้ความรู้สึกรอบคอบ เกรงขรึม หรือเป็นทางการ
2. **ดุลยภาพแบบไม่เหมือนกันสองข้าง (Asymmetrical หรือ Occult Balance)** เป็นดุลยภาพแบบที่สองข้างไม่เหมือนกันแต่ถ่วงกันอยู่ เช่น ภาพจิตรกรรม Madonna and Child หรือกาน้ำชนิดด้านหนึ่งเป็นพวยกา อีกด้านหนึ่งเป็นที่จับ ซึ่งให้ความสมดุลเช่นกัน
3. **ดุลยภาพแบบคล้ายคลึงกันสองข้าง (Approximate Symmetry)** เป็นดุลยภาพที่สองข้างมีลักษณะไม่เหมือนกันเลยทีเดียว แต่ก็มีลักษณะใกล้เคียงกันมากจนเกิดความสมดุลได้
4. **ดุลยภาพแบบรัศมี (Radial Balance)** ดุลยภาพแบบนี้จะมีแนวของทิศทางพุ่งเข้าจุดศูนย์กลาง หรือพุ่งออกจากจุดศูนย์กลาง ฉะนั้นดุลยภาพแบบนี้จึงมีแรงที่พุ่งเข้าหรือพุ่งออกคือตามทิศทางหรือสวนทิศทางกัน แต่ก็จะทำให้เกิดดุลยภาพได้ ถ้าแรงที่มีทิศทางสวนกันมีพลังหรือน้ำหนักเท่ากัน

สัดส่วน (Proportion) การจัดขนาดและที่ว่างของงานศิลปะให้ได้ส่วนสัมพันธ์กัน ส่วนสัดส่วนของรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่เดิมมานิยม 3 : 4 คือ กว้างสามส่วน และยาวสี่ส่วน สัดส่วนนี้ได้มาจากสัดส่วนรูปด้านหน้าของโบสถ์พาร์เธนอน ซึ่งเป็นโบสถ์ของกรีกที่งดงามที่สุด ความผันแปรของสัดส่วนสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้หลายอย่างตามรสนิยม และลักษณะของงานที่ทำ

ความกลมกลืน และความตัดกัน (Harmony and Contrast)

ความกลมกลืน (Harmony) เป็นหลักของการจัดองค์ประกอบที่สำคัญและมีขอบข่ายกว้างขวาง เช่น ความกลมกลืนในรูปลักษณะ สี พื้นผิว และช่องว่าง การจัดองค์ประกอบของศิลปะให้กลมกลืนกัน จึงช่วยให้งานศิลปะเกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพมากขึ้น

ความตัดกัน (Contrast) คือ การตัดหรือขัดแย้งกันของเส้น สี ช่องว่างพื้นผิว แสง และเงา ความตัดกันจะต้องมีความประสานสัมพันธ์กับความกลมกลืน กล่าวโดยหลักการแล้วในงานศิลปะแต่ละชิ้น ควรจะมีการจัดองค์ประกอบของศิลปะให้มีความกลมกลืนกันเป็นส่วนใหญ่ และให้มีความตัดกันในส่วนน้อย เช่น การตกแต่งสีบ้าน ควรใช้สีที่ประสานกลมกลืนกันประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ และอีก 20 เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่เหลือให้มีความตัดกัน ความตัดกันนี้จะช่วยให้เกิดความเป็นเด่น และช่วยให้งานศิลปะนั้นแลดูมีจุดน่าสนใจยิ่งขึ้น

จังหวะและความเป็นเด่น (Rhythm and dominance)

จังหวะ (Rhythm) ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน จะช่วยเน้นให้เกิดความเป็นเด่น จังหวะในงานศิลปะมีดังนี้

1. จังหวะที่ซ้ำๆ กัน (Repetition Rhythm) เป็นการจัดรูปร่างซ้ำๆ กันออกไป เช่น การใช้จังหวะของพระศูลุปและหน้าต่างของโลหะปราสาทเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าเท่าๆ กัน ซ้ำๆ กันออกไป
2. จังหวะที่ขยายใหญ่ออกไป (Progression Rhythm) เป็นการตัดให้รูปร่างนั้นมีขนาดขยายใหญ่ต่อเนื่องกันออกไป เช่น หลังคามณฑปของไทย และหลังคาโรงอุปรากรของออสเตรเลียที่ซ้อนกันและมีขนาดขยายกันเรื่อยๆ จากยอดลงมา
3. จังหวะที่มีความต่อเนื่องกัน เป็นการจัดรูปร่าง สี ช่องว่าง เส้นให้มีจังหวะสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นอิสระ แต่มีความงามและคุณภาพได้ส่วนสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

1. ศิลปิน - สิ่งแวดล้อม
2. เกิดแรงบันดาลใจ – แรงบันดาลใจภายใน – เกิดแรงบันดาลใจภายนอก
3. เกิดจินตนาการ – ความคิดสร้างสรรค์
4. ลงมือทำ
5. ผลงานศิลปะ
6. นำมาเสนอต่อสังคม (การแสดงผลงานศิลปะ)

ขั้นตอนการสร้างงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศิลปินผู้สร้างงาน (Artist) ในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ตัวศิลปินนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างทั้งหมด โดยศิลปินอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม (ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น) สิ่งเหล่านี้กระตุ้นให้ศิลปินอยากสร้างงาน

2. แรงบันดาลใจ (Inspiration) หรือแรงบันดาลใจ เป็นความสว่าง เป็นความรู้สึจากสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม คลายให้คิดสร้างเป็นศิลปกรรมขึ้น แรงบันดาลใจมีอยู่ 2 ลักษณะคือ แรงบันดาลใจภายนอก และแรงบันดาลใจภายใน

ศิลปินบางคนมองเลยไปจากรูปร่าง – รูปทรงธรรมชาติกลับไปประทับใจในความสง่างาม หรือความสูงตระหง่านของภูผาหิน ทำให้ศิลปินสร้างงานสถาปัตยกรรมให้สูงเด่นเป็นสง่าคล้ายกับธรรมชาติที่เคยเห็นมา แต่เป็นรูปทรงที่มนุษย์คิดสร้างขึ้น

นอกจากนี้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ศิลปินอยากแสดงความคิดเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้นด้วยวิธีการทางศิลปะ แสดงคุณค่าทางเรื่องราวที่ชี้ให้เห็นทางแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือส่งเสริมเรื่องราวที่ดี ๆ ให้เผยแพร่ออกไปเป็นตัวอย่างแก่คนในสังคม เป็นการถูกคิดขึ้นมาเองในใจ อยากจะค้นหารูปแบบความงามที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ อยากทดลองเพื่อแสวงหารูปแบบความงามที่เหมาะสมกับยุคสมัย และความต้องการของตนเอง

3. จินตนาการ (Imagination) เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากแรงบันดาลใจ เป็นส่วนของความคิดสร้างสรรค์ แรงบันดาลใจเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้ทำ ต่อจากนั้น จินตนาการซึ่งเป็นโลกภายในของศิลปินจะประมวลขึ้นเป็นรูปแบบ เนื้อหาที่จะทำ การจัดภาพ การใช้สี เทคนิค รวมทั้งวัสดุด้วย

จินตนาการเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล ยังไม่ปรากฏว่ามีการถ่ายทอดจากครูสู่ศิษย์ได้จินตนาการเป็นการนึกเห็นเป็นมโนภาพ ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของศิลปิน นอกจากนี้เรื่องราวจากจินตนาการก็ยังสามารถได้รับความนิยมนอยู่เสมอ เช่น ผลงานจิตรกรรมของช่วง มูลพินิจ และเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เป็นต้น

4. ลงมือทำ (Performance) การลงมือสร้างงานทัศนศิลป์ของศิลปินแต่ละคนจะแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

4.1 สร้างงานแบบมีแผน โดย ถ่ายทอดจินตนาการเป็นภาพร่างก่อนหลายๆ ภาพ ปรับแต่งให้ได้ความต้องการแล้ว เลือกภาพที่เหมาะสมที่สุดมาเป็นแบบในการเขียน

4.2 สร้างงานโดยการลองผิดลองถูก กลุ่มนี้จะสร้างงานด้วยวัสดุจริงเลย มีการปรับแต่งในขณะที่ทำ ถ้าพลาดไม่ได้ดังที่จินตนาการไว้ก็เขียนใหม่ แต่ถ้าทำได้ผลงานที่สำเร็จจะดูได้จังหวะ มีชีวิตชีวา ศิลปินสมัยใหม่นิยมสร้างงานแบบนี้ เพราะทำท่ายและตื่นเต้นดี

5. ผลสำเร็จ (Work Art) ผลงานที่สำเร็จอาจจะเหมือนกับจินตนาการไว้ หรือไม่เป็นเรื่องของศิลปิน เพราะบางครั้งเราเห็นเฉพาะผลงานที่สำเร็จแล้วเสนอต่อสาธารณชน เราไม่ทราบว่าจะแรงบันดาลใจมาจากอะไร อาจมีบางคนได้เขียนแนวคิดและแรงบันดาลใจไว้แต่จะแน่ใจได้อย่างไรว่าถูกต้อง เพราะบางครั้งเขาเขียนขึ้นหลังจากที่สร้างงานเสร็จแล้ว จะเขียนให้น่าสนใจอย่างไรก็ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างผลงานสำเร็จกับจินตนาการยังมีตัวแปรอื่น เช่น ข้อจำกัดของวัสดุอุปกรณ์ เทคนิคการสร้าง เวลา ฯลฯ ทำให้ผลงานที่สำเร็จเป็นผลงานที่ยังไม่ 100%

6. การนำผลงานเข้าสู่สังคม (Presentation) หนังสือดีๆ ถ้าเก็บไว้เฉยๆ ไม่มีคนอ่านก็ไร้ค่า ผลงานศิลปะก็เหมือนกัน เมื่อศิลปินสร้างเสร็จแล้ว มักจะนำออกสู่สายตาประชาชน โดยการจัดแสดงในโอกาสต่างๆ ทั้งแสดงเดี่ยว และแสดงเป็นกลุ่ม อันเป็นการนำสิ่งที่ดีงามเข้าสู่สังคม ยิ่งถ้ามีผู้ชมคนใดซื้อไปประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน ผลงานทัศนศิลป์เหล่านี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3

ฐานศาสตร์ทางการได้ยิน

เสียงกับการรับรู้ของมนุษย์

สรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงหรือการเคลื่อนตลอดเวลา การเคลื่อนของวัตถุธาตุทำให้เกิดเสียงได้ทั้งสิ้น เช่น เสียงคลื่น เสียงลม เป็นต้น สำหรับมนุษย์ สัตว์ และพืช โดยปกติแล้วจะรับรู้เสียงอยู่ตลอดเวลา เสียงนับเป็นสิ่งคุ้นเคยจนกระทั่งกลายเป็นเรื่องธรรมดา โดยเฉพาะมนุษย์นั้นอยู่ในโลกแห่งเสียง อยู่ในบรรยากาศที่ห่อหุ้มตัวเรา บรรยากาศนี้เองทำหน้าที่เป็นสื่อของเสียงจากแหล่งกำเนิดเสียงมาสู่การรับรู้ทำให้เราได้ยินเสียง เรามักไม่ค่อยใส่ใจกับเรื่องของเสียงรอบ ๆ ตัวเรามากนัก พอ ๆ กับไม่ใส่ใจบรรยากาศรอบตัวเรา เพราะเป็นสิ่งที่พบอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แต่หากเราต้องไปอยู่ในสถานที่เงียบสงัด ปราศจากเสียงเมื่อไร เราจะรู้สึกว่าวุ่นใจ ว้าเหว เจ็บเหงา และหวาดกลัว ดังนั้นจะเห็นว่าธรรมชาติของเสียงกับการรับรู้ของมนุษย์มีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา จนไม่อาจแยกจากกันได้

เสียงเกิดจากการเคลื่อนของวัตถุในอากาศ อาจกล่าวได้ว่าที่ใดมีการเคลื่อนไหวที่นั่นมีเสียง ถ้าการเคลื่อนเป็นไปอย่างมีระบบ ย่อมทำให้เกิดเสียงที่เป็นระบบระเบียบ น่าฟัง ถ้าเกิดอย่างไม่เป็นระบบ ก็เป็นเสียงที่ไม่น่าฟังนัก ในบรรดาเสียงหลากหลายที่เราได้ยินรอบ ๆ ตัวนั้น มีเสียง 2 ประเภทคือ *เสียงที่ไม่ใช่เสียงดนตรี (Noise)* บางที่เราเรียกว่า เสียงรบกวน หรือเสียงรบกวน กับ *เสียงดนตรี (Sound)* ซึ่งเป็นเสียงที่มีระบบ หมายความรวมทั้งเสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรี เสียงขับร้อง และเสียงธรรมชาติ ที่มีความงามในตัวของมันเองด้วย ในการรับรู้เรื่องเสียงนี้ ผู้เกี่ยวข้องต้องมีโสตประสาท (การได้ยิน) ที่ดี จึงจะรับรู้ได้ มีคำกล่าวประโยคหนึ่งกล่าวว่า “There is sound only where there is an ear” หรือ “มีเสียงได้ก็ต้องมีหู”

ในขณะที่มนุษย์รับรู้เสียงนั้น มนุษย์จะมีการแยกแยะความแตกต่างของเสียงทำให้การรับรู้มีเอกภาพขึ้น ขณะที่เรานั่งมองคลื่นในทะเลนั้น เราจะเห็นว่าเมื่อคลื่นเคลื่อนตัวเข้าหาฝั่งกระทบชายหาดก็จะเกิดเสียงดัง เมื่อฝนตกก็มีเสียงดัง ถ้าเราสังเกตธรรมชาติรอบตัวเราอาจเป็นท่วงนายนาคำสั้น เราจะได้ยินเสียงลมพัด อังอ่าง กบ เขียด และจักจั่นร้องประสานเสียงไม่ต่างกับมโหรีวงใหญ่ มีความกลมกลืนให้ความรู้สึกสุนทรีย์ได้ นั่นคือ รู้สึกว่ามีคุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าที่เกิดจากการรับรู้ในคุณค่าที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ ทำให้ได้มาซึ่งฐานศาสตร์ของการดนตรี จึงเป็นปฏิบัติทางการเคลื่อนที่จะรับรู้ปรากฏการณ์ของเสียงว่าวัตถุใดให้เสียงออกมาในลักษณะใด เช่น กีตาร์ เมื่ออยู่เฉยก็ไม่มีเสียง แต่ถ้าทำให้สายสั่นสะเทือนโดยการดีดมีกล่องเสียงมารองรับก็จะได้ยินเสียง เมื่อเกิดเสียงก็นำมาสร้างสรรค์จัดลำดับเสียงสูงต่ำ จัดตำแหน่งของเสียงให้เป็นระบบทำให้เกิดเป็นเพลงขึ้น แทนค่าเสียงด้วยรูปสัญลักษณ์ กระบวนการนี้จึงเป็นศาสตร์ของการดนตรี (Musical Art)

การใช้เสียงเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของสาระดนตรีเพื่อพัฒนาไปเป็นทักษะทางดนตรี ซึ่งเป็นส่วนที่จะเข้าใจสาระดนตรีได้ และถือเป็นหัวใจของการศึกษาดนตรีสำหรับผู้ที่จะเป็นนักดนตรี (Musician และ Performer) ทักษะทางเสียงต้องมีความพร้อมบริบูรณ์ทางการฟัง การร้อง การเล่น การเคลื่อนไหว การสร้างสรรค์ และการอ่าน เมื่อนำทุก ๆ สิ่งมารวมกันโดยสมบูรณ์ จิตใจข่มอึดเฝือกเป็นความซาบซึ้งในรสแห่งเสียง การพัฒนาไปสู่ทักษะทางดนตรีต้องรู้รายละเอียดเกี่ยวกับศาสตร์ทางเสียง

ลักษณะของเสียงและคุณสมบัติของเสียง

1. **ลักษณะของเสียง (Characteristics of Sound)** เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับรายละเอียดหรือคุณสมบัติของเสียงที่มีการแปรเปลี่ยนไป เพื่อการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ทำให้เสียงมีความไพเราะ เป็นศิลปะเต็มรูปแบบ

ลักษณะของเสียงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ดนตรีเป็นศิลปะที่ละเอียดอ่อนเข้าถึงซึ่งความรู้สึกของผู้ฟังได้ อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดลักษณะของเสียงออกมาเป็นเสียงดนตรีขึ้นอยู่กับความสามารถของนักดนตรีแต่ละคน อารมณ์ ความรู้สึกของนักดนตรีแต่ละคนย่อมจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความเข้าใจความสามารถในทางดนตรีที่แต่ละคนมีอยู่ ดนตรีมิใช่เป็นเรื่องของการถ่ายทอดเสียงตามตัวโน้ตออกมาเท่านั้น แต่มีอารมณ์ความรู้สึกของนักดนตรีอยู่ในเสียงดนตรีนั้นด้วย ซึ่งเป็นเรื่องการแสดงความรู้สึก ชีวิตจิตใจ โดยทั้งหมดนี้ ทำให้นักดนตรีเป็นศิลปิน

2. **คุณสมบัติของเสียง** เสียงประกอบไปด้วยคุณสมบัติสำคัญ 4 ประการ คือ ระดับเสียง ความยาวของเสียง ความเข้มของเสียง และคุณภาพของเสียง

2.1 ระดับเสียง (Pitch) หมายถึง ความสูงต่ำของเสียงในเชิงกายภาพ ความถี่ของการสั่นสะเทือนเร็วเสียงจะสูง ถ้าการสั่นสะเทือนช้าเสียงจะต่ำ หูคนสามารถแยกเสียงตั้งแตระดับความเร็ว 16 ครั้ง/วินาที จนถึง 20,000 ครั้ง/วินาที

2.2 ความยาวของเสียง (Duration) เสียงดนตรีอาจจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของความยาวของเสียง เช่น เสียงสั้น หรือเสียงยาวมาก ๆ คุณสมบัติข้อนี้เป็นพื้นฐานในเรื่องของจังหวะ (Rhythm) ความยาวของเสียงสั้นและยาวมีความสำคัญมากทั้งในดนตรีและภาษาพูด

2.3 ความเข้มของเสียง (Intensity) เสียงอาจจะมีความแตกต่างจากค่อยไปจนถึงดัง คุณสมบัติข้อนี้ทำให้เกิดความรู้สึกนุ่มนวล หรือความแข็งแกร่งได้เป็นอย่างดี

2.4 คุณภาพเสียง (Quality) คุณภาพของเสียงดนตรี รวมทั้งเสียงร้องของคน ซึ่งมี ความแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากมาจากสภาพแหล่งกำเนิดเสียงแตกต่างกันของการเกิดเสียง

2.4.1 เสียงร้องของมนุษย์ (Human Singing Voices) เสียงร้องของมนุษย์จัดได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีติดตัวกับมนุษย์ทุกคนสามารถถ่ายทอดอารมณ์และสื่อความหมายได้ดีที่สุด เสียงร้องของมนุษย์มีการจัดแบ่งเป็นหลายประเภทเนื่องจากช่วงเสียงสูงต่ำ และคุณภาพของเสียงที่

ต่างกันโดยทั่วไปเสียงร้องแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โซปราโน (Soprano) อัลโต (Alto) ซึ่งเป็นเสียงของผู้หญิงกับเทเนอร์ (Tenor) และเบส (Bass) ซึ่งเป็นเสียงของผู้ชาย เป็นต้น

2.4.2 เสียงของเครื่องดนตรี (Music Instruments) เสียงของเครื่องดนตรีย่อมมีความแตกต่างกันหลายลักษณะตามประเภทและชนิดของเครื่องดนตรี คือ เครื่องดนตรีสากล เครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

กำเนิดศาสตร์ดนตรี

เสียงมีพลังและอำนาจ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความกลัวความเจ็บเป็นคุณสมบัติติดตัวอยู่ เมื่อเจ็บจิตใจก็กลัวว่าเหว่ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข จึงต้องอาศัยอำนาจของเสียงเป็นที่พึ่ง การสร้างเครื่องดนตรีที่มีเสียงดังก็เพื่อเป็นเพื่อนของจิตใจ จึงเห็นว่ามีการสร้างตะโพน กลอง ทับ ระฆัง ฯลฯ ไว้ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์เพื่ออาศัยอำนาจและความก้องกังวานของเสียง ช่วยจัดความกลัวของจิตใจให้ออกไป ถึงแม้ว่าเครื่องดนตรีเหล่านั้นมีระดับเสียงเพียงหนึ่งหรือสองเสียง และไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นระดับเสียงใด แต่เสียงจะกว้างไกลเสมือนเสียงของจักรวาล ทำหน้าที่ให้ความอบอุ่นแก่จิตใจ เสียงเหล่านั้นจึงเป็นเสียงที่มีอำนาจและที่สำคัญคือ ทำให้จิตใจผู้ฟังรู้สึกอบอุ่นเมื่อได้ยินเสียงอำนาจของเสียงถูกนำมาใช้ประกอบพิธีกรรม ส่วนใหญ่จะอยู่กับผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งชีวิตหรือพิธีกรรม เช่น นักบวช พระราชา หัวหน้าเผ่า เป็นต้น

เสียงดนตรีเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่เสียงดนตรีมีควบคู่กับชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่อดีต จากประสบการณ์ของมนุษยชาติแสดงให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดจะเชื่อมสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ดีเท่ากับเสียงดนตรี เสียงดนตรีเป็นที่รวมของเสียงมนุษย์ ขงจื้อ นักปราชญ์ชาวจีน ได้กล่าวไว้ว่า “ดนตรีนำความสามัคคีสู่ปวงชน ดนตรีเป็นภาษาสากลที่ทุกคนรับรู้ได้ สัญลักษณ์เป็นสื่อทางภาษา ในขณะที่ดนตรีเป็นสื่อแห่งจิตใจ”

โบอิตีเยส (Boethius) นักปราชญ์ชาวกรีก (ค.ศ. 480 – 524) ได้เขียนตำราทฤษฎีเสียงดนตรีขึ้นชื่อว่า “พื้นฐานของดนตรี” (De institutione musica) ทฤษฎีของโบอิตีเยสมีอิทธิพลมากในยุคนั้น เขาแบ่งเสียงดนตรีเป็น 3 ประเภท คือ

1. **ดนตรีในจักรวาล (Musica Mudana)** หมายถึง การโคจรของระบบจักรวาล ดวงดาวต่าง ๆ โลก ดวงอาทิตย์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เกิดน้ำขึ้นน้ำลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างมีระบบ เป็นความงาม ความไพเราะ และเป็นดนตรี

2. **ดนตรีที่อยู่ในร่างกายมนุษย์ (Musica Humana)** หมายถึง การผสมกลมกลืนระหว่างร่างกายและจิต ความมีชีวิตของมนุษย์ต้องประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ กายและจิตวิญญาณ จะขาดส่วนใดไม่ได้ การประสานกันของร่างกายและจิตใจจึงอาศัยเสียงดนตรีในร่างกายเป็นตัวเชื่อม

3. ดนตรีที่เกิดจากเครื่องดนตรี (Musica Instrumentalis) หมายถึง ดนตรีที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นงานศิลปะของเสียงที่ออกมาจากเครื่องดนตรี รวมทั้งเสียงที่เกิดจากการขับร้องของมนุษย์ด้วย

ความหมายของดนตรีในจักรวาลและดนตรีในร่างกายมนุษย์นั้น ในปัจจุบันได้หายไปจาก ความรู้สึกมนุษย์แล้ว เหลือเพียงดนตรีที่เกิดจากเครื่องดนตรีเท่านั้น เมื่อพูดถึงดนตรีในจิตใจจะ หมายถึง เสียงดนตรีที่มนุษย์สร้างขึ้นจากเครื่องดนตรีเพื่อวัตถุประสงค์ของการใช้ มนุษย์ได้นำ อำนาจและเสน่ห์ของเสียงไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ศิลปะของเสียง” ที่เรียกว่า “เสียงดนตรี” ไม่ว่าชีวิตจะอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด เสียงจะถูกนำไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่มนุษย์สร้างเสียงเพลงและดนตรีขึ้นนั้น อาจสรุปได้ 2 ประการ คือ

3.1 เกิดจากการสังเกตและเลียนแบบธรรมชาติ เช่น เสียงต้นไม้เสียดสีกัน ลมพัดผ่าน ปล้องไม้ พัฒนามาเป็นเครื่องดนตรี การประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันก็มีเสียงจากอุปกรณ์ต่าง ๆ เสียงจากการพูดคุย รวมทั้งเสียงที่ใช้เป็นอาณัติสัญญาณจากการเปล่งเสียงออกมาและการตีเกราะ เคาะไม้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งพบเห็นอยู่รอบตัว มนุษย์ได้สังเกต จดจำ และนำดัดแปลง สร้างสรรค์ เครื่องบันเทิงในรูปของเสียง คือ เครื่องดนตรีต่าง ๆ นั่นเอง ปราชญ์ทางดนตรีกล่าวว่า ดนตรีชิ้นแรกของมนุษย์ คือ มือ เมื่อมนุษย์รู้สึกดีใจ ก็จะตบมือประกอบจังหวะพร้อมกระโดดโลดเต้น ต่อมาก็คิด หาว์สคู่อื่นในธรรมชาติมาตีแทนจึงเกิดเครื่องดนตรีขึ้นมากมาย

3.2 เกิดจากการประกอบพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมนุษย์มีความกลัว ความเชื่อ และความหวัง เสียงจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อขจัดความกลัว สร้างขึ้นเพื่อบูชาความเชื่อ สร้างขึ้นเพื่ออ่อนนวย ด้วยความหวังในสิ่งที่ตนเชื่อถือ ในอดีตมนุษย์ไม่มีความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เมื่อไม่มีความรู้จึงเชื่อว่าการเกิดสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดจากการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูมิจีปีศาจหรือ เทพเจ้า เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยจึงมีการกระทำบวงสรวงบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยอาศัยเสียง เป็นสื่อ เสียงเหล่านั้นกลายเป็นดนตรีในศาสนา ดนตรีประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ

มนุษย์นำความดังของเสียงมาขจัดความกลัวทำให้เสียงดัง ๆ ประกอบพิธีกรรม เสียง มโหระทึก ฆ้อง ระฆัง กังสดาล โหม่ง ตะโพน กลองทัด และปี่ เป็นเครื่องดนตรีให้มีเสียงดัง เพื่อที่จะขจัดความกลัวให้ออกไป จะเห็นได้ว่าเครื่องดนตรีเหล่านี้อยู่ตามวัด มีไว้ประ โคมเพื่อนำ วิญญาณไปสู่ความสงบในพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีเครื่องดนตรีเหล่านี้ประกอบอยู่ เพราะเสียงดนตรีที่ ได้เป็นสื่อของความสงบ อย่างไรก็ตามเสียงของเครื่องตี และปี่มีเสียงดังเพื่อขจัดความกลัวนั่นเอง

ต่อมามนุษย์ได้เรียนรู้ว่าเสียงดังอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะขจัดความกลัว เมื่อมีความมึด ความกลัวก็กลับมาทุกครั้งไป มนุษย์จึงหันมา “สวด” เพื่อการอ่อนนวยและเพื่อที่จะขจัดความกลัว ให้ออกไป การสวดเป็น “ทำนองดนตรี” ต้องอาศัยความไพเราะของเสียงเข้าช่วยเพื่อให้เสียงมีความ สงดงามมากยิ่งขึ้น

การสวดหรือเพลงสวดมีจุดประสงค์อยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. ผู้สวดต้องการที่จะขจัดความกลัวให้ออกไปจากจิตใจ เมื่อเสียงมีอำนาจก็ย่อมมีพลังที่จะทำให้จิตใจมั่นคงมากขึ้น

2. เพื่อใช้เสียงเป็นเพื่อน มนุษย์มีความเหงาและมีความว้าเหว เสียงที่ดังข่มเป็นเพื่อนได้เป็นอย่างดี

3. เพื่อใช้เสียงเพลงเป็นสื่อไปสู่ความสงบ ความสงบเป็นสุขยอดปรารถนาของชีวิต มนุษย์อาศัยเพลงสวดเพื่อค้นหาความสงบของจิตใจ

จะเห็นได้ว่าการสวดอาศัยทำนอง ซึ่งเป็นเพลงหรือดนตรี จริงอยู่เพลงสวดส่วนใหญ่ใช้เสียงน้อยหรือเพียงเสียงเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะสื่อให้ชัดเจนและมีกำลัง และอีกประการหนึ่งมนุษย์เชื่อว่า “เสียงน้อยก็เลสน้อย เสียงมากก็เลสมาก” เมื่อจิตใจค้นหาความมีกิเลสน้อย เพลงสวดจึงมีลักษณะเป็นแนวเดียว (Monophony) กล่าวคือ สวดแนวทำนอง (Melodic Line) ด้วยเสียงเดียว อาศัยความสั้นยาวของเสียง แม้ว่าจะมีพระหลายรูปสวดในเวลาเดียวกัน ทุกเสียงเพียงแต่สมทบให้ดังขึ้นเท่านั้น (Unison) เพราะถ้าหากมีเสียงมาก (ทำนอง) เสียงก็จะมีความไพเราะ จิตใจจะหลงใหลในความงามของเสียง จิตใจสงบช้าหรือไม่สงบเลย ดังนั้นเพลงสวดจึงไม่นิยมใช้เสียงในแนวทำนองมากและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน ไม่นิยมใช้เสียงมาก จะเห็นได้ว่าเครื่องดนตรีในสมัยโบราณจะมีลักษณะเด่นคือ ใช้เสียงน้อย เช่น พิณสายเดียว พิณน้ำเต้า พิณเป็ยะ แตร สังข์ เป็นต้น

ขณะเดียวกัน เพลงสวดซึ่งเป็นเพลงที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนายังอาศัยความไพเราะของภาษาโดยร้องกรองขึ้นเป็น “ฉันทลักษณ์” นอกจากนี้ยังอาศัยความไพเราะของทำนองเพลง ซึ่งเป็นการร้อยกรองเสียงให้เกิดความงามอีกด้วย การสวดฉันทลักษณ์เป็นทำนองดนตรีในเวลาเดียวกันทำให้เกิดความเร้าใจ อุ่นใจ เกิดความเลื่อมใสได้ดีและรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้บทสวดในศาสนาต่าง ๆ จึงปรุงแต่งเป็นฉันทลักษณ์และสวดเป็นทำนองทุกศาสนาจึงอาศัยดนตรี

จากจุดนี้จึงเห็นได้ว่าดนตรีมีคุณค่าต่อมนุษย์ ทั้งให้แง่ที่เป็นความรื่นเริงบันเทิงใจทางโลก และคุณค่าต่อจิตใจเกี่ยวกับทางธรรม ดนตรีจึงผูกพันกับชีวิตมนุษย์ตลอดมา

องค์ประกอบของดนตรี

ดนตรีเป็นศิลปะที่มีที่มาจาก การได้ยิน เป็นศาสตร์ที่ที่ต้องอาศัยการฟังและระยะเวลาในการสัมผัสความงาม มีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 6 ประการด้วยกัน คือ

1. เสียง (Tone) เสียงดนตรีเป็นเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนอย่างสม่ำเสมอและมีระบบก่อให้เกิดความไพเราะซึ่งตรงกันข้ามกับ “เสียงหนวกหู” (Noise) ซึ่งเกิดจากการสั่นสะเทือนอย่างไม่สม่ำเสมอและไม่มีการสั่นสะเทือนอย่างสม่ำเสมอและไม่มีการสั่นสะเทือนอย่างสม่ำเสมอ เสียงดนตรีมีคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1.1 ระดับเสียง (Pitch) หมายถึง ระดับเสียงสูง เสียงต่ำ ถ้ามีจำนวนรอบในการสั่นสะเทือนมากเสียงจะสูง แต่ถ้ามีจำนวนรอบน้อยเสียงจะต่ำ ความต่างนี้นั้นวัดจากจำนวนของการสั่นต่อวินาทีที่มีหน่วยเรียกระดับความต่างของเสียงคือ “เฮิรตซ์” (Hertz) โดยปกติหูของมนุษย์จะได้ยินเสียงที่มีความถี่ตั้งแต่ประมาณ 20 Hz ถึง 20,000 Hz

1.2 อัตราเสียง (Duration) หมายถึง ความสั้นยาวของเสียง เราใช้ตัวโน้ต (Note) และตัวหยุด (Rest) เป็นสัญลักษณ์บอกอัตราความสั้นยาวของเสียง

1.3 ความเข้มของเสียง (Intensity) คือ ความดังเบาของเสียง (Volume) ซึ่งเกิดขึ้นจากความแตกต่างของช่วงความกว้างหรือความสูงของคลื่นเสียง (Amplitude)

1.4 คุณภาพของเสียง (Tone quality) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของเสียงที่เกิดจากแหล่งกำเนิดเสียงที่ต่างกัน ได้แก่ เสียงร้องของมนุษย์และเสียงจากดนตรีในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ความรู้สึกที่ไม่เหมือนกันถึงแม้ว่าจะบรรเลงหรือร้องออกมาในระดับเสียงเดียวกันก็ตาม

2. จังหวะ (Time Rhythm) การกำหนดเสียงดนตรีต้องอาศัยเวลาเป็นสิ่งที่กำหนดช่วงระยะเวลาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเรียกว่า จังหวะสามัญ หรือจังหวะเคาะ (Beat) เป็นจังหวะที่มีส่วนประกอบสำคัญ 3 อย่าง คือ

2.1 กลุ่มเคาะ (Meter) เกิดจากการเคาะและการเน้น (Accent) อย่างสม่ำเสมอ มีอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม 2 จังหวะกลุ่ม 3 จังหวะเคาะ และกลุ่ม 4 จังหวะเคาะ

2.2 อัตราความเร็ว (Tempo) เป็นการกำหนดความช้า – เร็วของบทเพลงขึ้นอยู่กับผู้แต่งเป็นผู้กำหนด โดยกำหนดกับเครื่องเคาะจังหวะเรียกว่า “เมโทรโนม” (Metronome)

2.3 ลีลาจังหวะ (Rhythmic Pattern) เป็นรูปแบบของจังหวะที่กำเนิดขึ้นสำหรับเพลงแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม 2 จังหวะ เป็นลีลาจังหวะ March กลุ่ม 3 จังหวะ เป็นลีลาจังหวะ Waltz, Quick, Waltz และกลุ่ม 4 จังหวะ เป็นลีลาจังหวะ Slow, Bolero, Cha Cha เป็นต้น

3. ทำนองเพลง (Melody) หมายถึง ความต่อเนื่องของเสียงในแนวนอนอย่างมีระบบกำกับด้วยช่วงของเวลามีส่วนประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

3.1 มีการเคลื่อนที่ 3 ทาง คือ ขึ้น ลง ช้า

3.2 มีพิคคของทำนอง 2 ทาง คือ พิกคทางความสั้นยาว (Length) และพิคคระดับเสียงสูงต่ำ (Range)

3.3 มีรูปร่างของทำนองที่เกิดจากการเคลื่อนที่ของทำนอง

3.4 มีจังหวะ ทำนองเป็นลีลาจังหวะที่เกิดขึ้นจากรยะความสั้นยาวของเสียงที่เป็นส่วนประกอบของทำนอง

4. **เสียงประสาน (Harmony)** เสียงประสานเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของเสียงอย่างกลมกลืนในแนวตั้ง หรือแนวดิ่ง เสียงประสานอาจจะอยู่ในรูปของกลุ่มเสียง คือ เสียง 2 เสียงที่มีความสัมพันธ์อย่างกลมกลืนและในรูปของคอร์ด (Chord) ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ของเสียง 3 เสียงขึ้นไป

5. **พื้นผิว (Texture)** พื้นผิวของดนตรีเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับแนวการประสานเสียง พื้นผิวแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ตามลักษณะของทำนอง ดังนี้

5.1 Monophonic Texture หมายถึง พื้นผิวที่มีแนวทำนองเพียงแนวเดียว และไม่มีส่วนประกอบอื่น ๆ

5.2 Homophonic Texture หมายถึง พื้นผิวที่มีแนวประสานสนับสนุนแนวทำนองทำให้แนวทำนองเด่นชัดมากขึ้น

5.3 Polyphonic Texture หมายถึง พื้นผิวที่มีแนวทำนองหลายแนวทำนอง แต่ละทำนองจะมีลักษณะเฉพาะตัวเด่นชัดเท่าเทียมกัน แต่มีความสัมพันธ์กันทางการประสานเสียงด้วย

5.4 Heterophonic Texture หมายถึง พื้นผิวหลายแนวทำนองที่เกิดจากทำนองหลักทำนองเดียวกัน แนวทำนองต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการแปรทำนอง หรือจากการตกแต่งทำนองเพิ่มเติมในทำนองหลักของเครื่องดนตรีต่างชนิดกัน

6. **คีตลักษณ์ (Form)** หมายถึง ลักษณะของบทเพลงแต่ละแบบที่มีความแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับผู้แต่งว่าจะดำเนินไปในลักษณะใด คีตลักษณ์เบื้องต้นแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

6.1 เอกบท (Unitary Form) คือ บทบรรเลงที่แยกออกเป็นท่อนเดียว (One Part Form) หรือทำนองหลักลักษณะเดียว เช่น เพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงบัวขาว อาจมีการซ้ำกัน เช่น AAAA

6.2 ทวิบท (Binary Form) คือ บทเพลงที่มี 2 ตอน หรือ 2 ท่อน (Two Part Form) หรือทำนองของหลัก 2 ลักษณะ คือ A : B นอกจากนั้นยังมีการซ้ำกันหลาย ๆ เทียวกี่ได้ เช่น มีการซ้ำกันแบบ AABB และมีการซ้ำคู่เป็นแบบ ABAB (อาจเรียกว่า Four Part Form)

6.3 ตริบท (Ternary Form) คือ บทเพลงที่แบ่งออกเป็น 3 ตอน หรือ 3 ท่อน (Three Part Form) หรือทำนองหลัก 3 ลักษณะ คือ ABA แกนกลางเป็นทำนองหลักขัดแย้ง อาจมีการแบ่งเป็น ABA หรือมีการซ้ำเป็นแบบ ABABA (อาจเรียกว่า Five Part Form) หรือ AABA เป็นอีกลักษณะหนึ่งใช้กับเพลงขับร้องเป็นส่วนใหญ่ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Song Form ซึ่งเป็นลักษณะของเพลงไทยสากลในปัจจุบันนี้

6.4 รอนโด (Rondo Form) คือ บทเพลงที่มีบทดอกสร้อย ประกอบด้วยทำนองหลักและทำนองขัดแย้ง 2 แกน ดำเนินซ้ำแกนทำนองหลักโดยใช้แกนทำนองคั่นมี 2 ลักษณะเป็น ABACA อย่างยาว ABACADA ตัวอย่างเช่น เพลงกราวกีฬา เพลงสามัคคีชุมนุม ฯลฯ

หลักการจัดองค์ประกอบของคนตรี

ในผลงานทางด้านดนตรีจะมีลักษณะเช่นเดียวกับงานศิลปะแขนงอื่น ๆ คือ มีการนำเสนอผลงานอย่างมีแบบแผน ผู้ประพันธ์บทเพลงมักจะมีรูปแบบของการเรียกว่าฉันทลักษณ์ ตามปกติแล้วหลักในการวางรูปแบบของคนตรีประกอบไปด้วย ดังนี้

1. แนวทำนอง (Theme) ทำนองหลัก ผลงานดนตรีมักจะได้รับ การสร้างสรรค์ขึ้นจากแนวความคิดทางดนตรีหนึ่งหรือหลาย ๆ แนวคิด ที่เรียกกันว่า แนวทำนอง ในแนวทำนองจะประกอบไปด้วยทำนอง จังหวะ และการประสานเสียง ซึ่งเมื่อรวมถึงเหล่านี้เข้าด้วยกันแล้วจะกระทำให้ลักษณะของแนวทำนองเด่นชัดขึ้น ความสำคัญของแนวทำนองจะเห็น ได้จากการที่ผู้ฟังเมื่อได้รับฟังเพลงต่าง ๆ สิ่งที่ผู้ฟังจะจดจำได้ติดหูนั้นก็มักจะเป็นแนวทำนองต่าง ๆ ในบทเพลง ซึ่งถ้าหากผู้ฟังสามารถจดจำแนวทำนองหลัก ๆ ไว้ได้ดีแล้ว จะยังผลทำให้ผู้ฟังผู้นั้นมองเห็นรูปแบบของบทเพลงชัดเจน และช่วยให้การฟังบทเพลงนั้น ๆ มีอรรถรสที่เพิ่มมากขึ้นไปอีก (การสร้างสรรค์ Creation)

2. ความเป็นหนึ่ง (Unity) ในบทเพลงหนึ่ง ๆ มักจะประกอบไปด้วยส่วนที่ย่อย ๆ มากมาย และในการรวมตัวกันของแต่ละส่วนของบทเพลงจะทำให้เกิดความเป็นหนึ่งขึ้นมา สิ่งที่ทำให้ความเป็นหนึ่งมีความเด่นชัดก็คือ การปรากฏตัวของแนวทำนองหลักในแต่ละช่วงของบทเพลง ซึ่งอาจจะสลับด้วยแนวทำนองอื่น ๆ ด้วยก็ได้ (ผู้เรียกร้อง)

3. การเปลี่ยนแปลง (Variety) ความหลากหลายในทางดนตรี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปของแนวความคิดหลักในบทเพลง ซึ่งก็คือ การแปรเปลี่ยนแนวทำนองหลัก การที่แนวทำนองหลักจำป็นจะมีการย้อนกลับไป – มาหลาย ๆ ครั้งตามกระบวนการทางดนตรีนั้น บทเพลงควรมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือรายละเอียดปลีกย่อยลงไปบ้าง ก็เพื่อให้เกิดความหลากหลายซึ่งมีผลทำให้คนตรีที่รับฟังนั้นไม่น่าเบื่อหน่าย

4. ความแตกต่าง (Contrast) ในขณะที่แนวทำนองมีการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบหรือโครงสร้างบ้าง เราก็มักจะยึดถือได้ว่าเป็นแนวทำนองเดิม ๆ อยู่ เพราะยังคงมีลักษณะเด่นอยู่เช่นเดิม ในทางดนตรียังมีการสร้างแนวทำนองที่มีความแตกต่างจากแนวทำนองเดิมออกไปเป็นส่วนใหญ่ ๆ ของบทเพลงเพื่อให้เกิดความหลากหลายน่าฟัง รูปแบบโครงสร้างของคนตรีมักจะประกอบด้วยส่วนที่แตกต่างจากส่วนที่หนึ่ง (ส่วนที่สองที่เกิดขึ้นมาใหม่) อันทำให้บทเพลงนั้นประกอบด้วยแนวทำนอง 2 ส่วนที่แตกต่างกัน ความแตกต่างทางดนตรีจะใช้อักษร โรมันตัวใหญ่เขียนเป็นสัญลักษณ์แทน เช่น A B A หมายถึง แนวทำนองในตอน B ที่อยู่ระหว่างแนวทำนอง A นั้นจะเป็นแนวทำนองที่แตกต่างออกไปจากแนวทำนอง A ความแตกต่าง (Contrast) มีได้หลายลักษณะ ดังนี้

4.1 ความแตกต่างของทำนอง (Thematic Contrast) คือ การปรับเปลี่ยนแนวทำนองออกไปจากเดิมให้เกิดเป็นแนวทำนองใหม่ ซึ่งมักจะมีลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปจากแนวทำนองแรก เช่น แยกต่างกันที่ทำนอง ที่จังหวะ หรือการประสานเสียง

4.2 ความแตกต่างของบันไดเสียง (Key Contrast) คือ การเปลี่ยนแปลงบันไดเสียงออกไปในส่วนที่เป็นแนวทำนองใหม่ เช่น A B A จะกำหนดให้ท่อน A เป็นคีย์ซีเมเจอร์ ท่อน B อาจจะเป็นคีย์ซีเมเจอร์ก็ได้ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงบันไดเสียงจากบันไดเสียงชนิด Minor ก็จะทำให้เกิดความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้นไปอีก

4.3 ความแตกต่างของความเร็วของจังหวะ (Tempo Contrast) คือ การเปลี่ยนแปลงไปของความเร็วของจังหวะ เช่น A B A โดยกำหนดให้ท่อน A เป็นจังหวะช้า ท่อน B อาจจะบรรเลงให้เร็วขึ้น

ดนตรีไทย

เครื่องดนตรีไทย ตามความนิยมของคนไทย จะจัดเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องดีด
2. เครื่องตี
3. เครื่องดี
4. เครื่องเป่า

จะเห็นได้ว่า การแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีไทยนั้น จะแบ่งตามกริยาที่ปฏิบัติต่อเครื่องดนตรีนั้น ๆ ซึ่งจะอธิบายถึงเครื่องดนตรีแต่ละประเภท ดังนี้

1. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด ลักษณะโดยทั่วไป เครื่องดนตรีไทยประเภทนี้ คือ มีสายขึงมีแหล่งที่ทำให้เสียงก้องกังวาน หรือมีกะโหลกเสียง บรรเลงหรือเล่นด้วยการใช้นิ้วมือหรือไม้ดีดที่สายให้สั่นสะเทือน นักประวัติศาสตร์ยืนยันว่าเครื่องดนตรีประเภทนี้มีกำเนิดขึ้นในซีกโลกตะวันออก ก่อนตะวันตก ต่อมาภายหลังชาวตะวันตกได้นำแบบอย่างไปสร้างเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายชนิดต่าง ๆ เช่น ลูท (Lute) รีบัค (Rebuc) และแมนโดลิน (Mandolin) เป็นต้น ส่วนเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดของไทย ได้แก่ พิณน้ำเต้า พิณเพ็ชระ กระจับปี จะเข้ ในปัจจุบันนี้จะเข้เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดที่ใช้แพร่หลายที่สุดในวงดนตรีไทย

จะเข้

กระจับปี

พินน้ำเต้า

2. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี ลักษณะโดยทั่วไปของเครื่องดนตรีประเภทสี จะเป็นเครื่องดนตรีที่ขึงด้วยสาย เกิดเสียงโดยการไ้คันชักที่ใช้เส้นหางม้ามารวมกันหลาย ๆ เส้นสีไป ที่สาย ซึ่งทำด้วยไหมหรือเอ็น ความแตกต่างในด้านความเบา – ค้ง จะขึ้นอยู่กับตัวขยายเสียงที่ แตกต่างกัน เราเรียกเครื่องสายประเภทนี้ว่า “ซอ” ซอที่ใช้ในวงดนตรีไทยมีอยู่ 3 ชนิด ได้แก่ ซอ สามสาย ซอด้วง ซออู้

ซอด้วง

ซอสามสาย

ซออู้

3. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีได้ถือกำเนิดขึ้นมาก่อน เครื่องดนตรีประเภทใด ๆ มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นทั้งด้านรูปร่างและวิธีบรรเลงมาเป็นลำดับ ลักษณะโดยทั่วไปเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีนี้เกิดจากการกระทบกันของวัตถุที่มีลักษณะเป็นของแข็ง วัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรีชนิดนี้มีหลายประเภท เช่น ไม้ โลหะ หิน เป็นต้น เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ใช้ตีประกอบจังหวะและประเภทที่ใช้ดำเนินทำนอง

3.1 เครื่องดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง กลองต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 เครื่องดนตรีที่ใช้ดำเนินทำนอง เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ฆ้องมอญ เป็นต้น

ฉิ่ง

ฉาบเล็ก

กรับเสภา

กลองแขก

ระนาดเอก

กลองทัด

ระนาดทุ้ม

4. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ลักษณะโดยทั่วไปของเครื่องดนตรีไทย ประเภทเครื่องเป่า จะเกิดเสียงได้โดยการเป่าลมให้ผ่านท่อที่ทำหน้าที่เป็นตัวขยายเสียง เสียงจะสูงหรือต่ำได้นั้นขึ้นอยู่กับขนาดของท่อทั้งความยาว ความกว้าง และความแรงของลม ซึ่งมีผลต่อการเกิดเสียงทั้งสิ้น เช่น ถ้าขนาดของท่อใหญ่ก็จะมีเสียงต่ำ ถ้าขนาดของท่อเล็กจะมีเสียงสูง เป็นต้น

เครื่องเป่าที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้แต่เดิมน่าจะเกิดจากการเป่าเขาสัตว์ หรือกระดูกสัตว์ ไม้ไผ่ ไม้รวก ตลอดจนใบไม้ ต่อมาก็รู้จักทำลิ้น เจาะรูทำให้เปลี่ยนระดับเสียง และสามารถทำทำนองเพลงได้ เครื่องดนตรีประเภทนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครื่องเป่าที่ไม่มีลิ้น เช่น ขลุ่ย และเครื่องเป่าที่มีลิ้น เช่น ปี่

ขลุ่ยเพียงออ

ปี่ชวา

ปี่ใน

ปี่มอญ

วงดนตรีไทย

วงดนตรีของไทยที่ได้จัดรวบรวมเป็นวงอย่างมีระเบียบแบบแผน และเป็นที่ยอมรับอยู่ในปัจจุบันนี้มี 3 ประเภท คือ วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี วงดนตรีทั้ง 3 ประเภทนี้ แยกตามเครื่องดนตรีที่นำเข้ามาผสม และแยกตามขนาดของวง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีที่นำมาผสม โดยจะกล่าวตามลำดับ ดังนี้

1. วงปี่พาทย์ วงปี่พาทย์ เป็นวงดนตรีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และค่อย ๆ พัฒนา มาตามลำดับจนเจริญถึงขีดสุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง หน้าที่ของวงปี่พาทย์นั้นเหมาะสำหรับ ประโคม เพื่อให้เกิดความครึกครื้นตามงานต่าง ๆ มากกว่าที่จะบรรเลงเพื่อให้เกิดความไพเราะ ทั้งนี้ เพราะเครื่องดนตรีแต่ละอย่างที่นำมาเข้ามาผสมในวงปี่พาทย์นั้น ล้วนแต่เป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงดังทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังใช้บรรเลงในพิธีต่าง ๆ ตลอดจนบรรเลงประกอบการแสดงโขน ละคร หนังใหญ่ ลีเก เป็นต้น

วงปี่พาทย์ หมายถึง วงดนตรีที่เกิดจากการผสมกันระหว่างเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ถึงแม้ว่าไม่ได้ผสมด้วยปี่ แต่เป็นวงที่มีระนาด มีฆ้อง แล้วก็ยังคง เรียกว่าปี่พาทย์ทั้งนั้น วงปี่พาทย์มีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน จำแนกได้ดังนี้

- 1.1 วงปี่พาทย์ชาติตรี
- 1.2 วงปี่พาทย์ไม้แข็ง
- 1.3 วงปี่พาทย์ไม้นวม
- 1.4 วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์
- 1.5 วงปี่พาทย์นางหงส์
- 1.6 วงปี่พาทย์มอญ

2. วงเครื่องสาย วงเครื่องสาย เป็นวงดนตรีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา วงเครื่องสายนั้น เหมาะที่จะบรรเลงในสถานที่ไม่กว้างขวางนัก งานที่เหมาะสมสำหรับวงเครื่องสายคืองานทำบุญวันเกิด งานทำบุญบ้าน งานมงคลสมรส เครื่องดนตรีในวงเครื่องสายที่นำมาเล่นผสมกัน ไม่มีแบบแผนแน่ชัด แต่จะไม่นิยมนำขอสสามสายเข้ามาบรรเลง คงจะเห็นว่าขอสสามสายนั้นเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงขับไม้ และใช้บรรเลงในงานพระราชพิธี ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการบรรเลงวงเครื่องสายอย่างแท้จริง วงเครื่องสายจึงประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเป็นหลัก ในการดำเนินทำนองเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีและเครื่องเป่าเป็นส่วนประกอบ วงเครื่องสายจำแนกได้ดังนี้

- 2.1 วงเครื่องสายไทย
- 2.2 วงเครื่องสายผสม
- 2.3 วงเครื่องสายปี่ชวา

3. **วงมโหรี** วงมโหรี ตามความหมายในปัจจุบันนี้ หมายถึง วงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายครบหมดทั้งวง ผสมด้วยเครื่องดนตรีบางชนิดในวงปี่พาทย์คือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก แต่ย่อขนาดให้เล็กลง และผสมด้วยซอสามสาย งานที่เหมาะสมสำหรับจะใช้วงมโหรีไปบรรเลงคือ งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยงรับรอง งานทำบุญวันเกิด

วงดนตรีไทย

1. วงปี่พาทย์	2. วงเครื่องสาย	3. วงมโหรี
1.1 วงปี่พาทย์ชาตรี	2.1 วงเครื่องสายไทย	3.1 วงมโหรีเครื่องเล็ก (เดี่ยว)
1.2 วงปี่พาทย์ไม้แข็ง	2.1.1 วงเครื่องสายไทยเครื่องเล็ก (เดี่ยว)	3.2 วงมโหรีเครื่องคู่
1.2.1 วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องห้า	2.1.2 วงเครื่องสายไทยเครื่องคู่	3.3 วงมโหรีเครื่องใหญ่
1.2.2 วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่		
1.2.3 วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่		
1.3 วงปี่พาทย์ไม้นวม	2.2 วงเครื่องสายผสม	
1.3.1 วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องห้า	2.3 วงเครื่องสายปี่ชวา	
1.3.2 วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องคู่		
1.3.3 วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องใหญ่		
1.4 วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์		
1.5 วงปี่พาทย์นางหงส์		
1.5.1 วงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องเล็ก		
1.5.2 วงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องคู่		
1.5.3 วงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องใหญ่		
1.6 วงปี่พาทย์มอญ		
1.6.1 วงปี่พาทย์มอญเครื่องเล็ก		
1.6.2 วงปี่พาทย์มอญเครื่องคู่		
1.6.3 วงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่		

ประเภทของเพลงไทย

เพลงไทยชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้น จำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เพลงบรรเลง และเพลงขับร้อง การแบ่งเพลงไทยชนิดต่าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภทนี้ไม่ได้หมายความว่า บทเพลงประเภทเพลงบรรเลง จะมีการขับร้องประกอบไม่ได้ หรือบทเพลงที่จัดอยู่ในประเภทเพลงขับร้องจะนำมาใช้บรรเลงอย่างเดียวนำไม่ได้ มีการยกเว้นสำหรับบทเพลงบางเพลง และบางสถานการณ์อยู่ด้วยเช่นกัน เพลงไทยแต่ละประเภท มีดังนี้

1. เพลงบรรเลง เพลงบรรเลง หมายถึง บทเพลงที่เขียนขึ้นมาโดยไม่มีเนื้อร้อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้บรรเลงโดยเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นบรรเลงทำนองเพลงสอดสลับกันไปเพื่อทำให้เกิดท่วงทำนองที่ไพเราะ ตามลักษณะของบทเพลงที่นำมาบรรเลง บทเพลงที่จัดอยู่ในประเภทเพลงบรรเลงมีหลายชนิด ดังนี้

- 1.1 เพลงหน้าพาทย์
- 1.2 เพลงโหมโรง
- 1.3 เพลงเรื่อง
- 1.4 เพลงหางเครื่อง
- 1.5 เพลงออกภาษา
- 1.6 เพลงเดี่ยว

1.1 เพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงที่ใช้ประกอบอากัปกริยาและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร และการประกอบพิธีไหว้ครูทางดนตรีและนาฏศิลป์ เพลงหน้าพาทย์แต่ละเพลงจะมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป ตามความแตกต่างทางฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เทพยาคต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งฐานะของตัวละครที่ถูกกำหนดไว้ให้แตกต่างกัน เพลงหน้าพาทย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ซึ่งถือว่าเป็นเพลงครูใช้บรรเลงในโอกาสเฉพาะ มีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในทำนอง เช่น เพลงองค์พระพิราพ วรรณารายณ์บรรทมสินธุ์ ตรีพระประโคนทัต ตรีนิมิต สาธุการ เป็นต้น

1.1.2 เพลงหน้าพาทย์ปกติ ได้แก่ เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบในพิธีการแสดง โขน ละคร เช่น เพลงช้า เพลงเร็ว เชิด เสมอ รัว ลา โอด เหาะ ทวยหอย เป็นต้น

1.2 เพลงโหมโรง หมายถึง เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงแรก เป็นการประโคมดนตรีเบิกโรงก่อนที่จะมีการแสดงหรือก่อนบรรเลงเพลงอื่น ๆ วัตถุประสงค์ของการโหมโรงมีอยู่หลายประการ เช่น เพื่อเป็นการประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบว่าสถานที่นั้นจะมีงานเพื่อกิจกรรมอะไร โดยใช้เสียงดนตรีเป็นสื่อ ถ้าปีพาทย์บรรเลงเพลงโหมโรงเย็น ชาวบ้านก็จะทราบได้ทันทีว่าที่นั่นจะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น ถ้าบรรเลงเพลงโหมโรงเช้า ชาวบ้านก็จะทราบได้ทันทีว่า จะมีการ

ทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น ในพิธีกรรมบางอย่างจะใช้เพลงโหมโรงเพื่ออัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาร่วมในพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคล สำหรับนักดนตรีเองจะใช้เพลงโหมโรงเป็นเพลงสำหรับอุ่นเครื่อง เพื่อทำให้เกิดความพร้อมที่จะบรรเลงเพลงอื่นต่อไป และสามารถที่จะตรวจสอบสภาพความบกพร่องของเครื่องดนตรีได้ด้วย

เพลงโหมโรง แบ่งออกได้หลายชนิดตามลักษณะของงาน ลักษณะของการบรรเลง และลักษณะของมหรสพ ได้แก่

1.2.1 โหมโรงพิธี เช่น โหมโรงเช้า โหมโรงเย็น

1.2.2 โหมโรงประกอบการแสดง เช่น โหมโรงโขน โหมโรงละคร

1.2.3 โหมโรงมโหรี เช่น โหมโรงปฐมดุสิต โหมโรงจอมสุรางค์

1.3 เพลงเรื่อง เป็นเพลงที่ใช้เครื่องดนตรีล้วน ๆ นิยมบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์มากกว่าวงเครื่องสายและวงมโหรี เป็นเพลงชุดประกอบด้วยเพลงหลาย ๆ เพลงที่มีทำนองคล้ายคลึงกัน อัตราจังหวะเดียวกัน หน้าทับอย่างเดียวกันเอามาร้อยกรองกันเข้าบรรเลงติดต่อกันไป ใช้บรรเลงเมื่อต้องการระยะเวลายาวนาน เช่น เพลงเรื่องเต่ากินผักนึ่ง เพลงเรื่องสินवल เพลงเรื่องช่างประสานงา เป็นต้น

1.4 เพลงหางเครื่อง หรือเพลงท้ายเครื่อง เป็นเพลงที่บรรเลงต่อท้ายจากเพลงใหญ่ หรือเพลงแม่บท (คือเพลงสามชั้นหรือเพลงเถา) ที่บรรเลงนำมาก่อน เพลงหางเครื่องที่นำมาบรรเลงนั้นต้องคำนึงถึงสำเนียงภาษาและอารมณ์ของเพลงด้วย เช่น ถ้าบรรเลงเพลงแม่บทด้วยเพลงเขมรวงเถาแล้วจะต้องออกหางเครื่องด้วยเพลงชุดเขมรตามไปด้วย โดยปกติเพลงหางเครื่องจะจัดไว้เป็นชุด ๆ ตามสำเนียงภาษาของเพลง เช่น หางเครื่องชุดแขก มอญ พม่า เงี้ยว ตะลุง ลาว ฉวน เป็นต้น

1.5 เพลงออกภาษา เพลงออกภาษา คือ การนำเอาเพลงที่มีสำเนียงภาษาหลาย ๆ ภาษามาบรรเลงรวมกัน เป็นชุดหลังจากบรรเลงเพลงใหม่จบแล้ว มีลักษณะคล้ายกับเพลงหางเครื่องหรือเพลงท้ายเครื่อง แต่แตกต่างกันที่เพลงหางเครื่องจะต้องมีสำเนียงภาษาเดียวกันกับเพลงใหญ่ แต่เพลงออกภาษาจะนำหลาย ๆ ภาษามาบรรเลงติดต่อกัน เพลงออกภาษานอกจากมีลักษณะสนุกสนานเร้าใจ แล้วยังเป็นการแสดงความสามารถของนักดนตรีด้วยตามแบบแผนโบราณ ก่อนจะออกภาษาจะต้องเริ่มบรรเลงด้วย 4 ภาษาก่อน คือ จีน เขมร ตะลุง และพม่า แล้วจึงเลือกภาษาอื่นโดยไม่จำกัดมาบรรเลงต่อตามความเหมาะสม ถัดจากของกลองที่นำมาบรรเลงประกอบบทเพลงสามารถใช้สื่อความหมายของสำเนียงภาษาต่าง ๆ ได้ ดังนั้นในเพลงออกภาษาจึงมีกลองชนิดต่าง ๆ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญ เช่น กลองแขกใช้ออกภาษาแขก กลองมะริกันใช้ออกภาษาฝรั่ง กลองต็อกหรือกลองจีนใช้ออกภาษาจีน กลองยาวใช้ออกภาษาพม่า กลองชาตรีใช้ออกภาษาตะลุง เป็นต้น

1.6 เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่สร้างขึ้นสำหรับเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียว บรรเลงเพื่อเป็นการอวดฝีมือของนักดนตรี การเดี่ยวเป็นการสร้างทำนองให้มีความไพเราะที่สุด คิดพลิกแพลงทำนองให้แตกต่างกันออกไปกว่าการบรรเลงโดยปกติ ในการบรรเลงเพลงเดี่ยวนั้นเป็นการบรรเลงสลับกันระหว่างทางโอดกับทางพันเสมอ เพลงที่นิยมนำมาเดี่ยวนี้นั้นมีมากมาย ได้แก่ เพลงกราวใน เพลงสารถี เพลงพญาโศก เพลงลาวแพน เพลงอาหนู เพลงจินจิมใหญ่ เป็นต้น

2. เพลงขับร้อง หมายถึง บทเพลงที่เขียนขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้มีทั้งการขับร้อง และการบรรเลงดนตรีประกอบเข้าด้วยกัน บทเพลงที่จัดอยู่ในประเภทเพลงขับร้องมีอยู่หลายชนิด ดังนี้

2.1 เพลงเถา

2.2 เพลงตับ

2.3 เพลงเกร็ด

2.4 เพลงลา

2.1 เพลงเถา เป็นเพลงประเภทบรรเลงและขับร้อง บรรเลงด้วยอัตราจังหวะช้า ปานกลาง และเร็ว โดยบรรเลงและขับร้องต่อเนื่องไม่ขาดระยะ ปกติจะเริ่มบรรเลงด้วยเพลงอัตราจังหวะสามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว ได้แก่ เพลงโสมส่องแสงเถา เพลงราตรีประดับดาวเถา เพลงสมโภชพระนครเถา เพลงแสนคำนึงเถา เพลงแขกค้อยหม้อเถา เป็นต้น

2.2 เพลงตับ เป็นเพลงประเภทบรรเลงและขับร้องหลาย ๆ เพลงเรียงรวมกันเป็นชุด ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงอัตราจังหวะสองชั้น เพลงตับแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

2.2.1 ตับเรื่อง คือ เพลงตับที่เรียบเรียงขึ้นจากเพลงหลายเพลงโดยยึดเอาเนื้อร้องหรือบทร้องเป็นหลัก ไม่ยึดถือทำนองเพลงเป็นหลัก ฟังแล้วเข้าใจเรื่องราวได้โดยตลอด ส่วนบทเพลงที่ประกอบเนื้อร้องจะเป็นอย่างไรไม่มีกำหนดไว้เป็นกฎที่แน่นอนเพียงแต่กำหนดให้เป็นเพลงที่มีลีลาเหมาะสมกับเนื้อร้อง ได้แก่ ตับเรื่องพระลอ ตับเรื่องนิทานชาคริต ตับเรื่องขอมดำดิน เป็นต้น

2.2.2 ตับเพลง คือ เพลงตับที่เรียบเรียงขึ้นจากเพลงหลายเพลง โดยถือเอาทำนองของเพลงเป็นหลัก เพลงที่นำมาบรรเลงจะต้องเป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะเดียวกัน ทำนองจะมีสำเนียงที่กลมกลืนกันไป ฟังแล้วไม่รู้สึกรัด เนื้อเรื่องหรือบทร้องจะเป็นคนละเรื่อง หรือเรื่องเดียวกันก็ได้ ได้แก่ ตับเพลงลมพัดชายเขา ตับเพลงสมิงทอง ตับเพลงมอญกละ เป็นต้น

2.3 เพลงเกร็ด คือ เพลงที่ไม่ได้นำไปเรียบเรียงเข้าเป็นชุดเหมือนกับเพลงเถา เพลงตับ หรือเพลงอื่น ๆ ใช้บรรเลงในเวลาสั้น ๆ นำมาบรรเลงหรือขับร้องเป็นเพลง ๆ ไป เพลงที่จัดเป็นชุดต่าง ๆ เช่น เพลงตับต่าง ๆ เมื่อนำมาแยกบรรเลงเป็นเพลง ๆ ก็เรียกได้ว่าเป็นเพลงเกร็ดเช่นกัน ได้แก่ เพลงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงลาวครวญ เพลงลาวเล่นน้ำ เพลงต้นวรเชษฐ์ เพลงสร้อยเพลง เพลงขึ้นพลับเพล เป็นต้น

2.4 เพลงลา เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงและขับร้องเป็นเพลงสุดท้าย เพื่อยุติรายการของการบรรเลงนั้นๆ เนื้อร้องจะมีความหมายในเชิงอาลัยที่ต้องจากกัน หรือเพื่อเป็นการให้ศิลาให้พรแก่ผู้ฟัง เพลงที่นิยมนำมาบรรเลงและขับร้องเป็นเพลงลา ได้แก่ เพลงเต่ากินผักบุ้ง เพลงนกขมิ้น เพลงอกทะเล เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง เป็นต้น

ดนตรีพื้นบ้าน

ความเป็นเอกภาพ คุณค่า และแบบอย่างของดนตรีพื้นบ้าน

ดนตรีพื้นบ้านเป็นดนตรีที่สืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวบ้านตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน มีลักษณะเด่นเฉพาะในแต่ละพื้นที่ มีทำนองที่แสดงออกถึงความเอกลักษณ์ด้วยบันไดเสียงทางดนตรีที่ทำให้ผู้ฟังสามารถบ่งบอกได้โดยง่ายว่า เป็นทำนองดนตรีของภูมิภาคใด เช่น ชาวภาคเหนือฟังทำนองดนตรีอีสานเปรียบเทียบกับดนตรีภาคใต้ก็สามารถแยกความแตกต่างในส่วนของคนตรีทั้งสองออกจากกันได้โดยไม่ยากนัก เพราะดนตรีเหล่านั้นแสดงออกทางทำนองเป็นเอกลักษณ์ค่อนข้างชัดเจนและไม่ซับซ้อนเหมือนดนตรีสากล ดนตรีพื้นบ้านทุกชนิดมีระบบการสืบทอดที่มั่นคง สามารถต้านทานกระแสของคนตรีต่างวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี ความเป็นเอกภาพของเสียงดนตรีพื้นบ้านมักแสดงออกทางทำนองและเสียงประสานอย่างง่าย เช่น มีเสียงเป็นจังหวะกับทำนองสั้น ๆ ที่เรียกว่า โมทีฟ (Motive) เกิดซ้ำและหมุนเวียนอยู่ในเพลง มีชั้นลำดับเสียงเทียบกับดนตรีสากลได้ แต่การจัดระบบเสียงแตกต่างกัน การบรรเลงดนตรีเป็นไปตามความชำนาญ ความสามารถและปฏิภาณของนักดนตรี มักใช้เครื่องดนตรีหลายชนิดบรรเลงทำนองเดี่ยวรวมกลุ่มกัน ไปเป็นส่วนมาก การกำเนิดเพลงพื้นบ้านมักได้มากจากวิถีของการดำเนินชีวิต กิจกรรมและพิธีกรรมแล้วอนุรักษ์สืบทอดต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งไปเรื่อย ๆ มากกว่าการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ส่วนการขับร้องนั้น นักร้องมีวิธีการขับร้องด้วยน้ำเสียงที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด ความซาบซึ้งอย่างลึกซึ้งในดนตรีพื้นบ้าน มักเป็นความรู้สึกของคนในวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นมากกว่าคนต่างถิ่น เนื่องจากคนในสังคมและวัฒนธรรมเหล่านั้นมีความคุ้นเคย มีชีวิต และจิตวิญญาณผูกพันอยู่กับคนตรินั้นมากกว่า ดนตรีเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มที่แสดงออกถึงความรักสามัคคีระหว่างคนในวัฒนธรรมเดียวกัน และเป็นสิ่งที่ต้องนำไปใช้ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสังคมนั้นอีกมากมายด้วย

ดนตรีพื้นบ้านที่ควรทราบ

1. ภาคกลาง วงดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง เป็นดนตรีลักษณะเดียวกันกับดนตรีที่มีอยู่ในราชสำนักในอดีตและถือว่าเป็นดนตรีไทยมาตรฐานในเวลาปัจจุบันนี้ด้วย ได้แก่ วงปี่พาทย์ วงมโหรี และวงเครื่องสาย ซึ่งถือเป็นแบบฉบับของวงดนตรีประจำชาติไทย เรียกว่า ดนตรีไทยคลาสสิกก็ได้ เพราะในพื้นที่ภาคกลางนั้น วงดนตรีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนี้ใช้บรรเลงในงานเทศกาลหรืองานบุญประเพณีทั่วไป วงดนตรีบางประเภทก็ใช้บรรเลงในงานศพ โดยเฉพาะ วงดนตรีที่นิยมบรรเลงตาม

แบบพื้นบ้าน แต่กลับใช้เครื่องดนตรีสากลก็มีด้วย เช่น วงแตรวง นอกจากนี้ก็มีการละเล่นประเภทต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่มักไม่ใช้เครื่องดนตรีมากนัก เช่น เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงพวงมาลัย เพลงปربโก เป็นต้น ลักษณะเพลงเหล่านี้ มักเป็นเพลงร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง อาจเป็นกลุ่มชายกลุ่มหญิง หรือระหว่างชายคู่หญิงก็ได้ โดยมีเครื่องดนตรีประเภทเครื่องประกอบจังหวะจำพวก กลอง กรับ และฉิ่งรวมกับการปรบมือเป็นจังหวะด้วยเท่านั้น

2. ภาคเหนือ วงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือส่วนใหญ่ ได้แก่ วงดนตรีสำหรับการขับร้อง (การขับร้องทางภาคเหนือเรียกว่า “การชอ”) และสำหรับประกอบขบวนแห่ประกอบการฟ้อนหรือการแสดงอื่น ๆ ที่ควรทราบ ดังนี้

2.1 วงปี่จุ่มสาม เป็นวงดนตรีประเภทการชอในงานบุญประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ

2.2 วงเครื่องประโคม วงดนตรีประเภทนี้ไม่มีเครื่องบรรเลงเป็นทำนอง มีเฉพาะเครื่องประกอบจังหวะเท่านั้น นิยมบรรเลงในขบวนแห่ บรรเลงประกอบการฟ้อนล้านนา หรือดีเป็นสัญญาณบอกเหตุหรือสัญญาณนัดประชุมก็ได้

2.3 วงกลองสะบัดไชย เป็นวงเครื่องตีที่ไม่มีทำนอง มีจุดเด่นอยู่ที่ลีลา ท่าทางของผู้ทำหน้าที่ตีกลอง ใช้บรรเลงในขบวนฟ้อน ขบวนแห่ต่าง ๆ และการแสดงโขน

2.4 วงเบญจศูริยางค์ บรรเลงประกอบการขับร้องในงานบุญประเพณีหรืองานเทศกาลเหมือนวงปี่จุ่มสาม แต่มีเครื่องดนตรีห้าชิ้น ซึ่งต่างก็บรรเลงเป็นทำนองทั้งนั้น

2.5 วงล้านนาวงใหญ่ เป็นวงดนตรีประกอบการขับร้องในงานรื่นเริง งานเทศกาล และบุญประเพณีทั่วไป

3. ภาคใต้ วงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ มีการประสมวงดังนี้

3.1 วงโพน เป็นวงบรรเลงประกอบขบวนแห่ต่าง ๆ มีเฉพาะเครื่องประกอบจังหวะเท่านั้น

3.2 วงดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุง และการแสดงโนรา

3.3 วงกาหลอ ในอดีตวงดนตรีชนิดนี้ นิยมนำมาบรรเลงในงานต่าง ๆ ได้ทุกประเภท เช่น งานบวชนาค งานรดน้ำเบญจา หรือสละหัวผู้ใหญ่ (ประเพณีการรดน้ำผู้สูงอายุ) ปัจจุบันนิยมนำมาบรรเลงเฉพาะในงานศพเท่านั้น

4. ภาคอีสาน วงดนตรีพื้นบ้านภาคอีสานมีมากมายหลายชนิด เพราะวัฒนธรรมชุมชน และสังคมของกลุ่มชนภาคอีสานมีความแตกต่างและหลากหลาย ดนตรีพื้นบ้านส่วนใหญ่มักเป็นดนตรีบรรเลงหรือบรรเลงประกอบการขับร้อง ในท้องถิ่นภาคอีสานมีดนตรีที่มีลักษณะเด่นและมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ คือ ดนตรีอีสานเหนือและดนตรีอีสานใต้ วงดนตรีอีสานเหนือมักเรียกชื่อตามเครื่องดนตรีที่เป็นทำนองหลักในวง เช่น วงโปงลาง วงพิณ วงแคน หรือวงกลองยาว เป็นต้น ทั้งที่ในความเป็นจริงวงดนตรีแทบทุกชนิดมักมีแคนร่วมบรรเลง

ด้วยเสมอ ส่วนดนตรีอีสานได้มีการประสมวงและเรียกชื่อวงแตกต่างกันไปหลายชนิด ทั้งดนตรีอีสานเหนือและใต้ พอจะจำแนกให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ ดังนี้

ดนตรีสากล

เครื่องดนตรีสากล

1. เครื่องสาย (String Instruments) เครื่องดนตรีประเภทนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะของการนำไปใช้ คือ

1.1 เครื่องสายใช้คันชัก (Bowed Strings) ได้แก่ ไวโอลิน วิโอลา เชลโล่ ดับเบิลเบส

1.2 เครื่องสายที่ใช้ดีด (Plucked Strings) ทำให้เกิดเสียงโดยใช้นิ้วดีดสาย หรือใช้แผ่นพลาสติกบาง ๆ เรียกว่า ปิค (Pick) ดีดแทนนิ้วก็ได้ เครื่องสายชนิดนี้ที่พบมากได้แก่ ฮาร์พ กีตาร์

ไวโอลิน

ไวโอลา

เชลโล่

ดับเบิลเบส

กีตาร์

กีตาร์ไฟฟ้า

กีตาร์เบส

ฮาร์พ

2. เครื่องลมไม้ (Woodwind Instruments) เครื่องดนตรีประเภทนี้ให้เสียงโดยการเป่าลมผ่านช่องแคบ ๆ เข้าไปในท่อ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวขยายเสียง หรือตัวกำธร ระดับเสียงสูงต่ำจะขึ้นอยู่กับความยาวและเส้นผ่าศูนย์กลางของตัวขยายเสียง หรือตัวท่อและความแรงของลมที่เป่าเข้าไปในตัวท่อ ลำตัวของเครื่องดนตรีประเภทนี้จะมีรูเปิดปิดด้วยคีย์รอบ ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดระดับเสียงต่าง ๆ ได้ การที่เรียกเครื่องดนตรีประเภทนี้ว่าเครื่องลมไม้ ก็เพราะตัวท่อทำด้วยไม้ ปัจจุบันนี้แม้ว่าเครื่องดนตรีประเภทเครื่องลมไม้ นี้เองจะเป็นตัวสร้างสีสัน ความกระฉ่มกระจิมความงดงามให้กับวงดุริยางค์ เครื่องดนตรีประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 เครื่องดนตรีประเภทขลุ่ย (Flute Instruments) เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่งที่พัฒนาการมาพร้อมกับอารยธรรมของมนุษย์ ขลุ่ยแบ่งตามลักษณะการเป่าออกเป็น 2 แบบ คือ ขลุ่ยที่เป่าตรงปลาย (End Blown Flute) ได้แก่ เรคอร์ดเดอร์กับขลุ่ยที่เป่าด้านข้าง (Side Blown Flute) ได้แก่ ฟลูต ปิคโคโล

2.2 เครื่องดนตรีประเภทปี่ (Reed Instruments) เครื่องดนตรีประเภทนี้ยังแบ่งเป็นชนิดลิ้นคู่ (Double Reed Instruments) กับชนิดลิ้นเดี่ยว (Single Reed Instruments) เครื่องดนตรีในกลุ่มนี้ได้แก่ โอโบ คอร์อังเกลส์ หรืออิงลิชฮอร์น บาสซูน คลาริเน็ต แซกโซโฟน เป็นต้น

3. เครื่องลมทองเหลือง (Percussion Instruments) คือ เครื่องดนตรีที่เราเรียกว่าแตรนั่นเอง ถ้าหากว่า เครื่องลมไม้เป็นเครื่องแถมเติมเสริมแต่งให้วงดุริยางค์มีสีสันบรรเจิดงดงามแล้ว กลุ่มเครื่องลมทองเหลือง หรือแตรก็จะเป็นเครื่องดนตรีที่ทำให้วงดุริยางค์มีพลังอำนาจ และความสง่างามยิ่งขึ้น เครื่องดนตรีในกลุ่มนี้ได้แก่ ฮอรั่น หรือเฟรนช์ฮอรั่น ทรัมเป็ต ทรอมโบน ทูบา เป็นต้น

4. เครื่องประกอบจังหวะ (Percussion Instruments) เครื่องดนตรีกลุ่มนี้จะให้เสียงได้ด้วยการทำให้แผ่นหนังที่ขึง หรือหากวัตถุที่เป็นของแข็ง เช่น โลหะ หรือ ไม้เกิดความสั่นสะเทือนด้วยการตี เคาะ เขย่า หรือกระทบกัน เครื่องดนตรีเหล่านี้บางชนิดมีตัวขยายเสียง บางชนิดก็ไม่มีตัวขยายเสียง เครื่องดนตรีกลุ่มนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 เครื่องดนตรีที่มีระดับเสียงแน่นอน (Instruments of Definite Pitch) ได้แก่ กลองทิมปานี ไซโลโฟน กลองเค็นสปีด ระฆังราว เป็นต้น

4.2 เครื่องดนตรีที่มีระดับเสียงไม่แน่นอน (Instruments of Indefinite Pitch) ได้แก่ กลองเล็ก กลองใหญ่ รัมมะนา กรับสเปน กิ่ง เป็นต้น

5. **เครื่องลิ่มนิ้ว (Keyboard Instruments)** เครื่องดนตรีประเภทนี้จะมีแถวลิ่มนิ้วเป็นอันยาวๆ เรียงกันเป็นแผงทำหน้าที่เป็นคีย์ (กุญแจเสียง) เมื่อผู้เล่นใช้นิ้วกดที่ลิ่มนิ้วเหล่านี้จะเกิดเสียงขึ้น โดย ลูกค้อนที่อยู่ใต้ลิ่มนิ้วเหล่านี้จะไปตีที่สายลวดที่ขึงตึง หรือตีที่แท่งโลหะ ทำให้เกิดระดับเสียงต่าง ๆ ขึ้น เครื่องดนตรีลิ่มนิ้ว ได้แก่ ออร์แกน เปียโน ฮาร์พซิคอร์ด อิเล็กโทรน เป็นต้น

แกรนด์เปียโน

ฮาร์พซิคอร์ด

ออร์แกน

อิเล็กโทรน

เปียโนไฟฟ้า

วงดนตรีสากล

วงดนตรีสากลที่บรรเลงในปัจจุบัน มีการเรียกชื่อต่าง ๆ กันออกไปหลายลักษณะ พิจารณาจากรูปแบบการผสมวงด้วยเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ สามารถจำแนกวงออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. **วงแชมเบอร์ (Chamber Ensembles)** เป็นวงดนตรีขนาดเล็กผสมด้วยเครื่องดนตรี 2-9 ชิ้น เหมาะที่จะบรรเลงในห้องโถงหรือสถานที่ที่ไม่ใหญ่โตนัก บทเพลงที่ใช้บรรเลงต้องประพันธ์ขึ้นสำหรับวงดนตรีนั้น ๆ ของวงดนตรีแบบนี้ก็คือ เครื่องดนตรีทุกเครื่องมีความสำคัญเท่ากันหมด แต่ละแนวเสียงจะใช้เครื่องดนตรีเพียง 1 เครื่องบรรเลง วงแชมเบอร์จะเรียกชื่อตามจำนวนเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประสมวง ดังนี้

2 คน	เรียก	คูเอต (Duet)
3 คน	เรียก	ทรีโอ (Trio)
4 คน	เรียก	ควอเตต (Quartet)
5 คน	เรียก	ควินเตต (Quintet)
6 คน	เรียก	เซ็กซ์เตต (Sextet)
7 คน	เรียก	เซพเตต (Septet)
8 คน	เรียก	ออกเตต (Octet)
9 คน	เรียก	โนเนต (Nonet)

2. วงออร์เคสตรา (Orchestra) วงออร์เคสตรา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 วงแชมเบอร์ออร์เคสตรา (Chamber Orchestra) มีผู้บรรเลงจำนวน 10 – 20 คน แนวการบรรเลงจะถูกกำหนดไว้สำหรับนักดนตรีหลายคน

2.2 วงซิมโฟนีออร์เคสตรา (Symphony Orchestra) วงซิมโฟนีออร์เคสตรา ประกอบด้วยเครื่องดนตรีทุกประเภท คือ เครื่องสาย เครื่องลมไม้ เครื่องทองเหลือง เครื่องตี กระบะต่าง ๆ รวมทั้งเปียโน และฮาร์พ เป็นลักษณะการประสมวงที่สมบูรณ์ที่สุด ขนาดของวงได้กำหนดโดยจำนวนผู้บรรเลงในกลุ่มเครื่องสาย ดังนี้

- วงขนาดเล็ก (Small Orchestra) มีผู้บรรเลงประมาณ 40 – 60 คน
- วงขนาดกลาง (Medium Orchestra) มีผู้บรรเลงประมาณ 60 – 80 คน
- วงขนาดใหญ่ (Full Orchestra) มีผู้บรรเลงประมาณ 80 คนขึ้นไป

ในวงซิมโฟนีออร์เคสตรา นอกจากจะมีไวทยากรแล้ว ยังต้องมีหัวหน้าวง หรือหัวหน้ากลุ่มในไวโอลินที่หนึ่งอีก 1 คน อังกฤษ เรียกว่า ลีดเดอร์ (Leader) ส่วนอเมริกัน เรียกว่า ตอนเสิร์ตมาสเตอร์ (Concert Master) สำหรับเพลงที่ใช้บรรเลงด้วยวงซิมโฟนีออร์เคสตรานั้น ได้แก่ เพลงโอเวอร์เจอร์ ซิมโฟนี คอนแชร์โต และเพลงที่ประพันธ์ขึ้นสำหรับวงซิมโฟนีออร์เคสตรา

3. วงแบนด์ (Band) เป็นการผสมวงดนตรีที่ใช้เครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องลมไม้ เครื่องลมทองเหลือง และเครื่องประกอบจังหวะ วงแบนด์แบ่งออกได้หลายประเภทด้วยกัน ดังนี้

3.1 ซิมโฟนิคแบนด์ (Symphonic Band) เป็นการประสมวงที่เน้นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าชนิดต่าง ๆ เป็นสำคัญ และมีเครื่องประกอบจังหวะตามความเหมาะสม ใช้บรรเลงในร่มในห้องประชุม หรือห้องจัดแสดงดนตรี บทเพลงที่ใช้บรรเลงต้องเขียนขึ้นโดยเฉพาะ

3.2 มาร์ชชิ่งแบนด์ (Marching Band) เป็นวงดนตรีที่มีอยู่ตามโรงเรียนต่าง ๆ เหมาะสำหรับบรรเลงกลางแจ้ง เช่น บรรเลงนำขบวนพาเหรด บรรเลงในสนามกีฬาแปรรูปขบวนต่าง ๆ บรรเลงในงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ ที่ต้องการความครึกครื้น สนุกสนาน และความเข้มแข็ง เพลงที่บรรเลงมีทั้งเพลงมาร์ชต่าง ๆ และเพลงลีลาแบบอื่น ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเพลงมาร์ช นำมาเรียบเรียงใหม่เพื่อบรรเลงโดยวงมาร์ชชิ่งแบนด์โดยเฉพาะ เครื่องดนตรีที่นำมาประสมในวงมาร์ชชิ่งแบนด์คือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า และเครื่องตีกระทบประกอบจังหวะ ถ้าดูจากการประสมวงของเครื่องดนตรีแล้ว วงมาร์ชชิ่งแบนด์สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.2.1 แตรวง (Brass Band) ประสมวงดนตรีด้วยเครื่องดนตรีเพียง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเครื่องลมทองเหลือง และกลุ่มเครื่องประกอบจังหวะ

3.2.2 วงโยธวาทิต (Military Band) ประสมวงดนตรีด้วยเครื่องดนตรี 3 กลุ่ม เหมือนซิมโฟนิคแบนด์ คือ กลุ่มเครื่องลมไม้ กลุ่มเครื่องลมทองเหลือง และกลุ่มเครื่องประกอบจังหวะ

3.3 วงบิ๊กแบนด์ (Big Band) คือ วงดนตรีแจ๊สประเภทหนึ่งเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ราวปี ค.ศ. 1920 นักดนตรีแจ๊สทั้งหลายมีความคิดที่จะทำให่วงดนตรีแจ๊สทัดเทียมกับวงดนตรีประเภทดุริยางค์ (Orchestra) ซึ่งเป็นวงดนตรีขนาดใหญ่ที่ได้พัฒนามาช้านานแล้ว จึงได้รวมตัวกัน บรรเลงด้วยจำนวนนักดนตรีที่มากกว่าที่เคยรวมตัวกันมาคือ ประมาณ 12 – 17 คน ซึ่งแต่เดิมวงดนตรีแจ๊สจะมีนักดนตรีประมาณ 4 – 8 คน เท่านั้น เครื่องดนตรีที่ใช้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแซกโซโฟนขนาดต่าง ๆ รวมทั้งปิคคลาริเน็ตด้วย กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มเครื่องทองเหลืองประกอบด้วย แตรคอร์เนต หรือแตรทรัมเป็ต และสไลด์ทรอมโบน กลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มเครื่องประกอบจังหวะ ซึ่งประกอบไปด้วยกลองขนาดต่าง ๆ แบนโจ กีตาร์ เบส รวมทั้งเปียโนด้วย

3.4 วงคอมโบ (Combo) คือ วงดนตรีขนาดเล็ก ที่เกิดขึ้นหลังจากวงบิ๊กแบนด์เสื่อมความนิยมลง จำนวนนักดนตรีที่ลดลงคือเครื่องเป่าต่าง ๆ เหลือเพียงเครื่องละ 1 – 2 คน เครื่องดนตรีที่ใช้อยู่ก็คือเครื่องประกอบจังหวะทั้งหลาย เช่น กลองชุด กีตาร์ เบส เปียโน หรือออร์แกน เครื่องดนตรีอื่น ๆ ก็สามารถนำมาประสมวงเพิ่มเติมได้ตามความต้องการ จุดมุ่งหมายของการบรรเลงด้วยวงคอมโบ คือ บรรเลงประกอบขับร้อง บรรเลงเพื่อการฟัง บรรเลงประกอบการเต้นรำ และบรรเลงเพื่อประกอบการแสดงต่าง ๆ

3.5 วงสตริงคอมโบ (String Combo) คือ วงดนตรีที่มีการประสมวงเหมือนกับวงคอมโบ แต่จะแตกต่างกันที่ลักษณะของบทเพลงที่บรรเลง เพลงที่บรรเลงด้วยวงสตริงคอมโบจะออกไปในแนวของเพลงร็อก (Rock) มากกว่าวงคอมโบ กีตาร์จะมีบทบาทในการบรรเลงมาก ดังนั้นจึงเพิ่มกีตาร์เป็น 2 ตัว ทำหน้าที่ดีดคอร์ด 1 ตัว อีก 1 ตัว ที่เหลือจะทำหน้าที่บรรเลงทำนองสอดแทรกต่าง ๆ เช่น บรรเลงทำนองในตอนต้นบทเพลง ล้อรับเสียงขับร้อง โซโล (Solo) และดีดทำนองท่อนลงจบ กีตาร์ตัวเล็กจะมีชื่อเรียกว่า กีตาร์ลีด (Guitar Lead) หรือกีตาร์โซโล (Guitar Solo)

ประเภทของเพลงสากล

1. ประเภทเพลงร้อง (Vocal Music) เป็นบทเพลงที่ใช้ขับร้อง ซึ่งอาจเป็นการร้องเดี่ยว (Aria) หรือขับร้องกลุ่มประสานเสียง (Choir, Chorus) โดยจะมีดนตรีประกอบ (Accompaniment) หรือไม่มีก็ได้แล้วแต่ การขับร้องนี้ถือว่าการเสนอผลงานศิลปะทางดนตรีในอันดับแรกสุดของมนุษยชาติ และในเวลาต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มศรัทธา หรือมีความเชื่อมั่นต่อสิ่งศักดิ์ร่วมกันมากยิ่งขึ้น ก็ทำให้ศาสนาอุบัติขึ้น การขับร้องและการบรรเลงต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ มีวิวัฒนาการกลายเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา

1.1 เพลงร้องในศาสนา (Sacred Music) นั้นได้แก่ เพลงฮิมน์ (Hymn) คันตาต้า (Cantata) คอโรล (Chorale) แมส (Mass) โมเต็ต (Motet) โอราทอรีโอ (Oratorio) ซาล์ม (Psalm) และรีควีเยม (Requiem)

1.2 เพลงร้องสำหรับชาวบ้าน (Secular Music) ซึ่งจะปฏิบัติและฟังกันตามบ้าน นับตั้งแต่พระราชวงศ์ลงมาถึงกระท่อมคนยากจนนั้น ได้แก่ เพลงอาร์ทซอง (Art Song) มาดริกัล (Madrigal) เซอรีเนด (Serenade) และลัลลาบาย (Lullaby) ในปัจจุบันนี้ทั้งหมดความนิยมลงไปคงจะเหลือเพลง Serenade ที่ยังคงมาเสนอกันในรูปของการบรรเลง

เพลงร้องสำหรับชาวบ้าน ในยุคต้นจนถึงยุคกลางของคนตรี บรรดานักบวชในนิกายโรมันคาทอลิกมีอิทธิพลต่อการดนตรีมาก เพราะถือว่าดนตรีเป็นของพระเจ้า (Divine Art) ที่พระเจ้าประทานมาให้แก่พวกเขาเพื่อใช้เป็นสะพานเชื่อมโยงวิญญาณของมนุษย์กับพระเจ้า ดังนั้นบรรดาพระเหล่านี้จึงไม่ยอมให้ชาวบ้านธรรมดาได้เรียนรู้การดนตรีนอกจากพวกนักบวช แต่ถึงกระนั้นพวกชาวบ้านในสมัยนั้นก็ยังมีเพลงร้องของตนเองเช่นกัน ซึ่งเป็นเรื่องราวของเขาเองในชีวิตประจำวัน เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ เพลงร้องสำหรับชาวบ้าน ได้แก่

1.2.1 อาร์ทซอง (Art Song) คือ เพลงร้องเดี่ยวที่มีเนื้อร้องนำมาจากบทกวี หรือโคลงกลอนที่ไพเราะ

1.2.2 แมดริกัล (Madrigal) เป็นบทเพลงที่บรรยายธรรมชาติ ภูมิประเทศ ท้องทุ่งนา ป่าเขา หรือบางทีอาจเป็นการเสียดสีบางสิ่งบางอย่าง สำหรับให้คนร้องเพียง 2 เสียง หรือมากกว่า

1.2.3 เซอรีเนด (Serenade) เป็นเพลงยามเย็นหรือยามค่ำ เนื้อร้องเป็นลักษณะเพลงเกี่ยวกับสาว

1.2.4 ลัลลาบาย (Lullaby) เนื้อเรื่องจะมีลักษณะเป็นเพลงกล่อมเด็ก

2. ประเภทเพลงบรรเลง ซึ่งจะมีทั้งที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีน้อยชิ้น ไปจนถึงบรรเลงด้วยวงดุริยางค์ขนาดใหญ่ทั้งวง ส่วนใหญ่บทเพลงบรรเลงเหล่านี้ยังได้รับความนิยมกันมาก และถือกันว่าเป็นบทเพลงที่มีคุณค่าทางด้านศิลปะ ดนตรี อย่างมากเช่นกัน ประเภทของเพลงบรรเลงต่าง ๆ ได้แก่

2.1 โซนาต้า (Sonata) คือ บทเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีชิ้นเดียว หรือไม่เกิน 2 ชิ้น เป็นบทเพลงขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยท่อนเพลง (Movement) 3 หรือ 4 ท่อน แต่ละท่อนจะมีความยาว และความสมบูรณ์ในตัวเอง โดยทั่ว ๆ ไปโซนาต้าจะมีลักษณะดังนี้

ท่อนที่ 1 (1 st Movement) จะมีลีลาที่เร็วหรือค่อนข้างเร็ว

ท่อนที่ 2 (2 nd Movement) จะมีลีลาที่ช้าเต็มไปด้วยอารมณ์ที่อ่อนหวานซาบซึ้งกินใจ

ท่อนที่ 3 (3 rd Movement) จะมีลีลาที่ปานกลางมีลักษณะเบาสมอง ร่าเริง แจ่มใส
ระคนตลกขบขัน

ท่อนที่ 4 (4 th Movement) หรือท่อนจบ จะมีลีลาที่เร็วมาก

2.2 ซิมโฟนี (Symphony) คือ บทเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับบรรเลงด้วยวงดุริยางค์ทั้งวง เป็นบทเพลงที่มีโครงสร้างขยายที่สุดของบรรดาโครงสร้างทั้งหลายของบทเพลงและถือกันว่าเป็นบทเพลงที่มีการพัฒนาถึงจุดสุดยอดที่สุดในด้านแบบแผน ความละเอียดอ่อนทั้งหลายทั้งปวงใน

บทเพลง ซิมโฟนีจะประกอบด้วยท่อนเพลงที่มีขนาดความยาวมากกว่า 1 ท่อนขึ้นไป และจะไม่เกิน 4 ท่อน โครงสร้างโดยทั่ว ๆ ไปของซิมโฟนีจะประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ท่อนที่ 1 (1 st Movement) จะมีลีลาที่เร็วหรือค่อนข้างเร็ว

ท่อนที่ 2 (2 nd Movement) จะมีลีลาที่ช้า

ท่อนที่ 3 (3 rd Movement) จะมีลีลาที่ปานกลาง

ท่อนที่ 4 (4 th Movement) หรือท่อนจบ จะมีลีลาที่เร็ว หรือเร็วมาก

2.3 คอนแชร์โต (Concerto) คือ บทเพลงบรรเลงที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อให้เครื่องดนตรีเครื่องใดเครื่องหนึ่งบรรเลงเคียงร่วมกับวงดุริยางค์ หรือประพันธ์กับวงดุริยางค์ แทนที่จะมีการบรรเลงด้วยวงดุริยางค์อย่างเดียว หรือบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีเดี่ยวแต่อย่างเดียว คอนแชร์โตก็จะมีทั้งการเดี่ยวและการบรรเลงของเครื่องดนตรีร่วมกัน บางครั้งจะมีเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งบรรเลงเดี่ยวบ้าง เล่นคลอไปกับวงดนตรีบ้าง หรือโต้ตอบกับวงดนตรีบ้าง คอนแชร์โตจะประกอบด้วยท่อนเพลงเพียง 3 ท่อน ลักษณะโดยทั่วไปของคอนแชร์โตจะเป็นดังนี้

ท่อนที่ 1 (1 st Movement) จะเริ่มด้วยวงดุริยางค์บรรเลงนำและจะมีเครื่องดนตรีที่บรรเลงเดี่ยว สอดแทรกทำนองขึ้นมาและในท่อนนี้ผู้บรรเลงเดี่ยว (Soloist) จะเล่นในลักษณะที่เรียก คาเดนซ่า (Cadenza) คือ เครื่องดนตรีอื่น ๆ จะหยุดหมดแล้วปล่อยให้ผู้แสดงเดี่ยวได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ ลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของท่อนนี้จะเร็วหรือค่อนข้างเร็ว

ท่อนที่ 2 (2 nd Movement) จะมีการสร้างแนวทำนองขึ้นมาอีกทำนองหนึ่ง แต่เป็นแนวสำรอง (Sub Dominant) ในท่อนนี้จะมีลีลาที่ช้าแบบเพลงหวาน ๆ

ท่อนที่ 3 (3 rd Movement) ในท่อนนี้จะมีการบรรเลงเดี่ยวอีกครั้ง ลีลาของบทเพลงในท่อนนี้เร็ว หรือค่อนข้างเร็วมาก

สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเดี่ยวนั้น ส่วนใหญ่มักจะใช้ไวโอลิน หรือเปียโน มีเครื่องดนตรีอื่นบ้าง เช่น ฟลูต โอโบ บาสซูน ฮอว์น ทรัมเปท แต่ก็ไม่มากนัก เปียโน นับว่าได้รับความนิยมนิยมสูงสุด

2.4 โอเวอร์เจอร์ (Overture) หรือเรียกกันว่า เพลงโหมโรง เป็นเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับบรรเลงนำ ก่อนการแสดงอุปรากร บัลเลต์ และคอนเสิร์ตจะมีเพียงท่อนเดียว และมีความยาวประมาณ 6 – 7 นาที

ดนตรีกับชีวิตประจำวัน

ในทุกขณะที่ชีวิตมนุษย์กำลังดำเนินไปนั้น จะมีเสียงต่าง ๆ เข้ามากระทบโสตประสาทอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การที่มนุษย์จะได้ยินหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับผู้นั้นสนใจที่จะฟังหรือไม่ฟัง และอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับเสียงนั้นว่าดังพอที่จะทำให้มนุษย์ได้ยินหรือไม่

ถ้ามนุษย์ตั้งใจฟังเสียงที่มากกระทบโสตประสาทของตน มนุษย์ผู้นั้นก็จะรู้สึกได้เองว่าเสียงทั้งหลายที่ได้ยินอยู่นั้น มีทั้งที่น่าฟังและที่ไม่น่าฟัง ซึ่งความน่าฟังหรือไม่น่าฟังก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของเสียงเป็นส่วนสำคัญอันดับแรก ส่วนที่สองขึ้นอยู่กับสภาวะทางจิตใจของอารมณ์ และส่วนสุดท้ายก็คือ สภาพร่างกายของมนุษย์เองรวมกัน

เสียงของคนตรีจัดได้ว่าเป็นเสียงที่น่าฟังสำหรับมนุษย์ เพราะมนุษย์ได้เพียรพยายามสร้างเสียงดนตรีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว ทั้งโดยการใช้เสียงของตนเองร้อง และโดยการใช้เครื่องมือในลักษณะต่าง ๆ เป็นสื่อสำหรับสร้างเสียงดนตรีที่ฟังประสงค์สำหรับตน

ดังนั้นดนตรีจึงเป็นพัฒนาการของเสียงทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่โดยรอบ ให้กลายเป็นเสียงที่มีระเบียบและงดงามขึ้น วิวัฒนาการของวิถีชีวิตมนุษย์จะมีผลต่อวิวัฒนาการทางดนตรีด้วยเช่นกัน ดูได้จากกรณีที่มนุษย์เจริญจนกลายเป็นสัตว์สังคมที่มีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม คนตรีก็น่าจะเข้าไปมีบทบาทต่อมนุษย์ตามเงื่อนไขของสังคมนั้น ๆ ด้วย

การศึกษาอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาอันยาวนานในด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ทำให้ทราบว่า วัฒนธรรมอันหลากหลายของมนุษย์ชาติเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ในโลกนี้มีส่วนทำให้ดนตรีเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในทุกชั้นทุกตอนและทุกกิจกรรมของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

เมื่อเริ่มเกิดมาเป็นทารก มนุษย์จะได้ยินเพลงแห่งล่อมจากมารดาหรือญาติผู้ใหญ่ผู้ที่เลี้ยงดูทารก เพลงแห่งล่อมเด็กในวัยทารกจึงเป็นประสบการณ์ทางดนตรีรุ่นแรก ๆ ของมนุษย์ เพลงกล่อมเด็กไม่ว่าจะเป็นของชนชาติใดภาคใดก็ตาม มักจะมีลีลาจังหวะที่ค่อนข้างช้าเนิบนาบ ทำนองก็จะดำเนินไปในแนวออนเรียบง่ายไม่กระโดดข้ามขั้นในระยะไกล ลักษณะของเพลงกล่อมเด็กเช่นนี้จึงทำให้ทารกที่ได้ยินได้ฟังมีสมาธิ สงบ นิ่ง ซึ่งก็จะช่วยให้ทารกหลับได้โดยไม่ยาก นอกจากนี้แล้วเสียงร้องเพลงแห่งล่อมก็เป็นเสียงที่ทารกคุ้นเคยและจดจำได้ดีอยู่แล้ว ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจและรู้สึกปลอดภัย การร้องเพลงกล่อมเด็กจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่ผู้ใหญ่ผู้สูงอายุ กระทำต่อผู้เยาว์เพื่อเป็นการเตรียมผู้เยาว์เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป เพลงกล่อมเด็กของชาวบ้านมักจะมีเสียงง่าย และมีลักษณะเฉพาะตัว และจะมีความแตกต่างกันระหว่างชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง ในส่วนของชั้นสูง เช่น ชั้นปกครองนั้น เพลงกล่อมพระบรรทมสำหรับพระโอรส พระธิดาของกษัตริย์จะมีความไพเราะประณีตมากยิ่งขึ้น

เมื่อผ่านพ้นจากวัยทารกมาเป็นวัยเด็กเล็กก่อนวัยเรียน เพลงสำหรับเด็กในวัยนี้จะเป็นสื่อแห่งการขัดเกลาทางสังคมร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ โดยจะเป็นเพลงจำพวกเพลงสั้น ๆ ง่าย ๆ องค์กรประกอบทางดนตรีก็จะไม่ซับซ้อนไม่ยุ่งยาก เนื้อหาหรือคำร้องของเพลงมักจะหลากหลายครอบคลุมเรื่องราวขององค์ความรู้และคุณธรรมที่จะต้องปลูกฝังจิตสำนึกในความรักของบุพการี และบางเพลงจะให้ความสนุกสนานด้วยอารมณ์ขัน ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาใดเรื่องใดเพลงเด็กก่อนวัยเรียนส่วนมากมักจะส่งเสริมทางด้านการใช้จินตนาการมากบ้างน้อยบ้างตามความเหมาะสม

เมื่อถึงวัยเรียน โรงเรียนที่มองเห็นความสำคัญของดนตรีจะเริ่มให้ความรู้ทางด้านดนตรีแก่เด็กในระดับชั้นอนุบาล ในวัยระดับชั้นประถมศึกษาอย่างจริงจัง โดยจะทำการสอนบทเพลงที่มีความเหมาะสมกับระดับของเด็กในวัยเรียน พร้อมกับการเริ่มสอนวิชาการทางด้านดนตรีไปด้วยทีละเล็กทีละน้อย โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาที่เข้าใจการดนตรีจะเริ่มเน้นการสอนให้เด็กนักเรียนในวัยนี้ได้รู้จักการฟังเพลงฟังดนตรีเป็นตั้งแต่ในวัยนี้ เพราะดนตรีสำหรับเด็กในวัยนี้จะมีหลากหลายครอบคลุมตั้งแต่ทำนองเสนาะของบทสวดมนต์ ทำนองเสนาะของคำร้อยกรองประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงเพลงพื้นเมืองในชาติของตน แม้แต่ในชุมชนที่ยังไม่มีระบบโรงเรียนดนตรีก็ยังมีบทบาทในการสอนสิ่งสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังเช่น คนเผ่าอินเดียนแดงบางเผ่าชนซึ่งผู้หญิงจะใช้ชื่อของพี่ชายหรือชื่อของน้องชายตนเองนำไปตั้งชื่อให้ลูกชายที่เกิดใหม่ของตน และผู้เป็นแม่จะสอนให้ลูกชายร้องเพลงเพื่อแนะนำตัวเองให้ลูก หรืออาของตนได้รู้จักเมื่อเติบโตถึงวัยอันสมควร ซึ่งบทเพลงดังกล่าวนี้จะเป็นเสมือนสื่อแห่งการเชื่อมโยงระบบเครือญาติภายในสังคมของชนเผ่า

เมื่อถึงวัยที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่น สังคมบางสังคมจะมีพิธีต่าง ๆ เช่น การโกนจุก การทำสูหนัด หรือการเดินระบบของเด็กวัยรุ่น พิธีกรรมเหล่านี้อาจเรียกด้วยคำกลาง ๆ ว่า พิธีกรรมแรกเริ่มเหตุผลก็คือเพื่อให้ใกล้เคียงกับคำว่า Initiation Rite ในภาษาอังกฤษ บางเผ่าชนเผ่าเวนดา (Venda) ในแอฟริกาใต้ จะให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมนี้เป็นอย่างมาก และดนตรีก็จะเป็นกิจกรรมหลักของพิธีกรรมแรกเริ่มดังกล่าวอย่างจริงจัง

ชนชาวไทยผู้ซึ่งเป็นพุทธมามกะ จะมีการบวชอันเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การบรรพชาสามเณร และการอุปสมบทพระภิกษุในหลายท้องถิ่นจะนิยมทำการเรียกขวัญนาค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีบวช ท่วงทำนองที่ใช้กับคำเรียกขวัญนาคานจะเป็นเพลงขับประเภทบทสวด (Chant) ในสังคมของชาวไทยใหญ่ การบรรพชาสามเณรหรือปอยต่างลงตามภาษาไทยใหญ่นั้นจะเป็นประเพณีที่ให้ดนตรีมีบทบาทเป็นอย่างมากในพิธีกรรมคือ มีการขับร้อง (มีเฮ็ดความ) มีกลองมองเซิง และมีกลองกันยาว ใช้ในช่วงเวลาต่าง ๆ กันของพิธีการปอยต่างลง

ในวัยหนุ่มสาว มนุษย์จะมีความสนใจในการเลือกคู่ครองเพื่อก่อสร้างครอบครัวของตน ในขบวนการเลือกคู่ของมนุษย์จะมีการเกี่ยวพาราสิอยู่ด้วย ซึ่งวิธีของการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาวจะมีความแตกต่างกันออกไปตามเผ่าพันธุ์ โดยจะมีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายแสดงออกก่อนและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายรับ หรือไม่ก็แสดงออกได้อย่างตัดเทียมกันทั้งสองฝ่าย การเกี่ยวพาราสิของบางเผ่าชนจะมีการใช้คำที่เป็นปริศนาหรือคำพังเพยที่มีความหมายของการสื่อความรัก คำปริศนาหรือคำพังเพยจำพวกนี้มักจะมีทำนองเสนาะและมีลีลาจังหวะที่สามารถทำให้เป็นดนตรีขับร้องได้

นอกเหนือจากการขับร้องบทเพลง เครื่องดนตรีก็มักจะถูกนำมาใช้เพื่อบอกความรัก ดังเช่น ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์จะมีเครื่องดนตรีที่มีบทบาทเป็นสื่อแห่งความรักเป็นอย่างมาก คือ จิ้งหรีด (Jew' s Harp) ซึ่งชาวไทยภูเขาหลายเผ่ายังคงใช้เครื่องดนตรีนี้อยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีเครื่องดนตรีประเภทขลุ่ย เช่น ขลุ่ยจุมก (Nose Flute) ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายตามเกาะต่าง ๆ ของประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ปาปัวนิวกินี เป็นต้น ในแถบยุโรปใต้เครื่องดนตรีประเภทกีตาร์และแมนโดลินจะมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในการบรรเลงดนตรียามค่ำ (Serenada) ของชายหนุ่มผู้ซึ่งมาเยือนและเล่นบรรเลงอยู่ใต้หน้าต่างห้องของหญิงสาวที่ตนหลงรัก ส่วนในประเทศไทยของเรา เพลงพื้นบ้านจำนวนมากมักจะเป็นเพลงเกี่ยวพาราตีโดยเนื้อหา เช่น เพลงเรือ ลำตัด ลำ ขับ จ้อย และซอ เป็นต้น

ในประเพณีของการแต่งงาน จะเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่เรามักจะพบเห็นว่ามีดนตรีเป็นส่วนร่วมในพิธีกรรม เช่น มีดนตรีในขบวนแห่ขันหมาก คำอวยพรแก่คู่สมรสซึ่งมีทำนองของการขับลำนำเพื่ออบรมสั่งสอนคู่สมรส และการใช้ดนตรีกล่อมหล่อนหลังจากการส่งตัวคู่สมรสเข้าเรือนหอ เป็นต้น ปัจจุบันนี้เรามักจะพบเห็นดนตรีในงานเลี้ยงฉลองสมรสเสมอ ซึ่งดนตรีในงานลักษณะนี้แม้ว่าจะไม่ได้มีบทบาทในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของพิธีการ แต่ก็ยังถือได้ว่ามีส่วนร่วมอย่างน้อยที่สุดก็นับได้ว่าอยู่ในฐานะเป็นมหรสพหรือเป็นสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนหนึ่งของงานแต่งงาน

การทำงาน เป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับวิถีชีวิตมนุษย์ การทำงานที่จะต้องใช้แรงงานของคนจำนวนหลาย ๆ คนช่วยกันทำงาน ดนตรีก็จะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทำงานนั้น ๆ ด้วยบทเพลงประเภทนี้เรียกว่า เพลงทำงาน (Work Song) ซึ่งพบว่ามียู่ทั่วทุกมุมโลก ตัวอย่างที่อยู่ใกล้ ๆ ตัวเรา ได้แก่ เพลงคนลากซุง ที่มีสร้อยว่า “สุข เล สุข สุข เสละวา” เพลงพายเรือ ที่มีลูกคู่ร้องรับว่า “ฮ้า ไส้ เข็ยบ เข็ยบ” เป็นต้น คำประเภทนี้จะพบในเพลงทำงานทั่ว ๆ ไป นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีตัวอย่างอื่น ๆ อีก เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง เพลงปั่นด้าย เพลงเดินกำรำเคียว เพลงดำข้าว เป็นต้น

การศึกษาทางด้านจิตวิทยาดนตรีที่ดำเนินมาแล้วหลายทศวรรษ ได้มีข้อมูลเพิ่มเติมมาเป็นลำดับจนสามารถกล่าวได้ว่า จังหวะของการหลั่งน้ำย่อยอาหารจะดำเนินไปด้วยดีเมื่อมีเสียงดนตรีประกอบ และดนตรีดังกล่าวควรเป็นดนตรีที่มีลีลาจังหวะใกล้เคียงกัน ซึ่ง ได้แก่ ดนตรีบรรเลง (Instrumental Music) ประเภทดนตรีคลาสสิกเบา ๆ (Light Classics) ที่ฟังสบาย ๆ ความรู้ดังกล่าวนี้ ได้ถูกนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการจัดดนตรีระหว่างการรับประทานอาหาร สำหรับผู้พักฟื้นจากอาการป่วยไข้ ซึ่งเพลงที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ผู้ป่วยพักฟื้นมีความรู้สึกริใจอาหารขึ้น

นอกจากความสัมพันธ์ของดนตรีที่มีต่อการหลั่งน้ำย่อยดังกล่าวมาแล้ว ดนตรียังมีคุณประโยชน์ในด้านการบำบัดอาการป่วยไข้ของมนุษย์อีกด้วย ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ในปัจจุบันได้ยอมรับแล้วว่า การรักษาผู้ป่วยด้วยดนตรีตามแบบของพอมดหมอผีที่ได้กระทำกันในสังคมบรรพกาลที่ผ่านมาแล้วนั้น แม้จะไม่ใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็มีใช้เรื่อง

ไร้สาระเลื่อนลอยแต่ประการใด การรักษาคนไข้แบบดั้งเดิมเป็นความเชื่อในอำนาจของดนตรีกับอำนาจที่เหนืออำนาจมนุษย์เป็นหลักแต่การใช้ดนตรีรักษาคนไข้ในโรงพยาบาลที่ทันสมัย ที่อาศัยความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่เกี่ยวกับคุณประโยชน์ของคนตรีในด้านของการบำบัดรักษานี้เป็นสาขาวิชาหนึ่งที่สามารถศึกษาถึงระดับปริญญาได้สาขาวิชาดังกล่าว คือ สาขาวิชาดนตรีบำบัด (Music Therapy) ซึ่งมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศที่เจริญแล้วได้ทำการเปิดสอนเป็นเวลานานแล้ว

ในท้ายที่สุดเมื่อหมดอายุขัย ดนตรีก็ยังคงมีบทบาทในงานศพ ซึ่งเป็นงานที่ผู้เสียชีวิตมิได้เป็นผู้ฟังหรือใช้ดนตรี ดนตรีในงานศพของบางเผ่าพันธุ์จะเป็นส่วนหนึ่งหรือขั้นตอนหนึ่งในพิธีกรรม บางเผ่าพันธุ์ใช้ดนตรีเฉพาะช่วงว่างจากพิธีกรรม บางเผ่าพันธุ์ใช้ดนตรีในขบวนแห่ศพ บางที่ใช้ดนตรีในขณะฝังศพหรือเผาศพ ดังเช่น การเป่าแตรนอน การบรรเลงดนตรีขณะไฟกำลังรูกบนเชิงตะกอน บางทีก็จะมีการใช้ดนตรีในหลาย ๆ ขั้นตอนของพิธีกรรม บางเผ่าพันธุ์มีบทขับร้องคร่ำครวญ ซึ่งหากเป็นงานศพของผู้มีฐานะทางสังคมสูง เช่น เป็นงานศพของชนชั้นปกครองก็จะมีนางร้องให้มาทำหน้าที่นี้ หลายเผ่าพันธุ์มีเพลงอาลัยแต่ผู้ล่วงลับ ซึ่งเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Lament และดนตรีสำหรับงานศพของบางชนชาติสามารถพัฒนาให้เป็นผลงานศิลปะชั้นสูงได้เป็นอย่างดี เช่น ในยุโรปกลาง และยุโรปตะวันตกจะมีดนตรีที่เรียกว่า Requiem ซึ่งได้กลายเป็นผลงานดนตรีที่มีชื่อเสียงของคีตกวีชั้นนำหลายท่าน เช่น โมซาร์ท และบราห์มส์ เป็นต้น

จากตัวอย่างที่ยกมาแล้วนั้น คงเพียงพอที่จะสรุปได้ว่า ดนตรีมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทุกเวลา ในทุกช่วงอายุ และดนตรีจะอยู่ในระหว่างกิจกรรมสำคัญ ๆ ของวิถีชีวิต บทบาทดังกล่าวจะเป็นบทบาททางด้านจิตวิญญาณ มนุษย์ในปัจจุบันมักตกอยู่ใต้อิทธิพลของความเจริญทางวัตถุมาก จนละเลยคุณค่า จิตวิญญาณของคนตรี และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาชิกของสังคมมนุษย์ในปัจจุบันไม่ทราบว่า โดยแท้ที่จริงแล้วดนตรีนั้นมีคุณค่ามากเกินกว่าที่จะถูกระทำเสมือนเป็นเพียงส่วนเกิน เป็นของแถมหรือเป็นเพียงสิ่งแวดล้อมทางไสตประสาทรรมคา ๆ เท่านั้น

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4

ฐานศาสตร์ทางการเคลื่อนไหว

ศิลปะการแสดง เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยคัดแปลงจากธรรมชาติให้ประณีตงดงาม เพื่อให้เป็นที่นิยมยินดี ชัดเจนความคิดและจิตใจให้่องใส อันจะก่อให้เกิดความสุขแก่มวลมนุษยชาติ โดยทั่วไปศิลปะการแสดง ที่สร้างขึ้นสำเร็จสมบูรณ์เกิดขึ้นด้วยทักษะ (Skill) คือความประณีตชำนาญในการปฏิบัติ ที่จะโน้มนำให้มนุษย์รับรสแห่งคุณค่าของความปราณีตศิลป์ที่ศิลปินเป็นผู้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นมา การศึกษาฐานศาสตร์ทางการเคลื่อนไหวย่อมเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในธรรมชาติและองค์ประกอบของการเคลื่อนไหว ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. การเคลื่อนไหวในธรรมชาติ ศิลปะการแสดงไม่สามารถเกิดขึ้นจากฐานศาสตร์ของการเคลื่อนไหวเพียงลำพังแต่ต้องประกอบด้วยฐานศาสตร์แห่งการเห็น “ทัศนศิลป์” โดยใช้ตาเป็นอวัยวะสำคัญ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ การเรียนรู้ การจดจำ ซึ่งนำไปสู่การถ่ายทอดเป็นศิลปะการแสดง ทั้งในลักษณะการเลียนแบบจากธรรมชาติ และการปรับปรุงตกแต่งรูปแบบตามจินตนาการของศิลปินนับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการรับรู้ผ่านประสาทตา เพื่อรับรู้ความงามของทัศนศิลป์ นอกจากนี้ศิลปะการแสดงยังมีส่วนประกอบของอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันคือ กาย และ จิต หากสถานะส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่องมนุษย์จะสูญเสียความสมดุลไป ศาสตร์ทางด้านสุนทรียะให้ประโยชน์ทางด้านจิตแก่มนุษย์อย่างมากมาย จึงสรุปได้ว่ามนุษย์จะปฏิเสธที่จะรับรู้ศาสตร์ด้านนี้ไม่ได้เลย ฐานศาสตร์แห่งการใช้เสียง โดยเฉพาะเรื่องของจังหวะและดนตรี โดยใช้หูเป็นอวัยวะสำคัญในการรับรู้ทางเสียง ทั้งที่เป็นเสียงจากธรรมชาติ และเสียงจากมนุษย์สร้างขึ้นเป็นเสียงหนัก เบาที่เรียงร้อยขึ้นมาอย่างมีระบบ ทั้งได้สอดแทรกอารมณ์จินตนาการหรือความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของศิลปินลงไป และถ่ายทอดออกมาโดยผ่านทางเสียงร้องของมนุษย์ หรือเสียงของเครื่องดนตรีต่าง ๆ กลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าขาดเสียไม่ได้ในชีวิตของมนุษย์เป็นศาสตร์แห่งการได้ยิน “โสตศิลป์” จะเห็นได้ว่าศิลปะการแสดงจะสมบูรณ์ครบองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดการรับรู้ได้จะต้องมีศาสตร์แห่งการเห็นศาสตร์แห่งการได้ยินเป็นส่วนประกอบสำคัญ เพื่อที่จะทำให้ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว “โสตทัศนศิลป์” มีความครบถ้วนสมบูรณ์เกิดความบันเทิงให้แก่จิตใจของมนุษย์บังเกิดความพอใจเป็นสุขและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับความรู้สึกนึกคิดของเรื่องราวและการแสดงออกของศิลปินได้ ศิลปะการแสดงเป็นผลงานของมนุษย์ที่สร้างสรรค์ขึ้นและมีการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ บนโลก ย่อมมีสาเหตุการเกิดและปรากฏเป็นผลตามมาซึ่งมีทั้งทางบวกและลบ มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงจึงมีการสร้างสรรค์ถึงการแสดงที่เลียนแบบธรรมชาติทั้งเจตนาและไม่เจตนา ทำให้เกิดความเป็นมาหรือสาเหตุการเกิดของศาสตร์ด้านการแสดง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ชั้น คือ

1.1 ขั้นที่หนึ่ง เมื่อมนุษย์เกิดความสุขเวทนาหรือทุกข์เวทนา ก็แสดงออกมาโดยไม่เจตนา เช่น เด็กทารกเมื่อพอใจก็หัวเราะ ประบมือ กระโดดโลดเต้น ถ้าไม่พอใจก็ร้องไห้ กระทั่งเท้า ยิงเคียบโตขึ้นเพียงใดก็ริยาที่แสดงออกมาก็ยิ่งมากมายหลายอย่างออกไป และแตกต่างกันออกไปหลายอารมณ์ นับเป็นขั้นต้นของการเกิดเป็นการแสดง

1.2 ขั้นที่สอง เมื่อมนุษย์รู้ความหมายของกิริยาท่าทางมากขึ้น จึงใช้กิริยาเหล่านั้นเป็นภาษาสื่อความหมายให้ผู้อื่นได้รับรู้ความประสงค์โดยมีเจตนา เช่น การแสดงความเสน่หาก็ก็นำแสดงท่าทางหรือชม้ายายสาตา อารมณ์โกรธไม่พอใจ ก็ทำหน้าตาตมึงทึง กระทั่งเท้า จึงเกิดแบบแผนท่าทางที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ

1.3 ขั้นที่สาม เมื่อมนุษย์ผู้ฉลาดชอบความรู้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จึงมีเจตนาที่จะสร้างศิลปะการแสดง โดยการเลียนแบบจากธรรมชาติของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งที่เกิดเองตามธรรมชาติโดยการเลือกเอากิริยาท่าทางต่างๆ ที่แสดงอารมณ์นั้นๆ มาร้อยเรียงให้สอดคล้องและลงตัว จึงเกิดเป็นกระบวนการทำฟ้อนรำของศิลปะการแสดงของไทยเรียกว่า นาฏศิลป์ บุคคลกลุ่มนี้จะได้รับยกย่องให้เป็นศิลปิน ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานการแสดง

2. องค์ประกอบของการเคลื่อนไหว องค์ประกอบของการเคลื่อนไหว แบ่งได้โดยสรุปได้ดังนี้

2.1 ขนบนิยม หมายถึง สิ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาซึ่งประกอบด้วย

2.1.1 การโหมโรง หมายถึง การบรรเลงดนตรีก่อนการแสดง ซึ่งถือว่าเป็นการบูชาครู รวมทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าการแสดงจะเริ่มขึ้นแล้ว

2.1.2 การบูชาครู ก่อนการแสดงจะมีการบูชาครู โดยมีศิระษะฎาธิ์ที่เรียกว่า “พ่อแก่” เป็นสัญลักษณ์แทนครูเทพครูมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงการมีคุณธรรมในวิชาชีพ

2.1.3 การแต่งหน้า การแสดงทุกชนิด นักแสดงจะต้องแต่งหน้า ยกเว้นการแสดงโขน ตัวยักษ์และลิง ซึ่งผู้แสดงสวมหัวโขน

2.1.4 คำประพันธ์ บทละครเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ซึ่งเรียกว่ากลอนบทละคร ส่วนโขนเพิ่มคำประพันธ์ประเภทกาพย์และร่าย

2.2 ผู้แสดง ประกอบด้วย พระ นาง ยักษ์ ลิง ซึ่งได้รับการฝึกหัดมาเป็นอย่างดี โดยผู้แสดงแต่ละประเภทจะมีลีลาท่าทาง เฉพาะตัวที่แตกต่างออกไป ดังนี้

2.2.1 พระ ผู้แสดงตัวพระจะต้องมีบุคลิกที่สง่างาม รูปร่างสูงโปร่ง แขนขางามสมส่วน หน้าตาคมคาย มีช่วงคอกที่ยาวพอประมาณ ไหล่ผึ่ง คิ้วคอกพอสมควร จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับ ทุกส่วนของใบหน้ารับกันได้สัดส่วน

2.2.2 นาง ผู้แสดงตัวนางรูปร่างบอบบางค่อนข้างอ่อนแอ มีความอ่อนช้อย นุ่มนวล ใบหน้ายาวหรือกลมก็ได้ คิ้วคอกพอประมาณ จมูกโด่ง ปากเป็นรูปกระจับ ช่วงลำคอกยาวพอสมควร สัดส่วนสั้นทัดคน ต่ำกว่าตัวพระ

2.2.3 ยักษ์ ผู้แสดงตัวยักษ์ เป็นผู้มีรูปร่างสูงใหญ่ ออกกว้าง ทำทางแข็งแรง บุคลิกน่าเกรงขาม

2.2.4 ลิง ผู้แสดงตัวลิง เป็นผู้มีรูปร่างป้อม เตี้ย ทำทางคล่องแคล่ว บุคลิกขี้เล่น สนุกสนาน

2.3 ลีลาท่ารำ ลีลาท่ารำของนาฏศิลป์ไทยหรือศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว จะเน้นความอ่อนช้อยงดงาม มีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า โดยมีนาฏยศัพท์เป็นตัวกำหนด เพื่อสะดวกในการเรียกชื่อท่ารำ รวมทั้งการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ทำให้ครูผู้ถ่ายทอดและผู้ฝึกหัดมีความเข้าใจตรงกัน ซึ่งจะได้กล่าวถึง “นาฏยศัพท์” คือ ศัพท์ที่ใช้ในวงการนาฏศิลป์ไทย ผู้ศึกษาหรือผู้ดูผู้นาฏยศัพท์ก็จะช่วยให้เข้าใจหรือรู้จักลีลาท่าทางทั้งงดงามได้เอง เพราะผู้ที่รำงามคือผู้ที่รำรำท่าทำได้ถูกต้องลักษณะที่กำหนดไว้ตามนาฏยศัพท์นั้น โดยการแสดงนาฏศิลป์ หรือการฟ้อนรำนั้น ต้องเคลื่อนไหวร่างกายให้สอดคล้องกลมกลืนกันไปทุกส่วนของร่างกาย ดังนี้

2.3.1 ส่วนศีรษะ มีรายละเอียดดังนี้

- 1) เอียง คือ การเอียงศีรษะ ซึ่งจะต้องกลมกลืนกับไหล่และลำตัว ให้เป็นเส้นโค้ง มิใช่เส้นหัก ถ้าเอียงซ้าย หน้าควรเบี่ยงไปทางขวาเล็กน้อย ถ้าเอียงขวา หน้าก็เบี่ยงไปทางซ้ายเล็กน้อย แต่ไม่ถึงกับบิดคางไปจนเส้นเอ็นที่ลำคอขึ้น
- 2) ลักคอ คือ เอียงคนละข้างกับไหล่ที่ตกลง
- 3) เปิดคาง คือ ไม่ก้มหน้าจนคางเป็นชั้นแต่ต้องเปิดปลายคางและทอดสายตาตรงสูงเท่าระดับตาตนเอง หากตาดกมองพื้น ก็เหมือนคนหลับตารำ

2.3.2 ส่วนแขน

- 1) วง คือ ส่วนโค้งของลำแขน งอศอกเล็กน้อย แบ่งออกเป็น
- 2) วงบน คือ ยกแขนไปข้างตัว ทอดศอกโค้ง แขนมีตั้งปลายนิ้วขึ้น
- 3) วงพระ ปลายนิ้วอยู่ระดับแฉ่งศีรษะ วงผายออกกว้าง
- 4) วงนาง ปลายนิ้วอยู่ระดับหางคิ้ว วงแคบกว่าพระ
- 5) วงกลาง ลดระดับความสูงของวงลง ปลายนิ้วสูงระดับไหล่
- 6) วงล่าง ลดมือลงมาอยู่ตรงหน้าท้อง วงพระต้องกันศอกให้ห่างตัวมากกว่านาง ลักษณะมือ อาจแบ ตั้งปลายนิ้วขึ้น หรือจับหงายก็ได้
- 7) วงหน้า ยกแขนมาข้างหน้า วงพระผายกว้างกว่านาง ปลายนิ้วอยู่ระดับแก้มวงนางแคบกว่า และปลายนิ้วอยู่ระดับปาก
- 8) วงพิเศษ อยู่ระหว่างวงหน้า และวงบน

พึงสังเกตว่า ไม่ว่าวงระดับใด ถ้าลักษณะมือแบ ต้องตั้งปลายนิ้วขึ้น และตักข้อศอกลง ถ้าปลายนิ้วตะแคง ข้อศอกจะปิดขึ้น เหมือนแขนคอก เรียกว่า “วงคว่ำ” เป็นลักษณะที่ไม่งาม

9) วงบัวบาน คือ ยกแขนขึ้นข้าง ๆ ตัว ให้ศอกสูงระดับไหล่ หักศอกให้แขนท่อนล่างพับเข้าหาตัว ตั้งฉากกับแขนท่อนบน มือแบหงาย ปลายนิ้วชี้ไปข้างๆ ตัว วงนางแคบเข้าเล็กน้อย เช่น ท่าพรหมลีหน้า

2.3.3 ส่วนมือ มีรายละเอียดดังนี้

1) มือแบ นิ้วชี้ กลาง นาง ก้อย ดัดกัน ตั้งนิ้ว หัวแม่มือกาง หลบไปทางฝ่ามือ หักข้อมือ ไปทางหลังมือเสมอ แต่อาจมีบางท่า ที่หักข้อมือไปทางฝ่ามือ เช่น ท่าป้องหน้า

2) มือจีบ จีบ คือ การกรีดนิ้ว โดยเอานิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือจรดกัน ให้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดข้อแรกปลายนิ้วชี้ นิ้วชี้ ตั้งนิ้ว นิ้วกลาง นาง ก้อย กรีดห่างกัน ตั้งนิ้ว หักข้อมือไปทางฝ่ามือจีบ มี 5 ลักษณะ เรียกชื่อตามลักษณะและตำแหน่ง ดังนี้

- จีบหงาย หงายข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น
- จีบคว่ำ คว่ำข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ลง
- จีบหลัง ส่งแขนไปข้างหลัง ตั้งแขน พลิกข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น ส่งแขน

ให้สูงห่างตัว อาจมีท่าจีบหลังบางท่าที่ยกจีบมาจรดหลังระดับเอว เช่น ท่าพ้อนมาน และท่าในระบำลพบุรี

- จีบวงหน้า คือ วงหน้า แต่มือจีบ หันจีบเข้าหาหน้า
- จีบวงบน คือ วงบน แต่จีบมือ บางที่เรียกว่า จีบปรกข้าง ชีเข้าขมับ

3) ชี้นิ้ว ใช้หัวแม่มือแตะปลายนิ้วก้อย นาง กลาง นิ้วชี้ตั้ง แยกห่างจากนิ้วอื่น ๆ ระดับมือ อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ กัน แล้วแต่ความหมาย

- 4) ม้วนมือ จีบหงาย แล้วม้วนข้อมือ คลายจีบเป็นแบ คว่ำข้อมือ ตั้งปลายนิ้วชี้ขึ้น
- 5) สอดมือ จีบคว่ำ แล้วสอดจีบขึ้น แบหงาย ปลายนิ้วลงล่าง แล้วพลิกข้อมือคว่ำ

ตั้งปลายนิ้วชี้

6) สะบัดมือ เป็นลักษณะมือจีบหงาย แล้วสะบัดนิ้วทั้ง 4 ออกโดยเร็ว เป็นแบหงายปลายนิ้วลงล่าง

2.3.4 ส่วนลำตัว มีรายละเอียดดังนี้

1) กดไหล่ ทำพร้อมกับการเอียงศีรษะ จะเอียงศีรษะโดยไม่กดไหล่ไม่ได้ การกดไหล่ ต้องลงเฉพาะไหล่ อย่าให้สะโพกเอียงไปด้วย

2) ตีไหล่ คือ การกดไหล่ แล้วบิดไหล่ข้างที่กดมาข้างหลัง

3) กล่อมไหล่ คือ กดไหล่ แล้วบิดไหล่ข้างที่กดมาข้างหน้า

4) ยกตัว เป็นกิริยาของลำตัวส่วนกลีดยหน้า ยกขึ้นลง ไหล่จะขึ้นลงตามไปด้วย แต่สะโพกอยู่คงที่ และต้อง ลักคอ ด้วย

2.3.5 ส่วนเข้าและขา มีรายละเอียดดังนี้

1) เหลี่ยม คือ ลักษณะของขาที่เบะห่างกัน เมื่อก้าวเท้า พระต้องกันขาให้เหลี่ยมกว้าง ถ้านางก้าวข้าง ก็ต้องหลบเข้า ไม่ให้มีเหลี่ยม เหลี่ยมยักยิ่งกว้างกว่าเหลี่ยมพระ ส่วนถึงก็ต้องหลบเหลี่ยมลง

2) ประเท้า คือ วางเท้าไว้ด้วยสันเบา ๆ เปิดเผยฝ่าเท้า แล้วประฝ่าเท้าลงกับพื้น แล้วยกเท้าขึ้นการประต้องย่อเข่าที่ยืนเสมอ

3) ยกเท้า คือ การยกเท้าขึ้นข้างหน้า ถ้าเป็นพระ ยกสูง เท้าอยู่ระดับเข่าของขาที่ยืนกันเข้าเบะไปข้าง ๆ ฝ่าเท้าขนานกับพื้น เจริบปลายนิ้วขึ้นเล็กน้อย ถ้าเป็นนาง ยกตรงขึ้นข้างหน้า ไม่ต้องกันเข้า ระดับเท้าต่ำกว่าพระ การยกเท้า มักต่อเนื่องมาจากการประเท้าหรือกระทืบเท้า หรือถอนเท้า

2.3.6 ก้าวเท้า มีรายละเอียดดังนี้

1) ก้าวหน้า คือ การวางฝ่าเท้าลงบนพื้นข้างหน้า โดยวางเส้นเท้าลงก่อน ถ้าเป็นพระจะก้าวเฉียงไปข้าง ๆ ตัวเล็กน้อย กันเข้าเบะให้ได้เหลี่ยม วางเท้าเฉียงปลายเท้าไปทางนิ้วก้อย ช่วงระยะที่ก้าว คือ ให้สันเท้าที่ก้าวอยู่ตรงกับปลายเท้าที่ยืน ห่างกันประมาณ 1 ฟุต ถ้าเป็นนาง วางเท้าลงข้างหน้า ไม่ต้องกันเข้า ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยเล็กน้อย

2) ก้าวข้าง คือ การวางเท้าไปข้าง ๆ ตัว ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยมาก ถ้าเป็นนาง ต้องหลบเข้าที่ยืนให้เฉียงตามไปด้วย การก้าวทุกแบบ เมื่อวางเท้าลง ต้องทิ้งน้ำหนักตัวลงบนเท้าที่ก้าวไปเสมอ

3) กระทืบเท้า วางเท้าไว้ข้างหลังด้วยจุมกเท้า แล้วใช้จุมกเท้ากระทืบลงกับพื้น แล้วกระดกขึ้นหรือ ยกไปข้างหน้า

2.3.7 กระดกเท้า มีรายละเอียดดังนี้

1) กระดกหลัง ก่อนกระดกเท้า ต้องกระทืบเท้าก่อน การกระดก ต้องถีบเข้าไปข้างหลังมาก ๆ ให้เข่าทั้งสองข้างแยกห่างจากกัน ให้สันเท้าชิดกันมากที่สุด หักปลายเท้าลง ย่อเข่าที่ยืนพระ ต้องกันเข้าด้วย

2) กระดกเลี้ยว คล้ายกระดกหลัง แต่เบี่ยงขามาข้างๆ และไม่ต้องกระทืบก่อนมักทำต่อเนื่องจากการก้าวข้าง เช่น ก้าวข้างเท้าซ้าย แล้วกระดกเลี้ยวเท้าขวา

2.4 ดนตรี นับเป็นส่วนสำคัญในการแสดง วงดนตรีที่ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย โขน ละคร ใช้วงปี่พาทย์ในการบรรเลงประกอบการแสดง ซึ่งมีประเภทของวงต่าง ๆ ดังนี้

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ใน ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบด้วย ปี่ใน ปี่นอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบด้วย ปี่นอก ปี่ใน ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฆ้องวงเล็ก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และทัด

วงดนตรีพื้นเมือง เนื่องจากการแสดงพื้นเมืองแต่ละภาคมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน ตามกลุ่มชน โดยมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ซึ่งจะได้กล่าวแต่ละภาคดังนี้

2.4.1 ภาคเหนือ ดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนของภาคเหนือ ประกอบด้วย กลองแคว ปี่แน ฉาบใหญ่ กลองตะโล้ดโป๊ด ฆ้องโหม่ง ฆ้องหุ่ย ไซ้วงปี่พาทย์ประกอบการฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในละคร ส่วนฟ้อนม่านม้วยเชียงดา เพลงและดนตรีจะมีสำเนียงไทยกลาง ไทยเหนือและพม่า เครื่องประกอบจังหวะ ประเภทเครื่องหนัง มีทั้งไทยภาคกลางและพม่าปนกัน จึงทำให้สำเนียงเป็นพม่า ส่วนสำเนียงเพลง ฟ้อนม่านม้วยเชียงดาก็เลียนสำเนียงพม่า และยังมีการนำภาษาพื้นเมืองเหนือมาร้อง เช่น ฟ้อนเล็บ และฟ้อนเงี้ยว เป็นต้น

2.4.2 ภาคอีสาน เครื่องดนตรีประกอบ โปงกลาง พิณ แคน โหวด กลอง ฉาบ ไซ้ กั๊บแก๊บ อันเป็นเครื่องดนตรีอีสานที่ใช้เกือบทุกชุด ส่วนทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงเรียกว่า ลาย เช่น ลายลม พัดพร้าว ลายสุดสะแนน เป็นต้น

2.4.3 ภาคกลาง ดนตรีของภาคกลาง ถ้าเป็นเพลงพื้นเมืองนิยมใช้เครื่องประกอบจังหวะ เช่น กลองยาว กลองรำมะนา ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง นอกจากนั้นอาจใช้วงปี่พาทย์ เช่น รำวงมาตรฐาน รำเถิดเทิง เป็นต้น

ทำนองเพลงพื้นเมืองเป็นทำนองง่าย ๆ เหมาะกับสำเนียงในท้องถิ่น ใช้การประมวญประกอบการร้อง ภายหลังอาจใช้ดนตรีประกอบก็มี เนื้อหาของเพลงมักเป็นการเกี่ยวพาราสักัน มีการปะทะคารมแก้กันด้วยโวหาร เป็นการคันกลอนสดแก้กันด้วยปฏิภาณ

2.4.4 ภาคใต้ เพลงและดนตรี เครื่องดนตรีการแสดงไทยพุทธ ประกอบด้วย ทับ 1 คู่ กลองตุ๊ก 1 ใบ โหม่ง 1 คู่ ปี่ 1 เล้า ฉิ่ง 1 คู่ และแกระ สำหรับแสดงโนรา หรือบางครั้งนำซอด้วง มาเล่นคู่กับปี่ในการแสดงหนังตะลุง ส่วนการแสดงไทยมุสลิม ประกอบด้วย ไวโอลิน 1 ตัว รำมะนา 1-2 ลูก ฆ้อง 1 ลูก แมนโดลิน 1 ตัว แอคคอร์ดียน 1 ตัว มรารากัส 1 คู่

ส่วนสำเนียงเพลง ลีลาของดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ มีจังหวะกระชั้น หนักแน่น เฉียบขาด รุกเร้ามากกว่า อ่อนหวาน เนิบช้า ลีลาเช่นนี้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยทั่วไปของชาวภาคใต้ที่ บึกบึน หนักแน่นเด็ดขาดและค่อนข้างแข็งกร้าว เครื่องดนตรีนิยมใช้เครื่องดนตรีประเภทตีเป็นหลัก ส่วนเครื่องเป่าและเครื่องสีเป็นเพียงเครื่องดนตรีที่ช่วยให้เกิดความไพเราะ

ส่วนสำเนียงเพลงของดนตรีพื้นบ้านกลุ่มไทยมุสลิมภาคใต้จะมีสำเนียงอ่อนหวาน นุ่มนวล ทั้งนี้เพราะไวโอลิน ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีหลักที่ทำหน้าที่บรรเลงที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ทำให้ดนตรีร้องจึงมีความไพเราะ โดยเฉพาะนักไวโอลินส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ที่เป็น หัวหน้าวงส่วนรำมะนาถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องดำเนินจังหวะและมีบทบาทสำคัญในการ

ควบคุมจังหวะการเดิน เพื่อให้การแสดงเกิดความพร้อมเพรียง ในการแสดงเพลงที่ใช้เดินร้องเงิง เช่น เพลงลาชูดูอ เพลงเลนัง เพลงปู่โง๊ะปีซัง เพลงเมาะอินังชาว เป็นต้น ซึ่งเป็นสำเนียงไทยมุสลิม

2.5 เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายของนาฏศิลป์ไทย มีความประณีตงดงาม นิยมปักเลื่อม คิ่น คูแพรพราว วิจิตรบรรจง ประกอบด้วยลวดลายไทย ประดับเพชรพลอย สันนิษฐานว่าเลียนแบบ มาจากเครื่องต้นของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ เรียกเครื่องแต่งกายโขน ละคร ว่า “ยีนเครื่อง” ดังนี้คือ

ยีนเครื่อง การแต่งกายยีนเครื่องใช้แต่งกายตัวโขน ซึ่งประกอบด้วย พระ นาง ยักษ์ ลิง และละครรำแบบมาตรฐานได้แก่ ละครนอก ละครใน

การแต่งกายพื้นเมือง หมายถึง การแต่งกายตามลักษณะวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่ละภาค ซึ่งประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลางและภาคใต้ ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียด ดังนี้

2.5.1 ภาคเหนือ การแต่งกายภาคเหนือ เนื่องจากการแสดงที่ผสมผสานของชนชาติ ที่อยู่ใกล้เคียง จึงมีการแต่งกาย ดังนี้

1) ฟ้อนแบบเมือง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ
หญิง นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง สวมเสื้อคอปิดแขนยาว ห่มผ้าสไบทับ เก้าฝนมวย
สูงติดดอกไม้ ห้อยอุบะ

ชาย นุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อบอฮ่อม มีผ้าคล้องคอ

2) ฟ้อนแบบม่าน เช่น ม่านม้ายี่งดา
หญิง แต่งกายแบบพม่า นุ่งซิ่นกรอมเท้า ใส่เสื้อเอวสั้น มีลวดอ่อนงอน
ขึ้นไปจากเอวเล็กน้อย เสื้อแขนยาวถึงข้อมือ มีแพรสีต่าง ๆ คล้องคอ หิ้งชายยาวลงถึงเข่า เก้าฝมสูง
กลางศีรษะ ปล่อยชายผมลงมาทางบ่าข้างซ้าย ติดดอกไม้ มีพวงมาลัยและอุบะยาวลงมาทับชายผม

3) แบบเงี้ยวหรือไทยใหญ่ เช่น ฟ้อนเงี้ยว
หญิง นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า สวมเสื้อคอกลมแขนยาว
ชาย นุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อคอกลมแขนยาว มักนิยมใช้สีดำและนำ
แถบสีแดงมาขลิบริมเสื้อ รอบคอและแขน ฝ้านุ่งและกางเกง รวมทั้งนำมาคาดเอว ศีรษะใช้ผ้าดำ
โพกหัว มือทั้งสองถือกิ่งไม้

4) ฟ้อนที่ปรากฏในละคร เช่น ฟ้อนลาวแพน ฟ้อนรัก4.
หญิง นุ่งซิ่นมีเชิง มีเสื้อชั้นในแล้วทับนอกด้วยเสื้อแขนสั้นคอกลม ผ่าอก
ตลอดมักนิยมผ้าบาง เก้าฝมยกกระบังหน้า ข้างหลังเป็นมวย ติดดอกไม้และห้อยอุบะข้างซ้าย

ชาย นุ่งส้นเปล้า นุ่งผ้าหางปรกทับส้นเปล้า สวมเสื้อพระไม่มีพารัด
มีผ้าห้อย สองชาย ฝ้าคาดพุงและคาดเข็มขัดทับ โปกศีรษะประดับเพชร

2.5.2 ภาคกลาง จัดว่าเป็นภาคที่อุดมสมบูรณ์ การแสดงพื้นเมืองส่วนมากได้รับการพัฒนามาจากเพลงพื้นเมือง ซึ่งเป็นเพลงที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นประดิษฐ์และร้องด้วยสำเนียงที่แตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น และร้องสืบทอดกันมาเป็นแบบแผน นิยมร้องเล่นกันในเทศกาลต่าง ๆ หรืองานชุมนุมคนในหมู่บ้าน เช่น งานตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่าและเวลางแอกเอาแรงในการเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น การแต่งกายของภาคกลาง โดยทั่วไปมีลักษณะ ดังนี้

หญิง นุ่งโจงกระเบน หรือนุ่งผ้าชั้นยาว สวมเสื้อคอกลมแขนยาว มีผ้าสไบห่มทับ ทัดดอกไม้

ชาย นุ่งโจงกระเบน หรือกางเกงขาสามส่วน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าคาดเอว ผ้าโพกหัว บางครั้งอาจมีผ้าพาดไหล่

สำหรับสีของเสื้อผ้า ถ้าเป็นชุดที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เช่น เต็นท์รำเคียว หรือรำเหยอย นิยมใช้สีน้ำเงิน ส่วนการแสดงที่นิยมเล่นงานตรุษสงกรานต์ หรือเทศกาลที่เป็นงานรื่นเริงสีของเสื้อผ้าจะใช้สีสดใส สวยงาม เหมาะกับงานเหล่านั้น

2.5.3 ภาคอีสาน การแต่งกายภาคอีสาน เนื่องจากการแสดงหลาย ๆ ประเภท การแต่งกายจึงแต่งตามการแสดงแต่ละชุด โดยภาพรวมอาจสรุปได้ดังนี้

หญิง นุ่งผ้าชั้นสั้นแคบเข้า สวมเสื้อคอกลม แขนสามส่วน ห่มผ้าสไบ ผูกกลม้วย ทัดดอกไม้

ชาย นุ่งกางเกงขาก๊วยสั้น สวมเสื้อม่อฮ่อม มีผ้าขาวม้าคาดสะเอวและโพกหัว

2.5.4 ภาคใต้ เป็นภาคที่มีดินแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธและไทยมุสลิม การแสดงจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มไทยพุทธ ได้แก่ โนรา หนังตะลุง กลุ่มไทยมุสลิม ได้แก่ ร่องเง็ง ดาราและซมเปง เป็นต้น

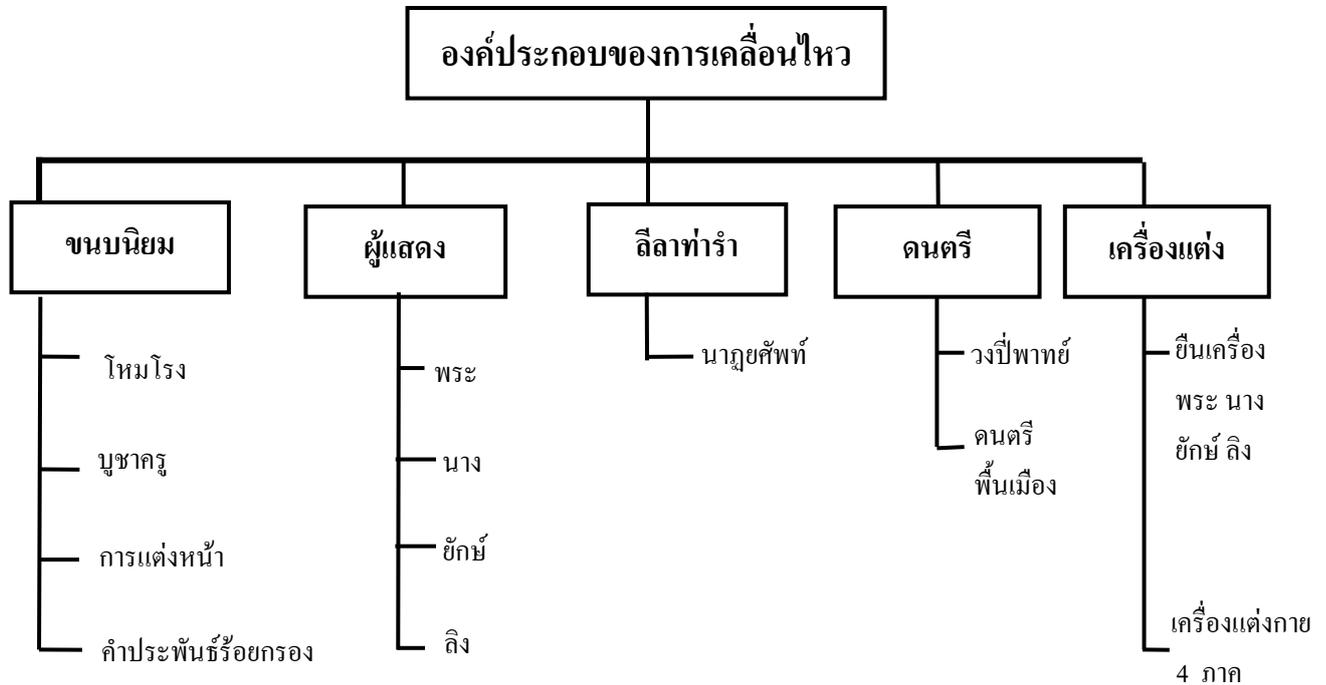
เครื่องแต่งกายโนรา เครื่องกายโนรา กล่าวกันว่า จัดเป็นเครื่องต้นเลียนแบบกษัตริย์ ซึ่งมีเครื่องแต่งกายประกอบด้วย เทร็ด เครื่องลูกปัด ไม้ตอกแต่งลำตัวท่อนบน ทับทรวง สังกวาล สนับเพลาผ้านุ่ง ผ้าห้อยหน้า ห้อยข้าง หางหงส์ เข็มขัด กำไลและเล็บ

1) เครื่องแต่งกายไทยมุสลิม ประกอบด้วย

หญิง มักจะแต่งเป็นชุดทั้งโสร่งและเสื้อเป็นดอกสีเดียวกัน มักจะเป็นสีสด ๆ เช่น แดง เขียว เป็นต้น สวมเสื้อแขนยาวผ่าอกตลอดหรือคอขาวแขนสามส่วน นุ่งผ้ากรอมเท้า มีผ้าคลุมไหล่ปักดิ้นหรือผ้าลูกไม้

ชาย นุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อคอกลมผ่าครึ่งออกสีเดียวกับกางเกง นุ่งผ้าทับนอกเหนือเข้า สวมหมวกแขกสีดำ

แผนภูมิองค์ประกอบของการเคลื่อนไหว

ปรากฏการณ์ทางการรับรู้ทางศิลปะการแสดง

ความหมายและความเป็นมา

ที่มาของนาฏศิลป์ไทย

จากการศึกษาศาสตร์ทางการเคลื่อนไหวของไทย จึงมีทั้งการแสดงที่ไม่เป็นเรื่องราว อันได้แก่ ระบำ รำ ฟ้อน และการแสดงที่เป็นรูปแบบมีเรื่องราว ได้แก่ โขน ละคร การแสดงดังกล่าวเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางการเคลื่อนไหวทั้งสิ้น มีสาเหตุที่มาจากนี้

1. มาจากธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นส่วนช่วยสอนให้มนุษย์รู้จักการแก้ไขปัญหาเอาตัวรอด มาตั้งแต่แรกคลอดจะมีการเคลื่อนไหวร่างกาย และร้องเสียงดัง แสดงว่าเด็กมีชีวิตรอด มนุษย์จะมีการพัฒนาชีวิตที่ต้องเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดิน การวิ่ง นั่ง ยืน หรือกระโดดโลดเต้น จัดเป็นกิริยาท่าทางภายนอก ยังมีกิริยาท่าทางที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกภายในที่เรียกว่าอารมณ์ อารมณ์ภายในที่เกิดขึ้นจนไม่สามารถจะอดกลั้นไว้ได้ ก็จะแสดงกิริยาออกมาเป็นการเคลื่อนไหวสีหน้า ท่าทาง เช่น เสียใจ ก็จะแสดงการร้องไห้ หัวเราะเมื่อมีความสุข กวักมือเมื่อต้องการจะเรียก สั่นมือเมื่อปฏิเสธ การเคลื่อนไหวภาษาท่าทางต่างๆ จะพัฒนาจนใช้เป็นที่รู้และเข้าใจกันในชนกลุ่มเดียวกัน นอกจากการเคลื่อนไหวของมนุษย์แล้วยังมีกิริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของสัตว์และธรรมชาติ เช่น นกบิน ปลาว่ายน้ำ น้ำตก ดอกไม้บาน พระอาทิตย์ส่องแสง มนุษย์สามารถนำการ

เคลื่อนไหวที่งดงามด้วยกระบวนการต่าง ๆ จนเป็นรูปแบบการแสดงที่เราเรียกว่าระบำ รำ ฟ้อน หรือละครต่างก็ก่อเกิดมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น นำมาเคลื่อนไหวให้ผสมกลมกลืนเป็นเรื่องเดียวกัน อาจจะมีคามหมายหรือไม่มีคามหมายในท่าทางการเคลื่อนไหวก็ได้

2. สาเหตุจากความเชื่อหรือพิธีกรรม โบราณกาลมนุษย์อยู่กับธรรมชาติและเชื่อว่าธรรมชาติเป็นผู้กำหนดให้มีความสุข ความทุกข์ จึงยึดถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีสงฆ์ เทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา ฯลฯ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เมื่อเกิดความสำเร็จ และเกิดความพอใจก็จะแสดงความกตัญญูหรือขอบคุณด้วยการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คนป่าล่าสัตว์ เมื่อนำสัตว์มาเป็นอาหารได้ หรือไปล่าห่มนุษย์มาได้ ก็จะแสดงความขอบคุณหรือพอใจต่อสิ่งที่เขาได้มาโดยการเต้นรำไปรอบ ๆ สิ่งนั้น เมื่อเกิดความทุกข์ก็จะทำพิธีกรรมอันวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นช่วยให้เกิดความสำเร็จดังในปัจจุบัน ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยจะมีพิธีกรรมตลอดปี เช่น ในภาคอีสานจะมีความแข่งเล็งขาดฝน ก็จะทำพิธีกรรมแห่นางแมวหรือจุดบั้งไฟ ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เมื่อสำเร็จก็จะมี การเช่นถวายอาหารสวดสรรเสริญ และมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ หรือที่เราเรียกว่า ฟ้อนรำถวาย เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นพอใจ

3. การรับอารยธรรมอินเดีย การฟ้อนรำนอกจากได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติแล้ว ยังได้รับอารยธรรมของอินเดียอีกส่วนหนึ่งเป็นการแสดงที่มีรูปแบบมีการแผนเป็นที่ทราบกันว่าอินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขอมและมอญต่างก็เป็นประเทศที่ได้รับอารยธรรมมาจากอินเดีย ต่อมาไทยก็มีการติดต่อกับขอมและมอญอย่างใกล้ชิด และรับเอาอารยธรรมอินเดียจากขอมและมอญ ทำให้ไทยรับเอาอารยธรรมของอินเดียไว้เช่นกัน จากการศึกษาต่อ ๆ กันมาเชื่อว่าการฟ้อนรำของไทยได้รูปแบบอย่างมาจากตำรานาฏยศาสตร์ ซึ่งจะได้ศึกษารายละเอียดจากตำนานการฟ้อนรำของอินเดีย และที่พบกำเนิดนาฏศิลป์ไทย

ชาวอินเดียนับถือเทพ 2 องค์ คือ พระพรหม และพระอิศวร ทั้ง 2 องค์นี้ เชื่อว่าเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทการฟ้อนรำ

ตำนานการฟ้อนรำของพระอิศวรเป็นเจ้า ตำนานการฟ้อนรำของอินเดียดังที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ “โกยิลปุราณะ” กล่าวว่าในสมัยหนึ่งมีฤๅษีพวกหนึ่งอาศัยอาศรมบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าดงระกะอยู่มาพวกนั้นประพาศิวดิอานาจารย์ฝ่าฝืนเทวะบัญญัติมีมากไปด้วยกามราคะ ไม่ยำเกรงพระเป็นเจ้า พระอิศวรได้ทรงทราบสาเหตุจึงชวนพระนารายณ์เสด็จลงมาปราบพวกฤๅษี พระอิศวรทรงแปลงกายเป็นฤๅษีหนุ่มรูปงาม พระนารายณ์ทรงแปลงเป็นฤๅษีสาว มีสิริโฉมงดงามยิ่งนัก ทั้งสองพระองค์เสด็จไปยังบริเวณอาศรมของฤๅษีซึ่งกำลังผลิตผลิติน โลกีย้อยู่ นั้น บรรดาภริยาฤๅษีทั้งปวงแลเห็นดาบสหนุ่มรูปงามต่างก็เกิดอารมณ์รักพากันเข้ารุมล้อมพุดจาจ้อเราะฮั่วยวนต่าง ๆ ส่วนพวกฤๅษีทั้งปวงแลเห็นดาบสสินีสาวสวยก็เข้ารุมล้อมพุดจาจ้อเราะฮั่วยวนพาราสิ บรรดาภริยาฤๅษีชายหญิงวิวาททุบตีกัน

เป็นโกลาหลด้วยอำนาจระจิด เมื่อไม่สมปรารถนาพวกฤๅษีพากันสาปแช่งพระเป็นเจ้าทั้งสอง และเนรมิตเสือขึ้นหวังจะให้กัดกินพระอิศวร พระอิศวร ก็ฆ่าเสียดายถลกเอาหนังมาทำจัมจันทร์ (เครื่องนุ่งห่มพระอิศวร) ฤๅษียังเนรมิตนาคให้พันพืษทำอันตรายอีก พระอิศวรจับนาคมาพันวรกาย ทำเป็นสังวาลประดับพระองค์ พวกฤๅษีสั้นฤทธิ์ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป พระอิศวรจึงฟ้องรำทำ ปาฏิหาริย์ ขณะนั้นมียักษ์ค่อมคนหนึ่งมีกายสีดำสนิทชื่อ มุยะคะละ เข้าขัดขวางหวังเข้าช่วยฤๅษี พระอิศวรจึงใช้พระบาทข้างหนึ่งเหยียบยักษ์ค่อมนั้นไว้แล้วทรงฟ้องรำต่อไปจนหมดกระบวนการ พวกฤๅษีเห็นดังนี้ก็สิ้นทีลขยอมรับผิดชอบขอมาโทษต่อพระเป็นเจ้าทั้งสองและให้สัญญาว่าจะ ประพฤติอยู่ในทเวะบัญญัติอย่างเคร่งครัดต่อไป จากนั้นพระอิศวรก็เสด็จกลับคืนยังเขาไกรลาส พระนารายณ์จึงแนะนำให้พระยอนันตนครราชไปตั้งตะบะกิจพิธิบูชาที่เชิงเขาไกรลาส ให้พระอิศวร ทรงพระเมตตาประทานพร แล้วจึงทูลขอพรให้ได้คู่ฟ้องรำตามประสงค์ พระยอนันตนครราชก็ทำตามพระนารายณ์ทรงแนะนำ ด้วยอำนาจตะบะกิจของพระยอนันตนครราชร้อนไปถึงพระอิศวร จึงเสด็จลงมาประทานพร พระยอนันตนครราชกราบทูลว่า สิ่งอันใดในไตรภพไม่ยากได้ทั้งสิ้น ขอประทานพรข้อเดียวให้ได้เห็นพระเป็นเจ้าทรงฟ้องรำอีกสักครั้งหนึ่ง พระอิศวรก็รับคำและตรัสว่า จะลงไปรำให้ดูในโลกมนุษย์ แล้วเสด็จลงมายังตำบลจิตรัมพรม (อยู่ในแคว้นมัทราษฎร์ ประเทศอินเดียตอนใต้ ซึ่งต่อมาราว พ.ศ. 1800 ชาวอินเดียได้สร้างเทวสถาน เรียก เทวาลัยศิวนาฏราช และสลักรูปท่ารำต่าง ๆ ของพระอิศวรครบ 108 ท่าไว้ ณ ที่นั้น) พร้อมด้วยเทพนิกร เป็นบริวารทรงเนรมิต สุวรรณศาลาขึ้น แล้วพระอิศวรก็ทรงฟ้องรำตามที่ประทานพรแก่พระยอนันตนครราชอีกครั้งหนึ่ง

กาลเวลาต่อมาพระอิศวรเสด็จประทับอยู่ท่ามกลางเทวสถานบนเขาไกรลาส มีพระประสงค์ จะทรงแสดงฟ้องรำให้เป็นแบบฉบับ จึงเชิญพระอุมมาให้ประทับเป็นประธาน ให้พระสุรัสวดีคิด พิณให้พระอินทร์เป่าขลุ่ยให้พระพรหมตีฉิ่ง ให้พระลักษมณ์มีขบร้อง และให้พระนารายณ์ตีโทน พระอิศวรทรงฟ้องรำให้เทพดา ฤๅษี คนธรรพ์ ยักษ์ และนาค ทั้งหลายซึ่งขึ้นไปเฝ้าได้ชมอีกครั้งหนึ่ง ทำนองที่กล่าวดูเหมือนพระนารทฤๅษี (ภรต) จะได้รับบัญชาให้มาแต่งตำราตั้งสอนแก่เหล่ามนุษย์

จากตำนานการฟ้องรำของอินเดีย ที่ประชาชนถือว่าพระอิศวรเป็นใหญ่ได้ยกย่อง ชื่นชม พระศิวะว่าทรงเป็น นาฏราช ราชแห่งการฟ้องรำ ส่วนชาวอินเดียอีกพวกหนึ่งถือว่าพระพรหม เป็นใหญ่ และเชื่อว่าพระพรหมเป็นเจ้าผู้สร้างโลก และสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นในโลก

ตำนานการฟ้องรำที่ถือว่าพระพรหมเป็นใหญ่ ในครั้งหนึ่งบรรดาทวยเทพบนสวรรค์ มี ประสงค์จะได้สิ่งที่น่าดูน่าฟัง เพิ่มความสนุกสนานในกลุ่มของตนบ้าง จึงได้กราบทูลพระพรหม พระพรหมจึงสร้างเวทขึ้นใหม่ จากคัมภีร์ ฤคเวท สามเวท ยุทธเวท อถรรเวท นำเวทเหล่านี้มา คลุกเคล้าเป็นนาฏเวท แล้วประทานนาฏเวทนี้ให้แก่พระอินทร์ พระอินทร์กราบทูลพระพรหมว่า ควร ให้พระภรตซึ่งมีบุตรชาย 100 คน นำไปศึกษา และสอนให้แก่บุตรเหล่านั้นตามลักษณะอุปนิสัยของตน พระพรหมมีบัญชาให้พระภรตจัดการแสดงละครขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีการสร้างโรงละคร มีการเบิกโรง

เป็นแบบแผนของการฟ้อนรำ เขียนคัมภีร์เรียกว่า นาฏยศาสตร์ โดยให้บุตรชายช่วยลงมาสอนยังมนุษย์โลก

การกำเนิดศาสตร์ทางการเคลื่อนไหว ดังที่กล่าวมาแล้ว พอจะสรุปได้ว่า การเคลื่อนไหวที่เป็นรูปแบบการแสดง เกิดจากธรรมชาติเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์เคลื่อนไหวเป็นกิริยาทั่วไป เช่น กิน นอน เดิน นั่ง ยืน เป็นต้น และกิริยาที่แสดงออกจากอารมณ์ เช่น ร้องไห้ หัวเราะร่า หน้าบึ้ง ยิ้ม เป็นต้น กิริยาต่างๆ เหล่านี้จะนำมาใช้โดยตรงกับการแสดงที่ไม่มีรูปแบบต่อมาเมื่อได้รับอารยธรรมจากอินเดีย ซึ่งเป็นการแสดงที่มีรูปแบบ จึงปรับการเคลื่อนไหวจากท่าทางธรรมชาติ ให้มีกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างมีรูปแบบ แต่ยังคงมีพื้นฐานของธรรมชาติปรากฏอยู่นอกจากนี้ท่ารำที่เป็นรูปแบบอินเดีย ซึ่งปรากฏชัดในท่ารำแม่บท ซึ่งเราเรียกว่า แม่ท่าท่าทางเหล่านั้นบางท่าจะไม่สื่อให้เห็นธรรมชาติเลย แต่เป็นท่าที่แสดงความหมายถึงความยิ่งใหญ่ เพราะท่ารำเหล่านี้ตามตำนานเป็นท่าที่อินเดียได้มาจาก เทพศิวะ ในระยะต่อมาผู้รู้ทางนาฏศิลป์ก็ได้ปรับปรุงท่ารำให้วิจิตรพิสดารห่างไกลธรรมชาติออกไป จนเป็นเอกลักษณ์ของตนมาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้ การแสดงนาฏศิลป์ได้สะท้อนสภาพสังคมไทยได้เรื่องราวจากบทละคร นิยมเล่นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เพราะสังคมไทยเคยมีการปกครองโดยพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การแสดงจึงแสดงเรื่องราวที่ยกย่องเทิดทูนกษัตริย์ และในสังคมครอบครัวผู้ชายจะเป็นผู้นำตัวละครตัวเอกของไทย จึงมีความเก่งกล้าสามารถในทุกๆ ด้าน ละครได้พัฒนาไปตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันนี้ ละครรุ่นใหม่จะสะท้อนชีวิตในสังคมใหม่ และได้รับความนิยมนมากกว่าละครรูปแบบที่เรียกว่า ละครรำ

นอกจากการแสดงของไทยที่เคลื่อนไหวด้วยลีลาท่าทางธรรมชาติ และลีลาที่มีรูปแบบแล้ว ยังมีการแสดงอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้การแสดงผสมผสาน หรือจะยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่สะท้อนสภาพสังคมในกลุ่ม แสดงถึงการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ ค่านิยม ความเชื่อ ที่เราเรียกว่า การแสดงพื้นบ้าน เช่น เดินกำรำเคียว แห่ไข่มดแดง เซิ้งสวิง บายศรีสู่ขวัญ ไม่เป็นเรื่องราว แต่จะเน้นความสนุกสนาน ร่วมมือร่วมใจ

แขนงต่างๆ ของศิลปะการแสดง

1. โขน โขนเป็นศิลปะการแสดงโบราณของไทย มีมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 โดยถือกำเนิดมาจากการแสดงชกนาคศึกค้ำบรรพ์ หนังกใหญ่ และการเล่นกระบี่กระบอง แต่เดิมผู้ชายแสดงทุกตัวสวมหัวโขนเป็นหน้ากากปิดหน้าทั้งหมด ในการเล่นโขนจึงมีผู้ออกเสียงแทนผู้แสดง เรียกว่า “คนพากย์เจรจา” ผู้แสดงต้องทำหน้าที่เดินรำทำอิริยาบถไปตามคำพากย์ คำเจรจา และบทขับร้อง แม้ต่อมาการเล่นโขนได้วิวัฒนาการให้ผู้แสดงเป็นมนุษย์ชายหญิง และเทวดา นางฟ้า สวมแต่เครื่องประดับศีรษะ ไม่ใช้หน้ากากปิดหน้าอย่างผู้แสดงตัวยักษ์และลิง ก็ยังนิยมให้ผู้พากย์เป็นคนออกเสียงแทนผู้แสดงอยู่อย่างเดิม เรื่องแสดง คือ รามเกียรติ์ ใช่วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดง

ประเภทของโขน

- 1.1 โขนกลางแปลง คือการแสดงโขนบนพื้นสนาม ไม่มีเวที เหมาะกับการแสดงที่ใช้บริเวณกว้างๆ ใช้ธรรมชาติเป็นฉากบรรยายเรื่องด้วยการพากย์และการเจรจา ไม่มีมโหรี ดนตรีใช้ปี่เครื่องห้าใช้ 2 วง อยู่ด้านซ้ายและด้านขวาของสนาม เนื้อเรื่องรามเกียรติ์นิยมแสดงตอนยกربتพจับศึก
- 1.2 โขนนั่งราว หรือโขนโรงนอก คือการแสดงโขนกลางแปลงบนเวที มีฉากประกอบยกพื้นขึ้น มีร้านเล็กๆ สูงกว่าเวที สำหรับตั้งวงดนตรีปี่พาทย์ 2 วง การแสดงใช้บทพากย์และเจรจาเหมือนเดิม
- 1.3 โขนโรงใน คือการแสดงโขนปนกับละครใน มีบทพากย์และเจรจาอย่างโขน มีต้นเสียงและลูกคู่ร้องอย่างละครใน สืบทอดมาแต่กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เครื่องดนตรีใช้วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ 2 วง โดยวางทางด้านซ้ายและด้านขวา มีตั้งและเตียงเป็นที่นั่งของตัวแสดง มีมโหรีเหมือนละครใน
- 1.4 โขนหน้าจอ การแสดงโขนที่เปลี่ยนจากโรงโขนไปเป็นโรงหนังใหญ่ วงปี่พาทย์บรรเลงเพียงวงเดียวตั้งอยู่หน้าโรง หันหน้าไปทางผู้แสดงเพื่อสะดวกในบอกหน้าพาทย์ให้บรรเลงรับอย่างเดียวกับหนังใหญ่

1.5 โขนฉาก คือการแสดงโขนที่สร้างฉากประกอบเนื้อเรื่องเกิดขึ้นราวรัชกาลที่ 5 คล้ายกับละครดึกดำบรรพ์ ผู้ดำริทำโขนฉากคือสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ แบ่งฉากเล่นแบบละครดึกดำบรรพ์ แต่วิธีการแสดงแบบโขนโรงใน มีบทร้องมีกระบวนรำ มีท่าเต้น มีบรรเลงหน้าพาทย์ ตามแบบละครใน

2. ละครรำแบบดั้งเดิม

2.1 ละครชาตรี เป็นละครรำที่เก่าแก่ที่สุดเกิดขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นละครที่ดำเนินเรื่องแบบรวมรัด และไม่สู้จะพิถีพิถันในการแสดงมากนัก เรื่องที่นิยมแสดงละครชาตรี คือ เรื่องมโนราห์และรถเสน นอกจากนี้ยังมีพระราชนิพนธ์มาแสดง ได้แก่เรื่อง ไชยเชษฐ สังข์ศิลป์ไทย มณีพิชัย ตัวละครสำคัญมีเพียง 3 ตัว คือ ตัวพระ ตัวนางและตัวตลก ใช้ผู้ชายแสดงล้วน ก่อนเริ่มการแสดงมีการโหมโรง การรำซัดไหว้ครู แล้วดำเนินเรื่อง โดยผู้แสดงจะร้อง 1 บรรคแล้วมีลูกคู่รับผู้แสดงจะรำจนจบไปตอนหนึ่งแล้วหยุดเจรจา แต่งกายด้วยเครื่องละครสวยงามหรือยื่นเครื่องสถานที่แสดงแสดงที่ลานบ้าน ศาลเจ้าหรือปลูกสร้างโรงแบบง่าย ๆ

2.2 ละครนอก แต่เดิมคงมาจากการละเล่นพื้นเมืองของชาวบ้าน มีการรำและร้องแก้กัน เช่นเพลงปรบไก่อ เพลงพวงมาลัย ภายหลังจึงจับเป็นเรื่องเป็นตอนขึ้น การแสดงละครนอกมีจุดมุ่งหมายในการแสดงเรื่อง มากกว่าความประณีตในการรำ มุ่งดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว โลดโผน แทรกบทเจรจาที่มีความตลกขบขัน ใช้ถ้อยคำตลาด ศิลปะในการรำต้องแสดงอย่างกระฉับกระเฉง วิ่งไว เหมือนกิริยาของชาวบ้าน ผู้แสดงใช้ผู้ชายล้วนมีความสามารถคล่องแคล่วด้านการรำ มีความสามารถหาคำพูดมาใช้ในการแสดงได้อย่างทันทั่วทั้งที่กับเหตุการณ์ แต่เดิมแต่งตัวอย่างสามัญชนต่อมาละครนอกมีการแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่องให้งดงามและวิจิตรพิสดารขึ้น เรื่องที่ใช้ในการแสดงนิยมนำบทพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 2 มี 6 เรื่อง คือ สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย คาวิ สังข์ศิลป์ชัย

2.3 ละครใน เป็นละครที่แสดงในเขตพระราชฐานผู้แสดงเป็นนางข้างในวัง ละครในเกิดขึ้นภายหลังละครนอก ละครในมุ่งการรำรำที่ประณีตงดงามและเพลงที่ขับร้องไพเราะเป็นสำคัญ และมักมีบทพรรณนาความงดงาม ความวิจิตรพิสดารของสิ่งต่าง ๆ กระบวนการรำรำและท่วงทำนองเพลงดนตรีละครใน จะมีลีลาเชื่องช้าและนุ่มนวล การรำอย่างละครในต้องใช้ความประณีตอ่อนช้อย ละครในมีแบบแผนการรำรำ โดยมีจุดประสงค์ของการแสดงละครในนั้นมุ่งจะดูความงดงามประณีตบรรจงของท่ารำ และฟังความไพเราะของดนตรี การดำเนินเรื่องจึงช้า มีศิลปะชั้นสูง เรื่องที่นำมาแสดงละครในแสดง 3 เรื่องเท่านั้น คือ อุณรุท รามเกียรติ์ และอิเหนา ผู้แสดงใช้เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น แต่งกายด้วยชุดยืนเครื่อง

3. ละครเวทีที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

3.1 ละครดึกดำบรรพ์ ละครดึกดำบรรพ์เป็นละครชนิดหนึ่งที่เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงร่วมกันปรับปรุงวิธีเล่นยึดหลัก และแบบแผนของละครใน โดยผู้แสดงร้องเองรำเอง ผู้แสดงจะต้องมีรูปร่างงาม รำสวย ขับร้องเพลง ได้อย่างไพเราะเลียนแบบการแสดงโอเปร่า เพลงที่นำมาแสดงนั้นเป็นเพลงที่มีความไพเราะ ไม่มี บรรยายกิริยาของตัวละคร มีการสร้างฉากและเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่องเพื่อความรวดเร็วในการแสดง ผู้แสดงแต่งกายขึ้นเครื่องพระ-นาง เรื่องที่แสดงส่วนมากเหมือนกับละครนอกและละครใน ได้แก่ สังข์ทอง คาวิ อิเหนา สังข์ศิลป์ชัย รามเกียรติ์ อุณรุท มณีพิชัย กรุงพานชมทวีป

3.2 ละครพันทาง ละครพันทาง เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 5 เป็นละครเวทีที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงดัดแปลงจากการแสดงละครพงสาวดารชาติต่าง ๆ ปรับปรุงการแสดง ขึ้นใหม่มีการแสดงอย่างละครนอกแต่ปรับปรุงใหม่จากละครรำของเดิม เพลงขับร้องเป็นเพลงจำพวก ภาษาซึ่งมีสำเนียงภาษาของชาตินั้น ๆ

3.3 ละครเสภา ละครเสภาคือ ละครที่แสดงในลักษณะการขับเสภาประกอบ เกิดขึ้นใน รัชกาลที่ 5 การแสดงมีการขับเสภาและเครื่องเป่าพาทย์ผสมกรับ มีตัวละครรำตามบทขับร้อง และมีการเจรจาตามท้องเรื่อง การแสดงมีทั้งแบบสุภาพและแบบตลก แต่งกายตามท้องเรื่องแบบละคร พันทาง ผู้แสดงเป็นชายและหญิง นิยมแสดงเรื่องขุนช้างขุนแผน รถมเสน ไกรทอง

4. ละครร้อง ละครร้องมี 2 แบบ คือละครร้องล้วนๆและละครร้องสลับพูด

4.1 ละครร้องล้วน ๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ให้กำเนิด โดยทรงเลียนแบบละครอุปรากรที่เรียกว่า โอเปรตติค ลิเบรตโต (Operatic Libretto) การแสดงตัวละคร ขับร้องโต้ตอบกัน และเล่าเรื่องเป็นทำนองแทนการพูด จึงต้องดำเนินเรื่องด้วยการร้อง ไม่มีคำพูดแทรก ตัวละครใช้ท่าทีย่างสามัญชน หรืออาจมีการรำแทรกบ้างก็ได้ ใช้ลูกคู่ร้องประกอบการแสดง มีการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง คนตรีใช้พาทย์ไม้นวม การแต่งกายแต่งกายตามบทบาทไม่แต่งชุด ขึ้นเครื่อง มีการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง เรื่องที่แสดงได้แก่ เรื่องสาวิตรีบทพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.2 ละครร้องสลับพูด เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์การแสดงมีการดำเนินเรื่องด้วยการร้องและการพูด ยึดถือการร้องเป็นสำคัญ การพูดเป็นการแทรกเข้ามาและพูดทวนบทที่ร้อง เป็นละครที่แสดงบนเวที เปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง ใช้ท่ารำและคนตรีอย่างไทย ต่อมาเปลี่ยนแปลงวิธีการแสดงเป็นใช้บทกิริยาท่าทางอย่างสามัญชน(ไม่รำ) และใช้เพลงร้องที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่เป็นการดำเนินเรื่องแทนการพูด มีการพูดสลับเป็นทวนบทที่ ร้องและแทรกให้ตลกขบขันเท่านั้น ใช้ผู้หญิงเป็นตัวละครและผู้ชายแสดงเป็นตัวตลก แต่งกาย แบบสามัญชน เรื่องที่แสดงได้แก่ สาวเครือฟ้า ศึกดาวยอดรัก ขวดยกแก้วเจียรนัย มหาราชวงศ์พม่า

4.3 ละครสังคีต หมายถึง ละครที่มีทั้งบทพูดและบทร้องเป็นส่วนสำคัญเสมอ กัน จะตัดอย่างใดอย่างหนึ่งออกไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นละครที่มีการดำเนินเรื่องด้วยการร้องและการพูด การร้องและการพูดมีด้อยค่าของเนื้อเรื่องบรรจุอยู่ เนื้อเรื่องสนุกสนาน ในการแสดงแต่ละเรื่องจะต้องมีบทของตัวละครประกอบเสมอ มีการขับร้องที่ไพเราะ การแสดงงดงาม เครื่องแต่งกายและฉากงดงาม แต่งกายตามบทบาทของตัวละคร เรื่องที่แสดงคือเรื่องมิกาโด วังดี

5. ละครพูด

5.1 ละครพูดล้วนๆ เริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิด แสดงครั้งแรกเรียกว่า ละครทวีปัญญา ต่อมาตั้งชื่อว่าคณะศรีอยุธยา ในสมัยรัชกาลที่ 6 ถือว่าเป็นยุคทองของละครพูด การแสดงละครพูดดำเนินเรื่องด้วยการพูด ตัวละครแสดงท่าทางตามธรรมชาติ ประกอบบทบาทไปตามท้องเรื่อง สามารถแสดงได้ง่ายจึงได้รับความนิยมมาจนปัจจุบันนี้ มีฉากประกอบและเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง เรื่องที่นำมาแสดงอาจแต่งขึ้นหรือดัดแปลงมาจากเรื่องต่างประเทศก็ได้

5.2 ละครพูดสลับลำ เป็นละครพูดที่ยึดถือบทพูดเป็นสำคัญ บทร้องเป็นเพียงสอดแทรก เพื่อเสริมความยาวความ การแรบทร้องเป็นเพียงบางตอน ลักษณะการแสดงละครร้องสลับลำนี้ ถ้าตัดบทร้องออกจะไม่เสียความแต่อย่างใดและจะมีลักษณะเหมือนละครพูดทุกประการ เรื่องที่แสดง เช่น เรื่องปล่อยแก่

5.3 ละครพูดคำฉันท์ ละครพูดที่เรียกการแสดงตามลักษณะของบทละครที่เป็นคำประพันธ์ ซึ่งเป็นบทร้อยกรองในลักษณะคำฉันท์ จากบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเพียงเรื่องเดียว คือมัทนะพาธา หรือตำนานดอกกุหลาบ มีเพลงสากลประกอบการแสดง แสดงเป็นละครเวที

นาฏศิลป์พื้นเมือง

นาฏศิลป์พื้นบ้านหรือพื้นเมือง เป็นศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ศาสนา สถาปัตยกรรม สังคม เทคโนโลยีของแต่ละภูมิภาคท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ที่ลักษณะเหล่านี้สามารถสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ชัดเจน ปัจจุบันการแสดงเหล่านี้ได้ปรับมาเพื่อแสดงในโอกาสและสภาพที่ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งลักษณะนาฏศิลป์พื้นเมือง 4 ภาค มีดังนี้

1. ภาคเหนือ การแสดงพื้นเมืองที่มีลักษณะให้เห็นถึงความอ่อนช้อยนุ่มนวล ท่วงทำนองเพลง และจังหวะจะค่อนข้างช้า ตามลักษณะของภูมิศาสตร์ของภาค ซึ่งมีบรรยากาศอบอุ่น การเคลื่อนไหว สม่่าเสมอ ก้าวเท้าไปเรื่อย ๆ คือเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เช่น ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนลาวไหม เป็นต้น เครื่องดนตรีเป็นวงสะซอซึง ผู้หญิงนิยมสวมผ้าถุงกรอมเท้า สวมเสื้อแขนยาว ห่มสไบเกล้าผม สำหรับสวมเสื้อกุยเฮง สวมกางเกงสามส่วน คาดเอวผ้าสีชาวดำ

ฟ้อนเทียน

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงพื้นเมืองที่มีลักษณะ ให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตต้องรวดเร็ว การแสดงเน้นสนุกสนาน ดนตรีมีจังหวะเร็ว เร้าใจ เคลื่อนไหวด้วยสะโพก และทุกส่วนของร่างกาย ตามลักษณะภูมิศาสตร์ของภาค มีการแสดงประเภท เซิ้งต่าง ๆ เช่น เซิ้งสวิง เซิ้งดั่งหวาย เซิ้งโปงลาง ฟ้อนภูไท เป็นต้น เครื่องดนตรี เป็นวง พิณ แคน โปงลาง การแต่งกาย ผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอก หม้อสไบ นุ่งซิ่นครึ่งหน้าแข้ง และเกล้าผมมวย ผู้ชายสวมเสื้อกุดยั้ง สวมกางเกงสามส่วน คาดผ้าขาวม้าที่สะเอว

ฟ้อนภูไท

เซิ้งกระติบข้าว

3. ภาคกลาง การแสดงพื้นเมือง ที่มีลักษณะการละเล่นร้องรำทำเพลงระหว่างผู้หญิงผู้ชาย เป็นการเกี่ยวพาราสีกัน การแสดงส่วนใหญ่ แสดงตามฤดูกาลต่าง ๆ และสะท้อนความเป็นอยู่ เช่น รำเกี่ยวข้าว รำเหมย รำเพลงพวงมาลัย รำกลองยาว ลำตัด เครื่องดนตรีประเภท ตะโพน กลองยาว ฉิ่งฉาบ กรับ โหม่ง ลักษณะการแต่งกาย ผู้หญิง สวมเสื้อแขนกระบอกหรือห่มสไบ นุ่งโจงกระเบน ส่วนผู้ชาย เสื้อคอกลม นุ่งโจงกระเบน

รำกลองยาว

ลิเก

เต้นกำรำเคียว

4. ภาคใต้ การแสดงพื้นเมือง มีลักษณะการแสดงที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น โนราหนังตะลุง และได้รับอิทธิพลจากประเทศเพื่อนบ้าน จึงมีการแสดงที่แตกต่างออกไป ซึ่งเป็นจังหวะเดิน เช่น ร่องเง็ง ตารีกีปีส ชัมเปง หรือลักษณะการแสดงที่เป็นลักษณะศิลปอาชีพ ดนตรีที่ใช้ประกอบเป็นวงดนตรี เช่น เดี่ยว โนรา-หนังตะลุง และวงตรีร่องเง็ง การแต่งกาย ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาว สั้นกว่าเสื้อโปนดง นุ่งโสร่งยาว กรอมเท้า คล้องด้วยผ้า สำหรับผู้ชายสวมเสื้อแขนยาว สวมกางเกงขายาว และผ้าโสร่งพันรอบสะโพก

ระบำตารีกีปีส

รำมโนราห์

ร่องเง็ง

นาฏศิลป์ตะวันตก

Dance เป็นศิลปะที่เก่าแก่แขนงหนึ่งของโลก พัฒนามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในลักษณะการแสดงความรู้สึกและปฏิกิริยาตอบโต้ มนุษย์ดึกดำบรรพ์แสดงท่าล้อเลียนสัตว์และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ กระโดดเป็นจังหวะเพื่อการเอาใจหรือบวงสรวงบูชา การเต้นรำสมัยนั้นเพื่อการสงครามต่อสู้ หรือบูชาภูตผีปีศาจ การเต้นรำได้เปลี่ยนแปลงไปตามอารยธรรมของโลก อารยธรรมกรีกโบราณโดยใช้การเต้นรำเป็นสื่อแสดงออกของจิตใจและร่างกายอย่างสมดุล Dance ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญในการฉลองการแต่งงาน พิธีทางศาสนา กองทัพและงานศพ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดศูนย์รวมที่สำคัญของมนุษย์

ต่อมา Dance ได้ใช้เพื่อกิจกรรมของมนุษย์เป็นที่นิยมในราชสำนัก Dance เป็นประโยชน์ในทางกายภาพของมนุษย์กล่าวคือ การเต้นรำเสริมสร้างประโยชน์ให้ผู้หญิงมีร่างกายที่แข็งแรง

ในปัจจุบัน Dance แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เพื่อประโยชน์แก่ตัวนักเต้นรำเอง (Dancer) เช่น เพื่อกิจกรรมทางสังคม การเต้นรำบอลรูมในงานสังคมชั้นสูง การเต้นรำในงานแต่งของยิว
2. เพื่อผู้อื่น เช่น ระบายพื้นเมือง การแสดงและการบันเทิง Theatrical (โรงละคร) การเต้นรำซึ่งปรากฏในซีกโลกตะวันตกทุกวันนี้มีกำเนิดมาจากการระบายพื้นเมืองที่มีชีวิตชีวาและระบายในราชสำนักในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) และได้แพร่หลายเป็นที่นิยมได้รับการยอมรับจากอารยชนทั่วโลก ได้แก่ บัลเลต์ (Ballet) และ โมเดิร์นแดนซ์ (Modern Dance)

บัลเลต์ (Ballet)

มีรากฐานมาจากภาษาอิตาลีคือ Ballare = to Dance แต่คำว่า Ballet ที่ใช้ในปัจจุบันเป็นภาษาฝรั่งเศส สืบเนื่องมาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่เริ่มมีขึ้นในราชสำนักอิตาลีมาเจริญเติบโตในประเทศฝรั่งเศส

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14-15 เกิดการแสดงแพร่หลายในราชสำนัก ดังนี้

1. Interludes เป็นการแสดงชุดสั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยนักร้องและนักเต้นแสดงกันระหว่างเสิร์ฟอาหาร
2. Masquerades เป็นขบวนแห่ของนักแสดงซึ่งหยุดต่อหน้าแขกผู้มีเกียรติและนักแสดงจะอ่านโคลงกลอนหรือเล่าเรื่อง โดยสวมหน้ากากด้วย
3. Mummerys เป็นการแสดงซึ่งนักเต้นจะสวมหน้ากากปรากฏตัวตามที่ต่าง ๆ ที่มีชนหมู่มาก สร้างความบันเทิงและความตื่นเต้นให้กับคนดู

ในช่วงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ในประเทศอิตาลี การแสดงทั้ง 3 ชนิดนี้ได้ถูกนำมาใช้โดยรวมการร้องเพลง การเต้นและการเล่าเรื่องเข้าไว้ด้วยกันเข้าชายในราชสำนักต่างๆ

แข่งขันกันจัดการแสดงพิเศษเพื่อการแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงอำนาจและรสนิยม สิ่งเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในประเทศฝรั่งเศสใน ค.ศ. ที่ 16

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 การแสดงในราชสำนักอิตาลี แพร่หลายไปทั่วยุโรป และจุดสูงสุดในประเทศฝรั่งเศส เรียกว่า Ballet a Entrée โดยมีรูปแบบการแสดงเป็นฉาก ๆ ต่อเนื่องกันไปอย่างเรื่อยๆ ส่วนใหญ่การแสดงจะจัดในห้อง Ball Room มีคนดูได้ 3 ด้าน การแสดงให้ความสำคัญแก่ขบวนแถวมากกว่าตัวนักแสดง

บัลเลต์เริ่มมีรูปแบบที่ชัดเจน ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (ค.ศ. 1775) มีวิธีการเป็นแบบฉบับมากขึ้น ยากขึ้นและพยายามไปสู่ความมีแบบฉบับที่ชัดเจนเป็นการแสดงเล่าเรื่องอย่างชัดเจน โดยไม่มีเล่าเรื่องเน้นที่การแสดงออกของลีลาท่าทาง แสดงให้เห็นว่า Ballet แยกตัวออกจากการแสดงละครและเพลงอย่างชัดเจน

Classical Ballet มีแบบฉบับที่แน่นอนตายตัว ประกอบด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ สำหรับการจัดสรรเพื่อความสมดุล และเคลื่อนไหวภายใต้สภาวะบังคับ การจัดสรร และการเต้นมาประกอบเป็นแม่บทของการเต้นวางรากฐานกันมานานถึง 400 ปี โดยนักเต้นเดี่ยวหรือผู้ออกแบบท่าเต้น และครูผู้ฝึกเช่นเดียวกับแม่บททางนาฏศิลป์ไทย ภาษาของ Ballet จะถูกเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเสมอตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์มาจนปัจจุบัน มีผู้คำนวณว่าท่าบัลเลต์ที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้มีจำนวน 39,550 ท่า และรวมท่าพลิกแพลงต่างๆ นับได้ราว 1.5 พันล้านท่า

การแสดงบัลเลต์

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 (ค.ศ.1830) ผลงานการปฏิวัติฝรั่งเศส ส่งผลมาซึ่งการปฏิวัติทางศิลปะการเคลื่อนไหวแบบโรแมนติกได้เริ่มขึ้นในประเทศเยอรมันนี โดยมีนักเขียน เรื่องเทพนิยายนำผู้อ่านไปสู่แดนมหัศจรรย์และได้แพร่หลายไปในประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส เรื่องราวเกินจริงนี้ ได้รับการยอมรับมากขึ้น

ในยุคโรแมนติก จะมีการยกฐานะของนักเต้นหญิง Ballerina เหนือกว่านักเต้นชายซึ่งเป็นเพียงตัวประกอบ หรือผู้ยกตัวนักเต้นหญิงเหมือนเครื่องจักรกลเท่านั้น การแต่งกายจะเป็นชุดที่ฟิตช่วงอก กระโปรงบานทรงระฆัง สีขาวนวล ใน ค.ศ. 1909 จึงเริ่มให้ความสำคัญในบทบาทของนักเต้นชาย

Romantic Ballet เกี่ยวข้องกับอารมณ์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องราวส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการหนีโลกความจริงไปสู่โลกที่เหนือความจริง

ในรัสเซีย การแสดง Ballet ได้รวบรวมเอาสิ่งที่ดี ๆ ของอิตาลี ฝรั่งเศส และเดนมาร์ก มาหล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง และผู้ที่พัฒนาบัลเล่ต์รัสเซีย และเป็นผู้คิดค้น Classical Ballet ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ บัลเล่ต์เรื่อง Sleeping Beauty , Nutcracker มีลักษณะเฉพาะคือการแสดงประกอบไปด้วย องค์กรต่างๆ 5-6 องค์กร มีการแยกกันอย่างชัดเจน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5

ประสบการณ์การเรียนรู้เชิงคุณภาพทางสุนทรียภาพ

การเรียนรู้เชิงคุณภาพทางสุนทรียภาพเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยประสบการณ์ และองค์ความรู้ ในหลาย ๆ ด้าน นำมาประกอบกันเพื่อประเมินคุณภาพของผลงาน ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 : การรู้จักการรำลึก : *Recognitive knowing* : ขอบข่ายของตัวถูกรู้ หมายถึง การรับรู้ ที่เกิดจากความรู้สึก หรือรำลึกได้จากการเห็น จากการได้ยินหรือการเห็น การได้ยินและการ เคลื่อนไหวรวมกันแสดงให้เห็นจากความทรงจำด้วยเซาว์ปัญญา ทางความรู้สึก และเซาว์ปัญญา ทางสมอง (*Sensible and Intelligible recognition*)

ขั้นที่ 2 : การรู้จักความคุ้นเคย : *Acquaintive knowing* : ขอบข่ายของตัวรู้ หมายถึง การรู้ที่แสดง ให้เห็นจากความคุ้นเคย : ได้สัมผัสชื่นชมกับคุณค่าที่รู้สึกสำนึกหรือระลึกได้ (*Acquaintive knowing*)

ขั้นที่ 3 : การรู้จักความซาบซึ้ง : *Appreciative knowing* : ขอบข่ายของตัวถูกรู้ หมายถึง การรู้ ที่แสดงให้เห็นจากการซาบซึ้ง จากสภาวะของความซาบซึ้ง (*Appreciation*) อาจเป็นทั้งความปิติ ซาบซ่าน (*Ecstasy*) หรือปิติปลาบปลื้ม (*Exaltation*) ในคุณค่าของสุนทรียภาพ

ในกระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการที่สามารถฝึกฝนให้เกิดการเรียนรู้เชิงคุณค่า ทางสุนทรียภาพได้ ซึ่งการเรียนรู้ของแต่ละคนย่อมไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบในแต่ละด้าน ที่จะนำมาตีความตามประสบการณ์ของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราควรจะทำคือทำความเข้าใจให้ชัดเจน อีกประเด็นหนึ่งคือ เรื่องของการแสดงออก ในงานศิลปะโดยทั่วไปแล้ว จะต้องมีการแสดงออก ซึ่งมีใช่จะมีเพียงแต่ภาพที่ปรากฏให้เห็นด้วยตาเท่านั้น งานศิลปะควรจะมีสื่อในการแสดงออก ที่สามารถทำให้ผู้ดูได้รับรู้และสัมผัสได้ สื่อในการแสดงออกของศิลปินนี้เรียกว่า “*Artistic Expression*” เป็นสาระสำคัญในงานศิลปะซึ่งสร้างประสบการณ์ชนิดหนึ่งให้กับผู้ดู ประสบการณ์นี้มี ผลสืบเนื่องมาจาก *Action* ของ *Pattern* หรือ รูปฟอร์มต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในงาน ประสบการณ์ที่ว่านี้ เกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสภาวะภายในสัมพันธ์กับสภาวะภายนอก

เวลาที่เราพูดถึงการแสดงออกของบุคคล เรามักจะหมายถึง ลักษณะอาการที่ปรากฏ ภายนอก (*Physical Appearance*) ที่แสดงออกแล้วสามารถทำให้เราได้รู้และเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนา ซึ่งอาจเห็นได้จากการแสดงออกของสีหน้า แววตา การพูดจา หรือการกระทำ ตลอดจนอาการอื่นๆ เป็นต้น ขณะที่เรามองดูอาการเหล่านี้ทำให้เรามีความรู้สึกร่วม เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะสิ่งที่ปรากฏให้เห็นต่อหน้าเรานั้น ไม่ว่าจะเป็นสีหน้า หรืออาการ เป็นประสบการณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เรานึกถึงความทรงจำ (*Memory*) และสำนึกว่า ถ้าคนที่มีอาการหรือมีการแสดงออกอย่างนี้ เขาจะต้องมีความรู้สึกที่แน่นอนอย่างนี้ เป็นต้น อาการที่แสดงออกนี้เรียกว่า *Visual Pattern* คือ รูปแบบที่ปรากฏให้เห็นเป็นเสมือนภาษาที่เราอ่าน มีความหมาย ซึ่งความหมายนี้เกิดจาก

ประสบการณ์ที่เราเคยได้รับมา ไม่ใช่จากสิ่งที่ปรากฏให้เห็นภายนอกเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเราเห็นสีหน้าของเพื่อน เราเข้าใจความรู้สึก ก็เพราะเราเคยมีประสบการณ์เช่นนี้มาก่อน

การแสดงออกนั้นขึ้นอยู่กับโครงสร้างของร่างกายและจิตใจที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น เวลาที่เราดูคนกำลังรำร่ายอยู่บนเวทีนั้น ความรู้สึกเศร้าที่สัมผัสได้จากการเห็น เกิดจาก Movement ซึ่งเป็น Form ของการรำร่าย ซึ่งเปรียบเสมือนกับเป็น Form ของ Emotion การรำร่ายเป็น Physical Emotion ความรู้สึกเศร้าที่ปรากฏเป็นความรู้สึกที่ใช้ท่าทาง เป็นสื่อในการแสดงออก แต่คนที่กำลังมีความเศร้าจริง ๆ นั้น จะมีความคิดและอากัปกริยา การเคลื่อนไหวที่เป็นอย่างช้า ๆ มีความนุ่มนวล แผงอยู่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในอย่างแท้จริง

การดู การรำร่าย ผู้รำร่ายแสดง Movement ต่างๆ แต่ละ Movement ก็มี Form ของมันเอง เป็น Form of Movement ปรากฏให้คนดูได้รับรู้ด้วยการเห็น เมื่อเห็นแล้วก็เกิดความรู้สึกคล้อยตาม มี Emotion นอกจากจะเป็นศิลปะการรำร่ายแล้ว ในศิลปะประเภทอื่น ๆ ถึงแม้จะไม่มี การเคลื่อนไหวจริง ๆ แต่ก็มี Movement ต่าง ๆ แผงอยู่ เช่น Movement ของความรุนแรง ความอ่อนหวาน เป็นต้น และ Movement นี้มี Pattern หรือรูปแบบที่ทำให้คนดูเข้าใจถึงการแสดงออกได้

ความสำคัญของการแสดงออก

เรารู้สึกถึงพลังที่แสดงออกในงานศิลปะได้เท่าๆ กับการเห็นสี เห็นรูปฟอร์มของ Pattern หรือการเห็น Movement เช่น เวลาเราดูเปลวไฟที่กำลังลุกไหม้ เราอาจเห็นเพียงสีแดง เห็นความจัดของแสง หรือรูปทรงที่เป็นแบบเรขาคณิตของเปลวไฟเท่านั้น แต่คนที่มีความลึกซึ้ง เช่น ศิลปิน จะมองเห็นอะไรที่มากกว่านี้คือ จะเห็นความมีชีวิตชีวาของเปลวไฟ อาจมองเห็นความนุ่มนวลของเปลวที่ค่อย ๆ ลุก หรืออาจจะเห็นสีของแสงเพลิงที่โบกสะพัดอย่างน่ากลัว เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ศิลปินมองเห็นคุณค่าในความรู้สึกที่มีอยู่ในสิ่งที่เขากำลังมองอยู่ การแสดงออก เป็นเสมือนพลังที่ทำให้คนเราเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ ศิลปินจะรับรู้ได้ไวมาก และจะถ่ายทอดความรู้สึกตลอดจนการรับรู้ลงในงานศิลปะด้วยการสร้างเป็น Pattern ที่มีคุณค่าของการแสดงออก (Expression) แผงอยู่

“Expression” เป็นสิ่งที่คนเราจำได้ง่าย เราจำคนที่ใจดีหรือชั่วร้ายได้จากการแสดงออกของสีหน้าและอาการ ไม่ใช่จำจากลักษณะของรูปทรงของใบหน้าว่ากลมหรือยาว เด็ก ๆ จะมีความทรงจำเกี่ยวกับ Expression ของคนหรือสิ่งของต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ และศิลปินเองจะจดจำและเข้าใจในคุณสมบัติของการแสดงออก (Expressive Quality) ได้อย่างลึกซึ้ง

ในความเห็นของ Rudolf Arnheim เนื้อหาของศิลปะ ไม่จำเป็นที่จะต้องขึ้นอยู่กับความนึกคิดของศิลปินผู้ทำเสมอไป เช่น นักกระบำปลายเท้าซึ่งกำลังเต้นรำในจังหวะลีลาของความเศร้า อาจจะกำลังนึกถึงเทคนิคในการทำให้เศร้ามากกว่าที่ตนเองจะรู้สึกเศร้าจริง ๆ ดังนั้นการแสดงออกในการเต้นรำนั้น ขึ้นอยู่กับ Pattern คือ ท่าเต้นรำ

การแสดงออกนั้นไม่เพียงแต่จะถูกจำกัดหรือเฉพาะเจาะจงว่า จะต้องมีกับคนเท่านั้น ถ้าแม้ว่าจะมีอารมณ์ความรู้สึก แต่สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ หรือภูเขา หรือวัตถุสิ่งของ หรือเส้น และสีในงานจิตรกรรมก็มีคุณลักษณะในการแสดงออกได้เท่า ๆ กันกับคน เช่น ต้นหลิวที่ดูแล้วเศร้านั้น ไม่ใช่เป็นเพราะว่ามันเหมือนคนเศร้า หากแต่รูปทรง ทิศทาง ตลอดจนความนุ่มนวลของกิ่งหลิว ต่างหากที่ทำให้เรารู้สึกได้ถึงความอ่อนและความเศร้า

จะเห็นได้ว่า การแสดงออกในลักษณะใด ๆ ก็ตามจะต้องอาศัย Pattern ของการแสดงออก เป็นสื่อความหมาย ซึ่งความหมายเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิต ความคิดและความรู้สึกของคนเราทั้งสิ้น ดังนั้นการแสดงออกทางด้านทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ ดนตรี จะมีส่วนประกอบในชิ้นงาน และการจัดองค์ประกอบ ซึ่งสามารถจะเชื่อมโยงกันได้ ดังตารางด้านล่างนี้

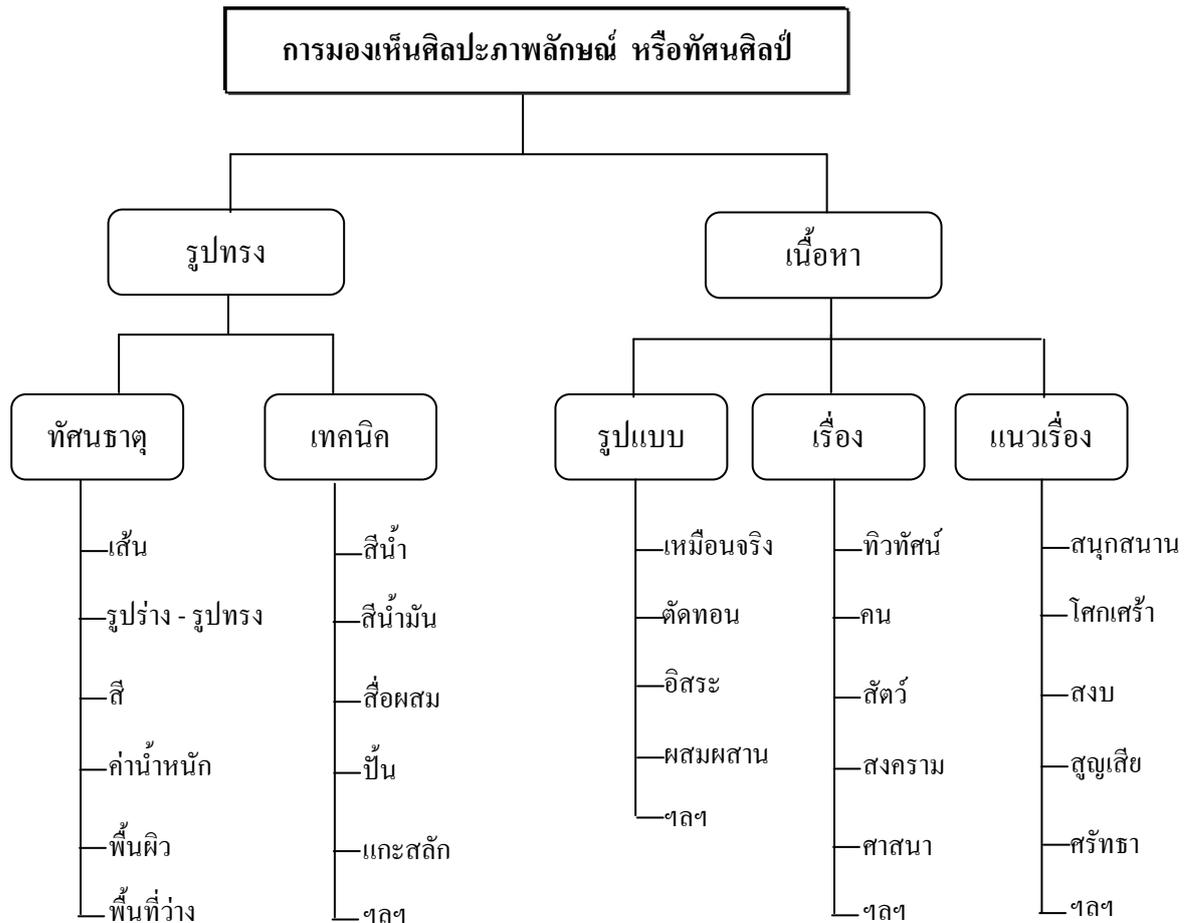
	ทัศนศิลป์	นาฏศิลป์	ดนตรี
ช่องว่าง (Space)	บริเวณว่าง, อากาศ, รอบวัตถุ	บริเวณว่างในท่ารำ ท่าเต้น การจัดแถว การใช้พื้นที่เวที	ความสั้นยาวของเสียง ตัวโน้ต และตัวหยุด
สี (Color)	สีของวัตถุ สีของรูปร่าง รูปทรง สีในสิ่งแวดล้อม จิตรกรรมใช้สีต่างกัน แสดงอารมณ์ ความรู้สึก ในภาพ	สีของเครื่องแต่งกาย ฉาก ความเร็วในการรำ ในท่าเต้น ช่วยให้ผู้ดู ตื่นตาตื่นใจ	การประสานกันระหว่าง เสียงดนตรี กับเสียง นักร้อง อย่างพอเหมาะ ลงตัว (หลายเสียงใน 1 บทเพลง)
รูปและพื้น (Figure and Ground)	เป็นความสัมพันธ์ ระหว่างความเป็นรูป เป็นภาพกับส่วนที่เป็น พื้นหรือฉากหลังอย่าง เหมาะสม เช่น ฝูงนก มีรูปท้องฟ้าเป็นพื้น	นักแสดง นักเต้น เป็นรูป พื้นเวที และฉาก เป็นพื้น	ทำนองเปรียบเป็นรูปร่าง หน้าตาของคน นับเป็น ส่วนที่เป็นรูปในขณะที่ เสียงประสานสอดแทรก เปรียบเป็นการแต่งกาย นับเป็นพื้น
แนวเคลื่อนไหว (X-SIS Line)	เส้นเชิงนัย (Implied Line) เป็นเส้นที่ไม่ ปรากฏในภาพ แต่มี แนวที่จะเคลื่อนไป	ลีลา ท่ารำ ที่ส่งผ่านจาก ท่าหนึ่งไปสู่อีกท่าหนึ่ง (ท่าเชื่อม) ท่าเคลื่อนไหว ที่ต่อเนื่อง	การเคลื่อนไหวของระดับเสียง สูง ต่ำ สั้น ยาว ส่งผ่าน ไปสู่โน้ตอีกตัวหนึ่ง ซึ่ง อาจจะราบเรียบ หรือก้าว กระโดด ไปตามทิศทาง ของแต่ละบทเพลง

	ทัศนศิลป์	นาฏศิลป์	ดนตรี
จุดเด่น	เป็นส่วนที่น่าสนใจในภาพ ที่มีลักษณะเด่นชัดแตกต่างไปจากส่วนรวม เช่น แตกต่างด้วยสี น้ำหนักอ่อนแก่ หรือแตกต่างด้วยขนาด	ตัวละครเด่นจะมีลักษณะแตกต่างไปจากตัวอื่น อาจจะออกที่หลัง เข้าที่หลัง ตัวเอก หรือตัวกลาง หรือการแต่งกาย เครื่องประดับ และมีท่าเดิน ท่ารำ แตกต่างจากตัวอื่น	เป็นไปตามลักษณะของบทเพลง ที่ผู้ประพันธ์กำหนดบทบาทไว้เป็นช่วงเป็นตอน ที่จะใช้เสียงของเครื่องดนตรีชนิดใด หรือเสียงร้องเด่นชัดขึ้นมา
ความพอดี ความลงตัว	ศิลปินนำส่วนประกอบมาจัดวางอย่างพอเหมาะพอดี จนเกิดเป็นภาพที่เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นหน่วยเดียวกัน (Unity)	ท่ารำต่าง ๆ จะมีการวางมือ เท้า ที่เหมาะสม การจับ การทรงตัว การตั้งวง การยกเท้า จะมีความพอดีอยู่ในตัว ในแต่ละท่ารำ	เป็นความเหมาะสมของท่วงทำนอง การประสานเสียง จังหวะ ตามที่ผู้ประพันธ์แต่งไว้ เช่น เพลงสนุกสนาน จะเร็ว เข้มแข็งหนักแน่น เพลงหวาน จะช้า นุ่มนวล

การประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพ

คุณค่าและแบบอย่างในงานทัศนศิลป์

ในการประเมินคุณค่าทางทัศนศิลป์โดยภาพรวมจะพิจารณาจากประเด็นกว้างๆ 2 ประเด็น ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

คุณค่าและแบบอย่างในงานดนตรี

ในการประเมินคุณค่าทางตรีโดยภาพรวมจะพิจารณาจากประเด็นกว้างๆ 2 ประเด็น คือ ด้านเนื้อเพลง และ ทำนองเพลง

คุณค่าและแบบอย่างในงานศิลปะการแสดง

เมื่อก้าวถึงคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดย่อม หมายถึง คุณสมบัติของสิ่งนั้นกับความรูสึกของมนุษย์ ผู้ที่เข้าใจในคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ จะต้องรู้จักและใช้เวลาในการศึกษาให้รู้ซึ่งและเห็นในคุณค่าของสิ่งนั้น สำหรับผลงานทางด้านศิลปะการแสดง ซึ่งเป็นผลงานของศิลปินผู้สร้างผลงานขึ้นเพื่อรับใช้สังคมก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่มีโอกาสรู้จักเข้าใจรายละเอียดของศิลปะสาขานี้ได้ต้องใช้เวลาใน

การศึกษาให้รู้ซึ่งในคุณค่าของศิลปะ ประกอบกับตัวศิลปินเองก็ต้องมีความสามารถแสดงออกซึ่งผลงานอย่างมีประสิทธิภาพงดงามไปเพราะเป็นที่ประทับใจประทับใจผู้ได้พบเห็นด้วย สำหรับศิลปะการแสดงของไทยโดยเฉพาะนาฏศิลป์ไทยนั้น เรายอมรับกันว่า มีรากฐานมาจากอินเดีย แต่ไทยเราก็ได้ดัดแปลงเพิ่มเติม จนเป็นลักษณะของไทยเต็มตัว เป็นศิลปะที่อ่อนช้อย งดงามไม่ซ้ำหรือเหมือนกับชาติอื่น ๆ นับเป็นสมบัติอันเป็นวัฒนธรรมของชาติที่น่าภาคภูมิใจ คุณค่าของศิลปะการแสดงอาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ชัดเจน

1. คุณค่าในตัวเอง งานศิลปะการแสดงเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์ที่ตั้งใจสะท้อนด้วยผลงานออกมานั้นมีความงามส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจและอารมณ์ให้เป็นที่นิยมยินดี ชัดเจนความคิดและจิตใจให้ผ่องใส ก่อให้เกิดความสุขแก่มวลมนุษย์โดยทั่วไป

2. คุณค่าต่อตัวบุคคล ศิลปินผู้สร้างสรรคงานด้านการแสดงในอดีตมักถูกจัดเป็นอาชีพที่ค่อนข้างยากจนเป็นพวกเดินกินรำกิน ผู้คนไม่นิยมยกย่อง ศิลปินกลุ่มนี้บางคนหาทางออกโดยอาศัยแต่งงานกับผู้มีอันจะกินหรือในข้าราชการบริพารของกษัตริย์ในวังในวังก็จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขได้รับการยกย่อง สำหรับนักแสดงไทยในสมัยโบราณ ถ้าแสดงได้ดี ประทับใจผู้ดู ผู้ชมมักจะมีฉายาต่อท้าย เช่น ผู้แสดงชื่อจันเล่นบทเป็นนางอุษาในละครเรื่องอุณรุฑ์ได้ดีมาก จึงมีฉายาเรียกกันว่า นางจันอุษา หรือนักดนตรี โดยมีชื่อเสียงหลงใหลเพราะเสียงขอ เป็นต้น

ปัจจุบันนี้อาชีพศิลปินได้รับการยอมรับมากขึ้น และเป็นอาชีพที่ใฝ่ฝันของแต่ละคนที่ยากจะเข้าสู่วงการนี้ เพราะเป็นอาชีพที่ทำรายได้อยู่ในระดับสูงในสังคมทุกชาตินอกจากนี้การได้มีโอกาสเรียนรู้งานสาขาศิลปะการแสดงจะช่วยขัดเกลาจิตใจให้สงบ มีสมาธิสุขุมละเอียดอ่อน ทางด้านร่างกายก็จะเป็นคนที่มีรูปร่างดี หุ่นดีกระฉับกระเฉงว่องไว เพราะศาสตร์ด้านการแสดงเป็นการฝึกด้านทักษะซึ่งมีผลในการออกกำลังไปในตัว เป็นการออกกำลังกายได้อย่างมีความสุข

3. คุณค่าต่อสังคม คุณค่าทางความงาม ความไพเราะ เป็นเรื่องแปลกที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษารับรู้กันได้ แต่จะทราบซึ่งลึกซึ้งเป็นเรื่องของอารมณ์และความรู้สึกของแต่ละคนมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกันไป งานด้านศิลปะการแสดงจะมีพัฒนาการต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญความมีอารยธรรมของแต่ละสังคม แต่ละประเทศด้วย

สำหรับประเทศไทยศิลปะการแสดงด้านนาฏศิลป์ได้ผ่านการปรุงแต่งจากคนในสังคมจนได้รับการยอมรับเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ซึ่งพอสรุปลักษณะเด่นๆ ได้โดยสังเขป ดังนี้

สมัยสุโขทัย ในสมัยนี้มีปรากฏคำว่า ระบำ รำ เต้น ในศิลาจารึก แต่ไม่มีคำอธิบายใดที่จะช่วยให้เกิดความกระจ่างได้ว่ารูปแบบการแสดงนั้น ๆ เป็นอย่างไร

สมัยอยุธยา ในช่วงต้นของสมัยนี้พบว่ามีโหมงครุฑ กุลาตีไม้ หุ่น หนังใหญ่และระบำเกิดขึ้นแล้ว จากหลักฐานการบันทึกเรื่องราวของชาวต่างชาติที่เข้ามาในช่วงปลายสมัยอยุธยาทำให้ทราบว่า ใน

สมัยนี้มีการแสดงโขนละครด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดละครในที่มีความงามและใช้แสดงเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์

สมัยรัตนโกสินทร์ นาฏศิลป์ในสมัยนี้ได้รับการพัฒนาจนถึงขีดสุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์แทบทุกพระองค์มีบทบาทในการสร้างสรรค์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมนาฏศิลป์ไทย ดังเช่น

- สมัยรัชกาลที่ 1 ฟื้นฟูและทำนุบำรุงนาฏศิลป์ไทยโดยสืบทอดแบบแผนมาจากสมัยอยุธยา โปรดฝึกโขนละครในวังหลวงและวังหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงถือว่านาฏศิลป์เป็นศิลปะของแผ่นดิน จึงโปรดให้สร้างตำรา ซึ่งเป็นภาพเขียนแสดงท่ารำพระนางไว้อย่างชัดเจน

- สมัยรัชกาลที่ 2 ในรัชกาลนี้ นาฏศิลป์ได้วิวัฒนาการขึ้นหลายลักษณะและมีความเป็นเลิศในศิลปะ โดยเฉพาะละครในและละครนอกแบบหลวง บทละครที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศของกลอนบทละครรำ คือ เรื่องอิเหนา ซึ่งมีความประณีตทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา ลีลาท่ารำ ดนตรี เพลงร้อง บทประพันธ์ และเครื่องแต่งกาย

- สมัยรัชกาลที่ 3 แม้ว่ารัชกาลที่ 3 จะไม่โปรดปรานการละครเท่าใดนักแต่ก็นับว่าเป็นสมัยแห่งการกระจายศูนย์กลางการแสดงไปสู่นครราชสำนัก ที่เด่นๆ ก็คือนักแสดงโนราห์จากพัทลุงที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้เล่นละครพื้นเมืองแบบชาวกรุงทำให้เกิดเป็นละครชาตรีแก่นที่รู้จักกันในปัจจุบัน

- สมัยรัชกาลที่ 4 ในสมัยนี้มีการแสดงในบ่อนการพนันเพื่อเรียกผู้คนเข้าบ่อน ที่สำคัญก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชานุญาตให้ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงละคร ซึ่งแต่เดิมมานั้นละครผู้หญิงจะถูกสงวนไว้เฉพาะพระองค์พระมหากษัตริย์

- สมัยรัชกาลที่ 5 ในรัชกาลนี้อิทธิพลของศิลปะตะวันตกได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวางทำให้เกิดรูปแบบละครใหม่ขึ้น คือ ละครดึกดำบรรพ์ ละครร้อง และละครพูด โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครพันทางซึ่งเป็นละครราชชนิดหนึ่งของไทยได้เผยแพร่ในต่างประเทศเป็นครั้งแรก

- สมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในศิลปะการละครไทยไม่น้อยไปกว่าละครตะวันตก ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการแสดงของไทยที่หลากหลายออกไป โดยเฉพาะได้ทรงตั้งโรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อฝึกหัดโขนละครไว้รับราชการในกรมมหรสพ นับเป็นโรงเรียนฝึกหัดโขนละครละครแห่งแรก ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ทรงเป็นนักประพันธ์และนักแสดงด้วย

- สมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 นาฏศิลป์ไทยก็ซบเซาลงไปประยะหนึ่ง ด้วยวิกฤตการณ์ทาสเศรษฐกิจและการเมือง จนถึงปัจจุบันนี้รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยยังคงยึดถือแบบเก่า ในขณะที่ศิลปะการแสดงของตะวันตกกลับเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

แบบอย่างในงานศิลปะการแสดงของไทยเราจะทำให้ผู้ดูเกิดอารมณ์ในการชม จนเกิดความซาบซึ้งเห็นคุณค่านั้น ผู้รับงานด้านนี้จะต้องเกิดความรู้สึกกับความไพเราะด้านต่าง ๆ เหล่านี้

1. **ผู้สร้างม** ศิลปินที่ได้รับตามบทบาทในการแสดงของไทย จะต้องได้รับการคัดเลือกลักษณะเฉพาะให้เหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับผู้เป็นศิลปินสาขาการแสดง โดยเฉพาะนาฏศิลป์ไทย จะถูกคัดเลือกได้รับบทบาทอย่างพิถีพิถัน เพื่อให้จะให้ผลงานการแสดงออกให้ผู้ชมเห็นเป็นอันดับแรก คือ รูปร่างหน้าตาเกิดความรู้สึกในทางสุนทรีย์ะ ยกตัวอย่าง เช่น ผู้แสดงเป็นตัวละคร (ในบทบาทของผู้หญิง) จะต้องมรูปร่างสูงโปร่ง ใบหน้ารูปไข่ รูปร่างเพรียวสง่างาม ผู้แสดงตัวนางในบทบาทของผู้หญิง รูปร่างที่วมกว่าพระใบหน้ารูปไข่ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าผู้แสดงจะต้องได้รับการคัดสรรเป็นพิเศษสำหรับผู้รับบทบาทเด่นหรือสำคัญ เพื่อนำเสนอสิ่งทั้งงดงามสู่สายตาของผู้ชมให้มากที่สุด นับเป็นการสร้างความซาบซึ้งขั้นพื้นฐานที่ศิลปินจะนำเสนอต่อผู้ชม

2. **ลีลาท่าทางงาม** ลีลาท่าทางการแสดงของนาฏศิลป์ไทยเป็นภาษาท่าทางเท่ากับเป็นภาษาพูดโดยไม่ต้องเปล่งเสียงออกมา แต่อาศัยอวัยวะของร่างกายแสดงออกผู้ชมจะเข้าใจ โดยอาศัยมือเป็นสื่อที่สำคัญประกอบด้วยกับอวัยวะส่วนอื่นๆ ลักษณะมือที่ใช้สร้างลีลาท่าทางจะจนเป็นเส้นโค้งเว้าทั้งงดงามลงตัวในรูปแบบคล้ายงานทัศนศิลป์ที่บรรจงใช้เส้นที่กลมกลื่นอ่อนไหวมีศิลปะทำร้ายของนาฏศิลป์ไทยมาจากทำธรรมชาติแต่ดัดแปลงให้สวยงามใช้กิริยาท่าทางที่แสดงออกมาเป็นภาษาดังกล่าว อาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ

- 2.1 ใช้แทนคำพูด เช่น รับ ปฏิเสธ สั่ง เรียก เป็นต้น
- 2.2 เป็นกิริยาอาการหรืออิริยาบถ เช่น ยืน นั่ง เดิน นอน เคารพ กลาน ไหว้ ฯลฯ
- 2.3 แสดงถึงอารมณ์ภายใน เช่น เสียใจ ดีใจ โศกเศร้า รัก โกรธ ฯลฯ

3. **ดนตรีไพเราะ** สำหรับนาฏศิลป์ของไทยเรานั้นจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลงเพลง เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบกิริยาของตัวละครแบ่งออกเป็น หน้าพาทย์ธรรมดา และหน้าพาทย์ชั้นสูงส่วนมากบรรเลงโดยไม่มีเนื้อร้อง เพลงหน้าพาทย์แบ่งแยกตามความหมาย และอารมณ์ต่างกันออกไปตามชนิดของหน้าพาทย์นั้นๆ การร่ำตามทำนองที่เรียกว่า หน้าพาทย์นั้น ชนิดของเพลงหน้าพาทย์แบ่งออกเป็น 7 ลักษณะ คือ

3.1 หน้าพาทย์ประกอบกิริยาไปมา

- เสมอ ใช้ในเวลาไปในระยะใกล้ ๆ ไปช้า ๆ ไม่รีบร้อน
- เชิด เดินทางในระยะไกล ไปอย่างรีบร้อน
- โคมเวียน ใช้เดินทางในอากาศ คือ พวงทวด นางฟ้า
- ชุบ เป็นกิริยาอาการไปมาของคนศักดิ์ต่ำ เช่น นางกำนัล

3.2 หน้าพาทย์ประกอบการยกทัพ

- กราวนอก   สำหรับการยกทัพของลิง ,มนุษย์
- กราวใน   สำหรับการยกทัพของยักษ์

3.3 หน้าพาทย์ประกอบความสนุกเร้าใจ

- กราวรำ   เยาะเย้ย
- สีนวล,เพลงช้า,เพลงเร็ว   แสดงความรื่นเริง
- ฉุยฉาย,แม่ศรี   แสดงความภาคภูมิใจในความงาม

3.4 หน้าพาทย์ประกอบการแสดงฤทธิ์เดช

- ตระนิมิต   แปลงกาย, หุบคนตายให้ฟื้น
- ลูกพาทย์   แสดงอารมณ์ของผู้มีฤทธิ์
- รั้ว   ใช้ทั่วไปในการสำแดงเดช หรือแสดงปรากฏการณ์ โศก
ฉับพลัน

3.5 หน้าพาทย์ประกอบการต่อสู้และติดตาม

- เชิดนอก   แสดงการต่อสู้หรือการไล่ติดตามของสัตว์ เช่น
หนุมานไล่จับนางสุวรรณมัจฉา
- เชิดกลาง   สำหรับการต่อสู้ทั่วไป
- เชิดฉิ่ง   ใช้รำก่อนและแผลงสร หรือกระทำกิจสำคัญ

3.6 หน้าพาทย์ประกอบการแสดงอารมณ์ทั่วไป

- กล่อม   การทำให้สบายอารมณ์เพื่อการหลับ
- โลม   สำหรับการเล่าโลมด้วยความรัก
- โอต   ร้องไห้
- ทวย   เสียใจ เศร้าใจ ซึ่งเคลื่อนที่ไป เช่น เดินร้องไห้
สะอึกสะอื้น

3.7 หน้าพาทย์เบ็ดเตล็ด

- ตระนอน   แสดงการนอน
- ลงสร   อานน้ำ
- เช่นเกล้า   การกิน , เสพสุรา

หน้าพาทย์ดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นเพลงหน้าพาทย์ธรรมดาง่าย ๆ ที่ได้ยินได้ฟังบ่อยถ้าได้เรียนรู้ให้มีความเข้าใจบ้างพอสมควร จะทำให้มีความสามารถเข้าใจในศิลปะของเรามากยิ่งขึ้น

4. คำร้องหรือเนื้อเรื่องไพเราะ จะต้องเป็นคำประพันธ์ส่วนมากแล้วจะเป็นลักษณะกลอนแปด เพราะนำไปร้องกับเพลงชั้นเดียวหรือสองชั้นได้ทุกเพลง บทกลอนที่ใช้ ผู้ประพันธ์จะต้องคำนึงการใช้ถ้อยคำด้วยไม่ใช่คำที่มีความหมายซ้ำซ้ำ เช่น จะเช่นฆ่าให้ตายวายชีวาหมายพิฆาต เช่นฆ่าให้อาสาญ เพราะจะทำให้การประดิษฐ์ทำราดูแล้วไม่เหมาะสม เพราะคำร้องต่างๆ นี้ผู้สอนหรือผู้รำจะต้องกำหนดทำไปตามเนื้อร้องนั้นๆ

5. การแต่งกายงาม การแต่งกายของละครไทย ผิดแผกกับเครื่องแต่งกายของชาติอื่นๆ มีแบบอย่างของตน โดยเฉพาะประกอบการแสดงต่างๆ ปรับปรุงและดัดแปลงให้เข้ากับแบบแผนและเรื่องที่แสดงเป็นแต่ละอย่างไป การแต่งกายของละครรำไทยอาจจะคล้ายคลึงกับของเขมร ก็เพราะเขมรได้นำแบบอย่างจากเราไป เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงโขนละครไทยแบบมาตรฐานที่สำคัญมี 4 ตัว คือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทยที่มีความงดงามวิจิตรและลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนชาติใดและไม่มีใครเหมือน เครื่องแต่งกายละครไทยเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยและความเป็นอารยะชนของชาติไทยได้เป็นอย่างดี เครื่องแต่งกายของโขนละครไทยสามารถบอกชั้นวรรณะและสถานภาพของตัวละครได้ด้วย ตัวอย่างเช่น พระรามจะแต่งกายสีเขียวเพราะเชื่อว่าเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าคุณค่า และแบบอย่างในงานศิลปะการแสดงจะประกอบด้วยองค์ประกอบของศาสตร์ทั้ง 3 ฐานศาสตร์มาสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดคุณค่าทางการแสดงเกิดเป็นแบบอย่างงานศิลปะการแสดงที่งดงามไพเราะอ่อนช้อยมีชีวิตชีวา สำหรับมนุษยชาติ อันจะก่อประโยชน์สูงสุดหากนำมาใช้ในการกล่อมเกลารมณณ์ จิตใจมนุษย์ให้เกิดปกติสุขเป็นน้ำทิพย์ชโลมใจที่ซ่อมเสริมความอ่อนล้าในอารมณ์และจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบานได้หากได้มีโอกาสสัมผัสกับงานด้านศิลปะการแสดงไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม

ตัวอย่างการเรียนรู้เชิงคุณค่าทางสุนทรียภาพ

ผลงานแกะสลักหินอ่อน

ชื่อ Day (กลางวัน)

ชื่อ Night (กลางคืน)

ชื่อ Dawn (รุ่งอรุณ)

ผลงานประติมากรรมทั้ง 3 ชิ้น เป็นผลงานการแกะสลักหินอ่อนของไมเคิลอัลเจโล สร้างสรรค์ขึ้นในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance)

ถ้าเราพิจารณาผลงานทั้ง 3 ชิ้นนี้ เราจะพบว่า ศิลปินได้นำรูปทรงของคนที่มีรูปแบบลอกเลียนจากธรรมชาติ มาเป็นสื่อในการแสดงออก (รูปทรงของคนแสดงโครงสร้าง มีกล้ามเนื้อตามหลักกายวิภาค)

จากรูปแรกเป็นรูปของผู้ชาย (กลางวัน) อยู่ในลักษณะท่ากึ่งนั่งกึ่งนอนเอนหลัง เผยให้เห็นถึงแผ่นหลัง และปริมาตรของหัวไหล่ ซึ่งเป็นกล้ามเนื้อขนาดใหญ่ เปรียบให้เห็นดูประหนึ่งเป็นทิวเขาขวางอยู่ หลังหัวไหล่มีใบหน้ามองผ่านทิวเขาตรงมาด้านหน้า ทำให้เกิดจินตนาการเปรียบเหมือนพระอาทิตย์กำลังส่องแสงอย่างแรงกล้า ส่วนโครงสร้างของขาทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมที่แข็งแรง และเปิดเผยแสดงถึงความมีพลังกำลังของกล้ามเนื้อที่ต้นตัว การจัดองค์ประกอบศิลป์ของรูปทรงดังกล่าว สะท้อนให้เห็นความสามารถของศิลปินที่แสดงออกของเนื้อหาของความเป็นกลางวันได้เป็นอย่างดี

เมื่อเราพิจารณาผลงานประติมากรรมอีกชิ้นหนึ่งคือ “Night” (กลางคืน) จะเห็นว่า ไมเคิลอัลเจโล ได้กำหนดรูปทรงของผู้หญิงมานำเสนอ มีท่าทางเอนตัวครั้งนั้นครั้งนอน รูปแบบของคนลอกเลียนจากธรรมชาติเช่นเดียวกัน แต่การกำหนดท่าทางของคนกำลังหลับโดยมีช่วงขาซ้ายยกขึ้นปิด ถ้าเราพิจารณาลักษณะกล้ามเนื้อบนลำตัวจะให้ความรู้สึกผ่อนคลาย (ไม่แสดงพลังกำลัง) อันบ่งบอกถึงการสื่อความหมายของเวลากลางคืนได้เป็นอย่างดี

สำหรับผลงานชิ้นที่ 3 คือ “Dawn” (รุ่งอรุณ) ศิลปินได้กำหนดท่าทางของผู้หญิงกำลังตื่นตัว ส่วนหัวกำลังจะยกขึ้นจากการพักผ่อนมาตลอดทั้งคืน ลักษณะของช่วงแขนขาบ่งบอกถึงการเตรียมพร้อม การยกลำตัวขึ้น ช่วงลำตัวและท่อนขาแสดงถึงท่าทางเปิดเผย พร้อมทั้งจะใช้เท้าซ้ายออกแรงยกน้ำหนักตัวขึ้นจากพื้นได้สะท้อนถึง การจัดองค์ประกอบศิลป์ไปสู่แนวคิดเพื่อแสดงออกของเวลารุ่งอรุณได้อย่างชัดเจน

MICHELANGELO, Day

MICHELANGELO, Night

MICHELANGELO, Dawn

ผลงานชื่อ “แม่กับลูก”

ผลงานของอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ

ประติมากรรมชิ้นนี้ เป็นรูปทรงของแม่ ซึ่งกำลังโอบอุ้มลูกน้อยของคุณอยู่ในวงแขน ศิลปินได้ถอดใจของท่านสอดใส่ความรู้สึกอันเป็นความรักความผูกพันอย่างแนบแน่นกับมารดา ในผลงานนี้ได้อย่างประทับใจมาก วงแขนของแม่โค้งเข้าหากันแสดงให้เห็นถึงการให้ความอบอุ่น และการให้ความคุ้มครองต่อบุตร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของมารดาผู้ให้กำเนิดชีวิต อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ได้ตระหนักถึงความรักอันสูงส่งของผู้เป็นมารดา เราสามารถสัมผัสถึงความรู้สึกดังกล่าวได้จากผลงานชิ้นนี้ได้อย่างชัดเจน

ผลงานชื่อ “ขลุ่ยทิพย์”

ผลงานของอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ

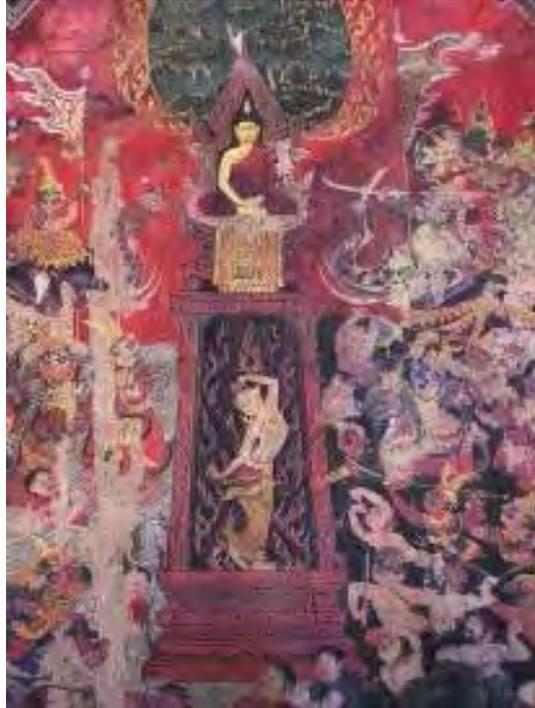
ประติมากรรมชิ้นนี้ เป็นงานที่สะท้อนความงดงามและความสมบูรณ์ของรูปทรงที่มีรูปแบบของงานประสานสัมพันธ์กับเนื้อหาของไทย ลักษณะของท่วงท่าของนักดนตรีสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนโยน ละเมียดละไมแห่งอารมณ์ เส้นรอบนอกของรูปทรง ตั้งแต่ศีรษะไล่มาถึงช่วงคอ ประสานต่อกับช่วงลำตัว ซึ่งเอียงรับกับช่วงล่างคือ ช่วงตัว และขา จัดอยู่ในท่าของการนั่งแบบสมาธิ งดงามมาก ศีรษะและไ

บหน้าหันก้มไปในทิศทางตรงข้ามกับลำตัว มือทั้งสองที่ประคองขลุ่ยนั้นเป็นลักษณะของการสัมผัสอย่างแผ่วเบา ส่วนนิ้วที่ดูเสมือนเคลื่อนไหวขึ้นลงเป็นจังหวะสัมพันธ์กับการเป่าขลุ่ย มีกิริยาเช่นเดียวกับนิ้วเท้าคือ มีความอ่อนไหวเหมือนนิ้วพระหัตถ์ และนิ้วพระบาทของพระพุทธรูป นอกจากนี้เครื่องแต่งกายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รอยยับรอยย่นผ้าที่นุ่งอยู่มีเส้นบางแนบกายคล้ายเส้นที่ปรากฏบนจีวรของพระพุทธรูป ท่าทางโดยส่วนรวมมีความอ่อนช้อย การเคลื่อนไหวของเส้นทั้งหมดดังที่ปรากฏในงาน เสมือนลือนำผู้ชมให้เกิดจินตนาการถึงเสียงดนตรีอันไพเราะ

ภาคผนวก

จิตรกรรมไทย

เนื้อหาในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

1. เรื่องราวของพุทธศาสนา
2. เรื่องของไตรภูมิโลกทัศน์ฐาน
3. เรื่องราวเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี
4. เรื่องราวจากวรรณคดีทางศาสนา
5. เรื่องราวจากตำนาน พงศาวดาร หรือประวัติศาสตร์
6. ตำราวิชาการแขนงต่าง ๆ ในสมุดข่อย

ลักษณะพิเศษของจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

1. ไม่แสดงกาลเวลา
2. ไม่แสดงอารมณ์บนใบหน้า
3. ไม่แสดงความสัมพันธ์ในสัดส่วนอันถูกต้องระหว่างมนุษย์กับงานสถาปัตยกรรม
4. แสดงการแบ่งชั้นวรรณะในสังคมด้วยสีของผิวกาย
5. แสดงระยะใกล้ – ไกลของอาคาร ภาพคนและวัตถุต่าง ๆ ด้วยมิติที่เท่ากัน
6. มีการเปิดพื้น หรือ “แขวะพื้น” ให้เห็นเนื้อที่ เพื่อแสดงกิจกรรมภายในปราสาทราชวัง
7. แสดงภาพการเสพเมถุน หรือที่เรียกว่า “กามกศิลป์” (Erotic art)

เพลงไทยสากล

1. ความเป็นมาของเพลงไทยสากล

อารยธรรมดนตรีตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งได้เริ่มต้นฝึกทหารแบบฝรั่งขึ้นเป็นสมัยแรก เรียกว่า “ทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง” นิยมให้มีการเป่าแตรนำหน้าขบวนเดินแถวของทหาร มีครุฝึกแตรเป็นฝรั่ง เพลงที่ใช้บรรเลงก็ได้มาจากทางตะวันตกทั้งสิ้น ครั้นเมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จึงได้จัดรูปแบบของการฝึกให้ดีขึ้นและจริงจังยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยจัดให้มีวงแตรวงทหารขึ้นที่กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นับเป็นวงแตรวงทหารวงแรก ซึ่งกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2420

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์ วรพินิต พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระนางเจ้าสุชมาลัยมารศรี พระราชเทวี ได้ทรงเข้ารับราชการทหารในกองทัพเรือ ซึ่งในเวลานั้นในกองทัพเรือมีวงแตรวงทหารอยู่แล้ว พระองค์ทรงจัดให้มีการเรียนการสอนโน้ตสากล มีการบรรเลง และแยกเสียงประสานสำหรับแตรวงดังกล่าว จนกล่าวได้ว่าดนตรีสากลของไทยเจริญขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกองทัพเรือ นั้น มีวงแตรวงที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับวงแตรวงของทหารฝรั่ง จนในที่สุดพระองค์ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระบิดาแห่งเพลงไทยสากล” คือการทำเพลงไทยที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากล หรือวงดนตรีสากลในสมัยนั้น

2. ประเภทของเพลงไทยสากล มีดังนี้

2.1 เพลงลูกกรุง คือ เพลงที่นำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงประกอบ เนื้อร้องเป็นภาษาไทย เนื้อหาของเพลงประพันธ์ขึ้นจากความคิดและการร้อยกรองค่อนข้างพิถีพิถัน บรรยายถึงความรัก ความสุขสดชื่น หรือความโศกเศร้า และอื่น ๆ เพลงไทยสากลในยุคเริ่มต้นมักเกิดขึ้นจากเพลงประกอบละคร ประกอบภาพยนตร์ เพลงสำหรับการลิลาสร้าง เป็นต้น วงดนตรีไทยสากลในยุคเริ่มต้นมักเป็นวงดนตรีวงใหญ่ ดนตรีค่อนข้างประณีต

2.2 เพลงลูกทุ่ง คือ การนำเครื่องดนตรีพื้นบ้านหรือเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงประกอบเนื้อร้องเป็นภาษาไทย เนื้อร้องและทำนองอาจนำมาจากเพลงพื้นบ้าน หรือประพันธ์ขึ้นใหม่ แต่การเสนอความคิดและวิธีการเรียบเรียงถ้อยคำเป็นไปอย่างเรียบง่าย บรรยายถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความสุข ความทุกข์ ความรักและอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นตามชนบท วงดนตรีประเภทนี้คล้ายกับวงดนตรีไทยสากล แต่ลักษณะเพลงมีความประณีตน้อยกว่า

2.3 เพลงปลุกใจ มีสาระสำคัญอยู่ที่เนื้อหาของเพลง ซึ่งเป็นข้อความปลุกฝังความรัก สามัคคีระหว่างชนในชาติทุกหมู่เหล่า รวมทั้งเพลงสรรเสริญพระบารมีในพระมหากษัตริย์ บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากลมีจังหวะเฉพาะ เรียกว่า “จังหวะมาร์ช” กำเนิดมาจากเพลง ประกอบการเดินแถวทหาร หรือการสร้างจิตสำนึกต่อสู้

2.4 เพลงเพื่อชีวิต เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาบรรยายถึงความด้อยโอกาสของคนในสังคม ได้แก่ ผู้ที่มีฐานะยากจน ซึ่งจะต้องต่อสู้เพื่อขจัดความด้อยโอกาสหรือความเสียเปรียบทางสังคมนั้น ให้หมดไป มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง วิถีชีวิต ความทุกข์ยาก และอื่นๆ บรรเลงด้วย เครื่องดนตรีสากลหรืออาจมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านปะปนด้วยก็ได้ ดนตรีมีลักษณะเรียบง่าย และเป็นวงดนตรีขนาดเล็ก

การประสมวงดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ

วงปี่พาทย์เครื่องห้า

วงปี่พาทย์เครื่องคู่

วงเครื่องสายปี่ชวา

วงเครื่องสายวงเล็ก

วงเครื่องสายเครื่องคู่

วงมโหรีเครื่องสี่

วงมโหรีเครื่องหก

วงมโหรีวงเล็ก

วงมโหรีเครื่องคู่

โหรีเครื่องใหญ่

ภาษาท่า

ภาษาท่า ซึ่งบอกความหมายได้เช่นเดียวกับภาษาพูด ตัวอย่างเช่น

1. ตัวเรา บุรุษที่ 1 - จีบมือซ้าย กลางอก แบนตัว
2. ตัวท่าน บุรุษที่ 2 - แบนมือ ปลายนิ้วทั้ง 4 ชี้ไปที่บุคคลที่เราพูดด้วย มือสูงระดับอก
- ชี้นิ้วไปยังบุคคลนั้น
3. เขา บุรุษที่ 3 - ชี้ไปยังทิศที่คาดว่าเขาอยู่
ท่าน บุรุษที่ 3 - แบนมือ ตั้งปลายนิ้วขึ้น ยกมือสูงระดับวงบนข้างหน้าหรือซ้ายขวา
พระองค์ บุรุษที่ 3 - พนมมือ ตั้งสูงระดับศีรษะข้างซ้ายหรือขวา
4. พูด , กล่าว - ชี้อ้าปาก
- จีบมือที่ปาก แล้วม้วนออกไป
5. กิน - ชี้อ้าปาก
6. ดู เห็น - ชี้อ้าตา
7. ประสบ พบ เห็น - มือหนึ่งแบงหน้า อีกมือหนึ่งแบกว่า ดึงแขนข้างตัวระดับเอว
ก้าวเท้าชะงัก (เท้าเดียวกับมือวงหน้า)
8. มอง ดู หา เห็น - มือหนึ่งจิบหงายที่ชายพก อีกมือหนึ่งจิบหลัง เอียงทา มือจิบ
หลัง(พระ ก้าวเท้าเดียวกับมือจิบหน้า นาง ก้าวเท้าเดียวกับมือ
จิบหลัง)
9. เสาะหา ค้นหา มองหา - มือหนึ่งแบกดฝ่ามือลง ยกมือสูงระดับหน้าผาก ห่างตัวอีก
มือหนึ่งแบหงายงอศอก ระดับเอวข้างตัว (พระ ก้าวเท้ามือ
สูง นาง ก้าวเท้า มือต่ำ)
10. ได้ยิน ฟัง - ชี้อ้าหู
- แบนมือตั้งป้องหู
- ก้าวขวา เอียงขวา มือ ขวาแบบ วงล่าง มือขวาแบหงายดึง
แขนข้างตัวระดับเอว
- ก้าวซ้าย เอียงซ้าย มือซ้ายแบวงล่าง มือขวาแบหงายดึง แขน
ข้างตัวระดับเอว
11. อยู่ - แบนสองมือ ค้ำซ้อนกัน ข้างหน้าระดับเอว ห่างตัว
12. รวม รวม - แบนสองมือ ค้ำตั้งข้างตัว แล้วรวมมือเข้าหา กับข้างหน้า
ขณะ เดินมือค่อย ๆ กดฝ่ามือลง จิบน้อย ๆ เมื่อมือรวมกัน

13. ไป - จีบหงาย วงหน้า ม้วนจิบคว่ำลง ม้วนมือออกไปปล่อย จีบแบมือตั้งวงหน้า
14. มา - แเบตั้งวงพิเศษ กดฝ่ามือ ปาดเข้าหาตัวจิบน้อย ๆ แเบตั้งสองมือข้างใดก็ได้ แล้วดึงมือไปตรงกันข้ามพร้อมทั้งกดฝ่ามือลงจิบน้อย ๆ
15. เรียกเข้ามาหา กวักเรียก - แเบตั้งวงหน้า กดฝ่ามือลงโดยเร็ว เป็นจิบคว่ำ
16. คอยหา - เท้าเอว 2 มือ ยืนชะเง้อ
17. เชยชม ขอ - มือแบหงายฝ่ามือ ระดับอก มือเดียวหรือ 2 มือก็ได้
18. คิดถึง รู้สึก ชีวิต ใจ - จีบมือซ้าย กลางอก แเนบตัว
- แเบ 2 มือ ประทับซ้อนกัน กลางอก แเนบตัว
19. ทานทั้งหลาย - มือแบหงาย ผายออกจากข้างหน้าไปข้าง ๆ
20. พร้อมใจ - แเบ 2 มือ ประทับซ้อนกัน กลางอก แเนบตัว
21. ช่วยเหลือ ให้ อุทิศ - 2 มือ แเบตะแคง ข้างตัว กอบขึ้นข้างหน้า
22. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่เคารพ - มือแบตั้งปลายนิ้วขึ้น สูง ระดับหน้าผาก สับสันมือเบา ๆ ไปข้างหน้า
23. ผ่องใส ผ่องแผ้ว เจริญ - จีบคว่ำสูงระดับหน้าผาก โบกจิบออกไปข้าง ๆ พร้อมกับคลายจิบเป็นมือ แเบหงาย
24. รัก เมตตา - มือแบ 2 มือ ประสานแขนไขว้กลางอก ปลายนิ้วแตะฐานไหล่
25. กล่าวหาญ ต่อสู้ ทำทาย - มือซ้ายแบตั้งวงบน มือขวาแบคว่ำที่หน้าเข่าขวา ก้าวขวาแผ่นตัวขึ้น
26. อุดทนหนักแน่น เข้มแข็ง - กำมือขวา ฟาดลงบนมือซ้าย ระดับเอว
27. เสียดสี พลีชีพ ฟ่ายแพ้ ตาย - แเบหงาย 2 มือ ข้างหน้า ระดับเอว แล้วผายออกข้าง
28. เกิดทุน - แเบหงาย 2 มือ ยกสูงระดับหน้าผาก มือห่างกัน 1 คืบ ระดับต่างกัน เล็กน้อย
29. ปฏิเสธ - มือแบตั้งปลายนิ้วขึ้น ฝ่ามือไปข้างหน้า โบกปลายนิ้วเล็กน้อย
30. ชั่วร้าย ไม่มี - ฟาดนิ้วชี้ ลงข้างหน้า ระดับเอว ห่างตัว
31. อื่น ๆ ทั่วไป - ชี้นิ้วกวาดจากข้างหน้าไปข้าง ๆ

ใบงานแผนกิจกรรมวิชาสุนทรียภาพของชีวิต

ชื่อผู้สอน ..... คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
หมวดวิชาศึกษาทั่วไป สอนหมู่เรียน.....

---

1. ชื่อกิจกรรม

ประสบการณ์เกี่ยวกับความงามที่สัมผัสในการเข้าชมการแสดง .....

2. วัตถุประสงค์

เกิดความประทับใจ เข้าใจเห็นคุณค่าเกี่ยวกับความงามที่ได้สัมผัสกับตนเองสามารถถ่ายทอดได้

3. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

- กำหนดหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับความงามของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งในแง่ของแนวคิดตามหลักการและทฤษฎีที่ได้ศึกษามา
- วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความประทับใจ และคุณค่าที่มีต่อเหตุการณ์ตามหัวข้อที่กำหนดในข้อ 1
- เขียนรายงานสิ่งที่ได้จากข้อ 2 ลักษณะความเรียง ส่งผู้สอน 1 ฉบับ
- กิจกรรมนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน มีคะแนนทำกิจกรรม 10 คะแนน

4. วิธีวัดผลประเมินการทำกิจกรรม

ระดับความรู้ ความเข้าใจ คุณค่าที่ประทับใจหรือชื่นชมในความงามที่ปรากฏ

บรรณานุกรม

- กิติมา อมรทัต. ความหมายของศิลปะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2530.
- ขวัญชัย จิตสำราญ. การออกแบบเขียนแบบจัดสวน. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2540.
- คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์ศิลปะ. พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, 2530.
- ฉัชชา พันธุ์เจริญ. พื้นฐานทฤษฎีดนตรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2538.
- ภาควิชาศิลปศึกษา. คุรุศิลป์ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- _____ . ศิลปศึกษา ศึกษาศิลปะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- มานิต หล่อพินิจ. ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์วิสุทธิ, 2543.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. ปัจเจกศิลป์. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์, 2547.
- สุชาติ สุทธิ. การเรียนรู้ทางการเห็น พื้นฐานการวิจารณ์ทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์, 2535.
- สุชาติ เกาทอง. ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- สุชาติ สุทธิ. เรียนรู้การเห็น : พื้นฐานการวิจารณ์ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
- เสาวนิตย์ แสงวิเชียร. ออกแบบตกแต่ง. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮงดีการพิมพ์, 2535.
- อารี สุทธิพันธ์. ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2538.